

MIHUS

ERINOORSOOTÖÖ MUUTUVAS MAAILMAS

Eesti tuleviku heaks

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

No5
NOVEMBER
2010

SISUKORD

Sissejuhatus 2-3

„Erinoorsootöö – väljakutsed ja võimalused“

Helen Kereme ja Kadi Ilves 4-8

Kommentaar Maria Žuravljova 8

„Vaesuses elavate noorte elumustrid“ Andrus

Saar 9-11

„Noorsootöö riskirühma kuuluvate

noortega“ Howard Williamson 12-16

Kommentaar Kristiina Vares 16

„Viia kokku erinevad maailmad“ Ilona-Evelyn

Rannala 17-19

„Mobiilne noorsootöö kui erinoorsootöö

meetod“ Annegrete Johanson 20-23

„Foorumteater kui teekond: mõned

rakenduslikud võimalused töös noortega“

Mari-Liis Velberg 24-29

„Noorsootöö koht reaalse elu muinasjutus“

Nele Mets 30-32

Kommentaar Heli Erik 33

„Tugi noorsootöötaja professionaalsele ja

isiksuslikule arengule“ Uku Visnapuu 34-37

„Grupivisioonis kujuneb võrgustiku sotsiaalne

mälu“ Anne Öuema 37

„Ettevaatust - kovisioon“ Tiiu Aasmäe 38

„Reportaaž: Lahendus.net kui hea

sissetöötatud näide supervisioonist

noortevaldkonnas“ Uku Visnapuu 39

Andrus Elbingu luule läbivalt

SISSE- JUHA- TUS

Kui see mo luule
so's vallandab reaktsiooni,
et ma kas hullumeelne,
luule nägev-kuulev sõnaskulptor
värssse tundmatuid kes voolib,
siis tea,
et ma iseendalegi mõistatus-
oma mõtete tukkuma jäänd tunnimees,
kel ärgates polnd teist võimalust,
kui hakata lahendama
oma mõistmatuse mõistatust.

Kui tunned,
et see luule on so südame hää!,
mida sa näed sõnades,
siis ma olen so vend,
keda kannad sa südames.

Andrus Elbing

Eelmisel aastal tões Marju Lauristin, et sel ajal kui lehepealkirjad juubeldavad sündimuse tõusu üle, kukub terve aastakäigu jagu noori ühiskonnast välja: „libe pööramine positiivseks muutub tühiseks ohu kõrval, mida selline olukord toob kaasa Eesti inimarengule ja ühiskonna jätkusuutlikkusele“. Hoolimata sellest, et noorsootöös räägitakse jätkuvalt riskide ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamisest, seisab ligi 4000 noort igal aastal silmitsi alaealiste komisjoniga (Kereme, 2010) ning vaesusriskis elavate laste ja noorte arv püsib jätkuvalt kõrge. Noorte töötus on Eestis jõudnud 2010. aasta juuliks 37,2%ni, mis tähendab seda, et ka need noored seisavad silmitsi vaesusriskiga. Lisaks noortele, kes on ise töötud, kuuluvad noorsootöö sihtgruppi ka noored, kes elavad leibkondades, kus keegi ei tööta. Statistikaameti väljaantud kogumik „Vaesus Eestis“ (2010) toob välja, et just viimase riskirühma arvukus lähiaastatel mitmekordistub ja vajadus ühiskonna abi järele kasvab suurel määral. Loomulikult lasub vastutus nende probleemidega tegelemise eest ühiskonnal laiemalt, aga kas noorsootöö on teinud kõik, mis võimalik? Kas see,

et erinoorsootööd kirjeldatakse noorsootöö alusdokumentides kui riskioludes elavatele ja/või probleemkäitumisega noortele arengueelduste loomist noorte võimete ja oskuste aktiveerimise ning motivatsiooni suurendamise kaudu tähendab seda, et kõik need eelpool mainitud noored saavad vaid erinoorsootöös tähelepanu? Või tähendab erinoorsootöö valdkonna olemasolu seda, et laiemas võrgustikus, kuhu kuuluvad noorsootöötajad, sotsiaaltöötajad, lastekaitsetöötajad, politsei jt, oleks koordineeritud ja vastutajad ning selle rolli võtavad erinoorsootöö ekspersed?

Kui eesti noored, kes elavad riskioludes või vajavad oma käitumise tõttu erilist toetust ja tähelepanu, arvudesse panna, siis on ilmselge, et alaealiste komisjonid, kelle suunas erinoorsootöö eesmärkide täitmise ootused hetkel peamiselt seisavad, ei ole võimelised seda kogu tööd enda peale võtma. Ja ega nad ei peagi – eelkõige seetõttu, et erinoorsootöö spetsialistid ei peaks tegelema ainult alaealiste õigusrikkujatega, vaid ka ennetustööga ja noortega, kes elus muude riskiteguritega kokku puutuvad. Eestis erinoorsootööst rääkides jäävad sootuks tahaplaanile vaesuriskis olevad noored – sotsiaalselt vähekindlustatud peredest pärit noored või noored töötajad. Alaealiste komisjoni kõrval tundub hetkel puudus olevat nii organisatsioonidest ja noorsootöötajatest, kes riskirühma kuuluvaid noori selgelt oma sihtgrupiks peaks ning neid puudutavate teemade korral eestkostja rolli võtaks, kui ka üldisest lähenemisest, et sotsiaalse kaasatuse ja võrdsete võimaluste loomine on laialt kogu noorsootöö vastutus.

MIHUS toob seekord teieni mõtteid tegijatelt ja uurijatelt, kes erinoorsootöö sihtgrupiga igapäevaselt tegelevad ja autoritelt, kes laiemalt noorsootöö rolli riskirühma kuuluvate noorte suunal lahti mõtestavad. Nende lugude taustal on igal noorsootöötajal võimalik mõelda, kuhu tema ennast sellel kirjul ja muutuv alal noorsootöö maastikul paigutab ning millisena oma panust näeb.

Enda kui noorsootöötaja analüüsiks pakkus mõtteainet käesoleva aasta juulis Belgias toimunud esimesel Euroopa noorsootöö konvendil Suurbritannia tänavanoorsootöö praktik, uurija ja eestkõneleja Graeme Tiffany. Ta kõneles „pistaatsiapähkli efektist“ ehk erilistest oskustest ja hoiakutest, mida noorsootöötaja vajab, et tegeleda rasketes oludes elavate noortega. Tähelepanu ja pühendumus, mida sööja suunab kinnistele pähklitele, peab olema tunduvalt suurem kui pähklitele, mille sisu juba kätte võttes sööjale avaneb. Need pähklid, mis ei ole

lahti ja mida on raske avada, pannakse tavaliselt kõrvale, sest lihtsam on süüa neid, mille avamine võtab vähem vaeva. Lõpuks on alles vaid kinnised pähklid, kuid ka siis ei kasuta enamik sööjaid energiat selleks, et need pähklid lahti saada, vaid jäta need lihtsalt kõrvale. Neid inimesi, kellele meeldib ja kellel on selleks oskused, et ka kinniste pähklite sisemaailma jõuda, on palju vähem nagu ka neid, kes oskaksid ja suudaksid tegeleda erinoorsootöö sihtgrupiga.

Kui palju on Eestis noorsootöötajaid, kes tegelevad pähklite avamisega ja palju on pähkleid, mis jäetakse lihtsalt tähelepanuta või antakse edasi nendele, keda eeldatakse oskavat paremini pähkleid purustada? Kuna erinoorsootöö sihtgrupp vajab erilist tähelepanu, siis on oluline, et Eestis oleks erinoorsootöö spetsialiste, kuid samas peab iga noorsootöötaja endas pähklite avamise oskust arendama, sest noored, kes seda vajavad, ei pruugi jõuda kohe erinoorsootöö tegija juurde, vaid hoopis avatud noortekeskusesse, laagrisse või noorteühingu tegevuste juurde. Siinkohal tasub kindlasti arvestada, et ise pähklite avamisega tegelemine võib tähendada enda tööviiside ümbermõtlemit, väärtuste analüüsimist, töö jõuduses järeleandmist ja sootuks uute tegevuste rakendamist. Selle jaoks on omakorda vaja tuge ja julgustust. Kuna aga iga teekond eesmärkide suunas koosneb sammudest, siis loodab MIHUS pakkuda mõtteid ja innustust nii neile, kes alles alguses kui ka neile, kes juba pikki aastaid teel. Üks olulisemaid tõdemusi käesoleva MIHUSe autoritelt on see, et töö noortega nõuab noorte tausta teadmist ja mõistmist ning oskust nende lugu kuulata.

Lisaks mõtteaineks kaasa veel üks väljavõte Eesti noorsootöö strateegiast. Erinoorsootöö eesmärkidenä on välja toodud: noorte õigusrikkumiste, sh korduvrikkumiste ennetamisele suunatud programmide ja projektide arendamine ja rakendamine; sõltuvus- ja teiste riskikäitumist soodustavate ainete tarbimise ennetamine ning probleemkäitumise põhjuste-alase teadlikkuse tõstmine ja sekkumismehhanismide kavandamine ning rakendamine. Lugeses seekordset MIHUS't mõelge, kui võrd tänane Eesti noorsootöö nende eesmärkide täitmisega tegeleb ja kuhu ollakse nende eesmärkide täitmisel jõutud. Mõned vastused leiata ehk artiklitest, kuid teisi tasub otsida oma tööpraktikast ja aruteludest kolleegidega.

Seekord on noorte poolt sõna sekka ütlemas noor luuletaja Andrus Elbing (s. 1981), kes on andnud MIHUSe lugejale võimaluse saada osa oma

2010. aasta kevadel ilmunud luulekogust „Resotsialiseerumine“. Andrus loomingu saime Euroopa Noored Eesti büroos tuttavaks esmakordselt läbi Euroopa Noored noortealgatuse projekti „Sina oled DJ“, mis leidis aset Tallinnas vanglas. Projekti põhiline eesmärk oli noorte kinnipeetavate vabaaja sisustamine. Andrus kirjeldab projekti järgmiselt: „Selle raames toimusid erinevad üritused, näiteks showkorvpalli võistlus, kuhu tulid profid vabadusest meiega mängima, avasime kooliblokis viibivatele kinnipeetavatele õppe- ja puhkeruumi, mis oli väga-väga vajalik vangla närvilises miljöös. Projekti kulgu loen ma suht valulikuks. Tegu oli siiski laagertüüpi vanglaga, kus julgeolekuosakond on kinni vanades raamides ja kui keegi nendest raamidest välja astub, mida see projekt tegi, hakkavad juhtuma imelikud asjad. Kui sõda julgeolekuosakonnaga välja arvata, siis mina loeksin vanglaprojekti „Sina oled DJ“ õnnestunuks, aga seda selles mõttes, mida see projekt mulle andis.“ Seda, mida noorsootöös tehtav noorele säärase projekti kaudu pakkuda võib, saab samuti kõige paremini võtta kokku noore enda sõnadega: „Vanglaprojekt „Sina oled DJ“ andis mulle võimaluse väljuda tsoonist igapäeva rutiinist. Kuna projekti käigus sain ma palju enesekindlamaks tuleviku suhtes, mis omakorda innustas mind oma unistusi ellu viima, ja tutvustas mulle ka teisi elusid peale pätielu, saan ma täna isegi öelda, et see aitas mul ka omamoodi resotsialiseeruda pärast vabanemist.“

Juhul kui see ajakirja number või teie igapäevane töö noortega pakub mõtteid ja ideid, mida ka teistega jagada, siis ootan hea meelega teie sisendit!

Head lugemist soovides!

Marit Kannelmäe-Geerts

Marit.Kannelmae-Geerts@archimedes.ee

ESF programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“
õppematerjalide arendamise koordinaator

Helen Kereme
Kadi Ilves

ERINOORSOOTOÖ VÄLJAKUTSED JA VOIMALUSED

Sissejuhatus

Noortest rääkides on tavaks öelda, et noored on meie tulevik. Mida see tähendab riigi jaoks? Riigikogu esimehe Ene Ergma seletus kõlab: „Peamine riigi arengu võti on see põlvkond, kellele kuulub riigi tulevik. Enese ja kogukonnaga toimetulev noor on arengueeldusi loov jõud, ressurss. Seetõttu tuleb igal riigil pöörata tähelepanu eelkõige lastele ja noortele ning on loomulik, et noori arenevaid inimesi on vaja nende arengus aidata ja suunata.“¹ Artikkel tutvustab erinoorsootöö olemust Eestis, sihtgrupe, väljakutseid ning tulevikusuundi. Huvitavat lugemist!

Erinoorsootöö Eestis

Kaasaegses tähenduses noorsootöö ja erinoorsootöö on Eestis uued nähtused. Kui noorsootöö on noortega tehtav ja neid kaasav töö, siis eesliide „eri-“ näib viitavat erilisele sihtgrupile ehk noortele, kes ei ole tavalised. Kuigi see on teatud mõttes õige, tuleb olulisemana rõhutada hoopis tõsiasi, mis sageli ununema kipub – nimelt tähendab „eri-“ siinkohal erilisi ootusi seda tööd tegevate inimeste isikuomadustele ja oskustele.

Eestis defineeritakse erinoorsootööd järgmiselt: see on riskioludes elavate ja/või probleemkäitumisega noortele arengueelduste loomine noorte võimete ja oskuste aktiviseerimise ning motivatsiooni suurendamise kaudu.² Mõistet „riskioludes elav noor“ saab käsitleda kitsamalt ja laiemalt, millest tuleneb ka erinoorsootöö mitmesugune tähendus Eestis, sh kuulumine eri ministeeriumide haldusalasse. Kuigi ministeeriumide vahel jaotatud, ei ole erinoorsootöö erinevaid valdkondi sageli võimalik lahus hoida, sest riskioludes elavad lapsed ja noored vajavad süsteemset ja terviklikku kohtlemist. Seetõttu peab toimuma, ja osaliselt juba ka toimub, tihe koostöö kõigi asjaomaste asutuste vahel. Integreeritud ja tõhusa kooli-, sotsiaal-, pere- ja hariduspoliitika kujundamise olulisust, mis aitab kaasa sotsiaalsete ja kodanikuväärtuste edasiandmisele ja noorte varajasele sotsialiseerumisele, rõhutatakse nii Eesti noorsootöö strateegias kui ka Euroopa tasandi dokumentides.³

Käesolevas artiklis pöörame tähelepanu erinoorsootööle kitsamas tähenduses ehk aspektidele ja valdkondadele, mis kuuluvad haridus- ja teadusministeeriumi (edaspidi HTM) ning selle hallatava riikliku noorsootöö asutuse Eesti Noorsootöö Keskuse (edaspidi ENTK) vastutusalasse. See töö keskendub Eestis eelkõige noorte õigusrikkumiste, sh korduvõigusrikkumiste ennetamisele, sõltuvus- ja teiste riskikäitumist soodustavate ainete tarbimise ennetamisele, probleemkäitumise põhjuste alase teadlikkuse tõstmisele ning sekkumismehhanismide kavandamisele ja rakendamisele. Kahe eelnimetatud asutuse vahel jaotuvad ülesanded nii, et HTMi noorteosakond kujundab erinoorsootööpoliitikat ja koordineerib kriminaal-, narko- jms hälbiva käitumise preventiooni ning ENTK tegeleb erinoorsootöö arendamise, koordineerimise ja rakendamisega.

Kuigi sisu poolest näib selline erinoorsootöö olevat rohkem seotud justiitsvaldkonnaga, on Eesti eripäraks selle kuuluvus haridussüsteemi ja mitte karistussüsteemi juurde. Antud lähenemine on heas kooskõlas kaasaegse alaealiste õigusrikkujate kohtlemise praktikaga maailmas, eriti Euroopas, mis on suunatud hoidma lapsi ja noori karistussüsteemist väljaspool nii kaua kui võimalik.⁴ Ülalkirjeldatud tähenduses sätestab erinoorsootöö põhimõtteid Eestis peamiselt alaealise mõjutusvahendite seadus, kuigi erinevad nüansid tulenevad ka mitmetest muudest õigusaktidest, nagu lastekaitse seadus, sotsiaalhoolekandeseadus, karistusseadustik jms. Olulisimaks alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerijaks ja teostajaks on alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel moodustatud maakondlike ja kohalike omavalitsuste komisjonid, kelle pädevuses on alaealiste õigusrikkumiste asjade arutamine, et leida konkreetsele lapsele sobiv mõjutusvahend – hoiatusest kuni eri-õppekasvatuasutusse suunamiseni. Seaduse kohaselt lähtuvad alaealiste komisjonid oma tegevuses eesmärgist, et alaealist ei karistata, vaid üritatakse suunata õigele ja seaduskuulekale teele. Täna seisuga on Eestis kokku 68 komisjoni (15 maavalitsuste juures tegutsevat AEK komisjoni, 8 Tallinna linnaosade AEK komisjoni ja 45 KOV komisjoni). Positiivne on, et võrreldes 1999. aastaga on kohalike omavalitsuste juurde loodud alaealiste komisjonide arv märgatavalt suurenenud

¹ Noorsootööst siin ja praegu. Artiklite kogumik; Ene Ergma „Noored on suur jõud“; 2009. a Tallinn

² Noorsootöö strateegia 2006-2013

³ Euroopa Parlament. Istungidokument. Raport „Alaealiste kuritegevus ning naiste, perekonna ja ühiskonna roll“ 2007.a. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0212+0+DOC+XML+V0//ET>

⁴ Vt nt Ryadhji juhised <http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm>, Junger-Tasj; Decker, S. H (eds) (2006) International Handbook of Juvenile Justice, New York

(1999. a oli neid 19; 2010. a aga juba 45). Kesketlābi arutatakse alaealiste komisjonis igal aastal ligi 4000 lapse õigusrikkumist. Komisjonide loomine KOV tasandile aitab kaasa ennetustöö edendamisele kohalikus piirkonnas ning korduvõigusrikkumiste ärahoidmisele. Lisaks on kohalike omavalitsuste puhul suureks eeliseks, et noore probleemidega tegeletakse võimalikult tema elukoha lähedal ning seetõttu on suurem võimalus lapse probleemidele lahendus leida.

Nagu eelpool öeldud, kõlab kirjeldatud lähenemine hästi kokku kaasaegse rahvusvahelise alaealiste õigusrikkujate kohtlemise tavaga. Tõsi, Eesti kontekstis mõjutavad alaealiste komisjonide tööd ja neisse suhtumist asjaosaliste, eelkõige komisjoni liikmete, aga ka kõigi teiste nõukogudeaegseid tavasid mäletavate isikute mälestused ja kogemus nõukogudeaegsest alaealiste asjade komisjonist, mis sisu poolest oli pigem karistav kui toetav ja abi pakkuv institutsioon. Sellise kuvandi muutmine võtab aega ning nõuab komisjoni liikmetelt ja komisjonide tööd korraldavatel asutustel nagu HTM ja ENTK veel jõupingutusi. Esimeseks sammuks ongi kaasaegsete praktikate ja teoreetilise raamistiku rakendamine ning komisjoni liikmete järjepidev eesmärgipärane koolitamine.

Abi vajav laps ja noor

Üldistades võib öelda, et erinoorsootöö sihtgrupiks on abi vajavad lapsed, keda omakorda võib defineerida kui erinevates olukordades olevaid lapsi, sh neid, kelle jaoks on probleemiks puudulik kasvukeskkond (nt vanemliku hoolitsuseta lapsed, kehva vanemliku kasvatuspraktikaga lapsed), kes on sattunud eri väärkohtlemise ohvriks, kel on käitumise- ja psüühikahäired, mida pole õigeaegselt diagnoositud jne.⁵ Väga oluline on teada põhjuseid, miks need lapsed ja noored üldse satuvad sellisesse olukorda, kus nad vajavad abi. Neid tegureid on oluline arvestada nii noorsootöös kui ka erinoorsootöös üldiselt. Tuginedes kõige laialdasemalt aktsepteeritavatele põhjustele ning keskendudes majandusliku ja sotsiaalse keskkonna teguritega seotud põhjustele võib välja tuua järgmised:⁶

- 1) lagunenu pere või ka probleemid pere- ja tööelu ühitamisel;
- 2) sotsiaalmajanduslik marginaliseerumine või vaesus;
- 3) koolist puudumine ja ebaedu hariduse omandamisel;

- 4) töötus;
- 5) mõnede meediakanalite teatud saadetes või alaealistele mõeldud videomängudes vägivaldsete kuvandite ja suhtumiste edastamine;
- 6) narkootikumide ja toksiliste ainete tarvitamine;
- 7) isiksuse- ja käitumishäireid;
- 8) puudujäägid õpetamises ning püüdes anda edasi ühiskondlikke ja kodanikuvaartusi nagu reeglite järgimine, solidaarsus jt.

Nimetatud tegurid ilmnevad erineval määral kogu Euroopa Liidus – riikides, mis on küll õitsval järjel, ent kus ühiskonna sotsiaalne lõhenemine põhjustab hälbivat käitumist. Erinoorsootöö mõistes on oluline tegeleda kõikide nende riskitegurite ennetamisega, et noor saaks abi võimalikult vara.

Alaealised õigusrikkujad kui abi vajavad lapsed

Alaealiste kuritegevus on nähtus, mis tekitab ka teistes Euroopa riikides üha rohkem muret ning vajab seetõttu veelgi rohkem käsitlemist. Teema tõsidust illustreerib ka fakt, et nii Eestis kui ka paljudes teistes riikides on teiste elanikkonnagruppidega võrreldes kriminaalne aktiivsus suurim just noorte seas.⁷ Siiski, tulles tagasi HTMi ja ENTK teostatava erinoorsootöö juurde, on asjakohane rõhutada, et ka alaealised õigusrikkujad kuuluvad eelkõige abi vajavate laste hulka. Peamine põhjus selleks on, et need lapsed ja noored on sageli peredest ja kogukonnadest, mis ei suuda neile tagada arengu- ja kasvamiseks vajalikku keskkonda, vaid jätavad nad hooletusse või hülgavad sootuks. Keskkonnast tingitud probleemidega tegelemine või sellest tulenevate riskide maandamine ei ole aga laste ja noorte võimuses, mistõttu ei ole kohane defineerida neid laste ja noorte probleemidena. Siinkohal on veel vajalik rõhutada moraalipaanika ja kurjade konstantide teemat, millest hiljuti kirjutas kriminoloog Jüri Saar.⁸ Kriitilised uurimused on Lääne-Euroopas juba aastaid juhtinud tähelepanu tõsiasjale, et noorte kui ühiskonnagrupi suhtes kiputakse looma moraalipaanikat, kujutades neid ohtlike ja erilisi ohjeldamismeetmeid vajavatena.⁹

Valdkonnad, milles lapsed ja noored abi vajavad

Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus

Mitmesuguste globaalsete protsesside tõttu kasvavad tänapäeva lapsed ja noored ühiskonnas, mida iseloomustab sotsiaalsete ja demograafiliste suhete katkemine ning majanduslikud raskused. Viimased toovad omakorda kaasa sotsiaalse tõrjutuse, ebavõrdsuse ja ebastabiilsuse ühiskonnas ning vähendavad inimeste heaolu. Tõrjutuse all mõistetakse eeskätt olukorda, kus inimesel ei ole võimalust pääseda ligi ressurssidele ja teenustele, nagu võimalus teha tööd, ligipääs sotsiaalkindlustusele, haridusele, tervishoiuteenustele, kultuurilisele meelelahutusele ja teistele vaba aja veetmise võimalustele.¹⁰ See teema on täna aktuaalne nii Eesti noorsootöös kui ka Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistikus, kus pööratakse erinoorsootöö mõistes erilist tähelepanu eelkõige neile, kelle võimalused võivad erinevatel põhjustel olla piiratud. Teema olulisust rõhutab ka aspekt, et 2010. aasta on kuulutatud ka vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aastaks.

Vaesus tähendab eelkõige võimaluste ja juurdepääsu piiratust ning kõrvalejäämist ühiskonnas normaalseks peetavast elustiilist, aga ka kehvat tervist ja madalamat eluiga, suuremat sõltuvust, ebakindlust ning madalamat eluga rahulolu.¹⁰

Uurimused näitavad, et vaesusriskid elavate laste arv püsib mitmetes Euroopa riikides endiselt kõrge, sh ka Eestis. Euroopa Liidu riikide laste kaasamise ja vaesuse uuringus mõõdeti laste heaolu 43 indikaatori kaudu seitsmes valdkonnas: tervis, subjektiivne heaolu, suhted, aine- line rahulolu, risk ja turvalisus, haridus, elamistingimused. Eesti asetses selles uuringus 29 riigi võrdluses 18. kohal. Valdkondade lõikes positsioneerus Eesti riikide võrdluses hariduses 2. kohale, tervises 11. kohale, suhetes 12. kohale ja materiaalse toimetuleku valdkonnas 14. kohale. Laste heaolu puudujäägid olid suuremad subjektiivses heaolus (20. koht) ning riskikäitumise leviku ulatuse ja eluasemetingimuste osas asetus Eesti 25. kohale. Euroopa Liidu sisetuleku ja elamistingimuste uuringus olid eesti lapsed vaesuse määra poolest (derivatsioon ehk ilmajätus, majanduslikud raskused ja relatiivne vaesus) 23 riigi võrdluses 16. kohal.¹¹

5 Kriminaalpolitika arengusuunad aastani 2018, originaallikas: Child Poverty Action Group, 2009

6 Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal "Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus"

7 Noortemonitor 2009; Jako Salla „Noorte kuritegevus ja kuritegevuse kontroll“; 2010.a. <http://www.entk.ee/?id=376&keel=ee>

8 Saar, J. (2010) Kurjad konstandid ja Eesti, Akadeemia 22/ 7 (256) lk 1155-1180

9 Vt nt Young, J. (1999), The Exclusive Society, London: Macmillan; diskussiooniks ka Goldson, B., Muncie, J. (eds) (2006) Youth Crime and Justice, London: Sage.

10 Noortemonitor 2009.a. (väljavõtte Anne Tiko ja Karmen Lai artiklist, "Abivajavad lapsed ja noored") <http://www.entk.ee/?id=376&keel=ee>

11 Eesti Inimarengu Aruanne 2009

Koolist väljalangemine

Haridus on üks noortepoliitika toimealasid, mis seondub nii hilisema tööhõive kui ka riskikäitumisega. Praegu on Eesti haridussüsteemis üheks probleemiks koolikohustuse mittetäitmine. Seaduse silmis on tegemist õigusrikkujatega, kuna Eestis kehtib riiklik koolikohustus. Riigikontrolli 2007. a auditist koolikohustuse täitmise ja selle tagamise tulemuslikkuse kohta selgus, et kõige tõsisem probleem on 3. kooliastme (7.-9. klassi) õpilastega. Koolikohustuse mittetäitmine on probleem, mis võimendab sotsiaalseid probleeme edaspidigi ning põhjustab suuremaid kulutusi nii sotsiaalsüsteemile kui ka ühiskonna turvalisusele.¹² Koolikohustuse mittetäitmine on kindel ohumärk, et lapse elus on midagi korrast ära. Eesti alaealiste hälbivat käitumist uurides selgus, et koolist sagedamini puuduvatel lastel esineb tihedamini tõsisid õigusrikkumisi, vägivaldset käitumist ning õigusrikkumisi üldiselt, eriti tugev on seos koolikohustuse eiramise ning uimastite kasutamise vahel.¹³

Sageli on laste koolist puudumise põhjuseks vanemate toimetulematus ning kehvad vanemlikud oskused.¹⁴ Viimane kinnitab artikli alguses märgitud, et tegemist ei ole lapse või noore probleemiga, vaid pigem paratamatusega, mille muutmiseks lapsel või noorel võimu ei ole.

Tööpuudus

Noored on tööturul ohustatud sihtrühm, kellel on raskem tööd leida ning leitud tööd säilitada. Samas on just esmasel töökogemusel oluline mõju noore inimese edasisele karjäärile. Edukas sisenemine tööturule aitab kaasa rahulolu pakkuva karjääritee kujunemisele, ebaedukas sisenemine tööturule võib viia aga ebaõnnestumiste nõiarangi.¹⁵ Noortel on sagedamini oht sattuda töötama madalama kvaliteediga, ajutistel töökohtadel, kus makstakse vähe.¹⁶ Mida kõrgem on noore haridustase, seda kergem on tal tööd leida. Tööga hõivatud noortest on esimese taseme või madalama haridusega 16,7%, teise taseme haridusega 54,5% ja kolmanda taseme haridusega 73% hõivatud noortest. Seega, mida madalam on

haridustase, seda tõenäolisemalt ohustab noort töötus.¹⁷

Tervis

Tänapäeval on Eestis noorte tervisenäitajate osas mitmeid põhjuseid muretsemiseks – enam probleeme tekitab üha suurenev vaimne pingeline, varane suitsetamine, alkoholi kuritarvitamine, puudulik füüsiline aktiivsus, ohtlike nakkushaiguste levik (eeskätt HIV ja suguhaigused) ning vigastused ja mürgistused.¹⁸ Noorte terviseteadlikkus on võtmesõnaks, mis aitab vähendada riskikäitumist. Lisaks noorte teadlikkusele on oluline panna rõhku ka noortega tegelevate spetsialistide teadmistele ning oskustele, kes saavad noort vajadusel nõustada ja suunata. Ka Euroopa uuenenud koostööraamistikus on väga suurt rõhku pandud noorte tervise ja heaolu olulisusele.

Noorsootöö võimalused abivajavate laste ja noorte probleemide leevendamiseks

Vaesus ja tõrjutus

Noorsootöö abil on võimalik vähendada sotsiaalset tõrjutust ning selle mõju. Praktikaks on selleks mitmesuguseid võimalusi ja meetodeid, mis on noorsootööl kui mitteformaalsele valdkonnale ainuomased. Noorsootöö põhimõtted ja eetika, mis väärtustavad noort kui partnerit ja otsivad noortega kontakti nende tegelikus elukeskkonnas, noorte huvide ja vajaduste maailmas, on eriti sobivad sotsiaalse kaasatuse kujundamiseks.¹⁹ Noorte tõrjutuse vähendamiseks läbi noorsootöö aitab otseselt kaasa Euroopa Sotsiaalfondi rahastusel rakendatav programm „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“²⁰, mille üheks alasuunaks on noorte konkurentsivõime suurendamine ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamine. Eesmärk on suurendada noorte konkurentsivõimet ja vähendada sotsiaalset tõrjutust, suurendada noortekeskuste tegevuste kättesaadavust teatud sihtrühmadele ning mitmekesistada kvaliteetseid noorsootöö tegevusi, mis toetavad noorte tööhõivevalmidust ja ühiskonnas toimetulekut.

Prioriteetsed sihtrühmad on sotsiaalses raskustes noored, tõrjutuse riskis noored, töötud noored ja laiemalt kõik kindla keskuse piirkonnas elavad noored. Tegevuste tulemusel osutatakse noortele noorsootööteenuseid, sh juhendamist ja nõustamist, huvitegevust, koolitust ning luuakse muid eneseteostusvõimalusi.

Noorte tervis

Enim kasutatud meetodiks noorsootöös on noorelt noorele koolitus ehk oma-suguste koolitus, mis on üks tõestatud efektiivne ja maailmas levinud meetodika noorte tervistsäästva käitumise kujundamiseks. Noorelt noorele koolituste toetamiseks ja ennetusürituste korraldamiseks eraldab Haridus- ja teadusministeerium igal aastal raha.²¹ Uue algatusena on noorsootöös loodud projekt „Noortest lähtuv tervisekasvatuse“, mis viidi läbi koostöös Eesti Õpilasesinduste Liiduga ning keskendus formaalhariduses õpitud tervisekasvatusalaste teadmiste kinnistamisele ja noorte oskuste arendamisele tervisekäitumise teadlikkuse ja oskuste tõstmise kaudu. Poolteise aasta jooksul oli projekti kaasatud umbes 4976 noort ning 34 omavalitsust. Tervist edendavaid ja sõltuvusi ennetavaid projekte on läbi viidud ka kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides, kus olid projektidesse kaasatud kõik õpilased. Tagamaks esmase adekvaatse tervisealase info jõudmise noorteni, on teabe edastamiseks kaasatud mitmed maakondlikud veebilehed ja üleriigiline noorte infoportaal www.nip.ee.

Tööpuudus

Läbi noorsootöö on noorel võimalik omandada tööturul läbilõõmiseks olulisi oskusi ja teadmisi. Noorsootöö tähtsamateks tegevusvaldkondadeks, mis noori tööturule edukalt siseneda aitab, on info- ja nõustamisteenused, töökasvatuse, vabatahtlik tegevus, teatud määral ka noorteühingute ja noortekeskuste tegevus. Noorte tööhõivevalmiduse tõstmisele aitab kaasa 2008. aastal kinnitatud ja ENTK poolt elluviidav ESFi programm „Noorsootöö kvaliteedi arendamine 2008-2013“, mille üldeesmärgiks on tõsta noorte valmidust tööturule sisenemiseks

12 Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018

13 Markina, A., Šahverdov-Žarkovski, B. (2006) Alaealiste hälbiv käitumine Eestis. Uurimuse aruanne

14 Tiko, A., & Rannala, I. (2008). Koolikohustuse täitmine – probleem ja väljakutse - haridus õiguse ja kohustusena. Eesti Koostöö Koda.

15 Transition from education to work in Europe, 2001

16 Eli noorsoostrategia: investeerimine ja mobiliseerimine. Uuendatud avatud koordineerimismeetod noortega seotud väljakutsete ja võimaluste tarvis, KOM(2009) 200

17 Epp Reedik „Ülevaade hetkeolukorrast noorte tööhõives.“ 2009.a.

18 Eesti Inimarengu Aruanne 2009

19 Mihus; Oktoober 2009.a.; Anne Kivimäe „Tööturule trügides: väljakutseid noorsootöös.“

20 Programm „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ <http://www.entk.ee/?id=274&keel=ee>

21 2009. aastal lepingud sõlmiti organisatsioonidega MTÜ Living for Tomorrow, MTÜ Assotsatsioon ANTI-Aidsi ja MTÜ Eesti Seksuaaltervise Liit

22 Epp Reedik „Ülevaade hetkeolukorrast noorte tööhõives.“ 2009.a.

ja seal toimetulekuks läbi noorsootöötöenuste kõrgma kvaliteedi. Eesti Noorsootöö Keskus rakendab töökasvatustvaldkonnas töökasvatuse meetodeid ning toetab töökasvatustalast võrgustikku ning suurendab tööõiguslase info kättesaadavust noortele. Töökasvatuse üks laiemalt tuntud ja hästi rakendunud meetod on Õpilasmalevate koondprojekt. Tähelepanu all on ka vabatahtliku tegevuse arendamine ning mitteformaalsete õpikogemuste tunnustamise ning arvestamise võimaluste väljaarendamine.²²

Erinoorsootöö – arengud ja võimalused tulevikuperspektiivis

Kuigi erinoorsootöö on Eestis alles kujunev valdkond, kus on esinenud ka erinevaid kitsaskohti, toimub riiklikul tasandil pidev erinoorsootöö arendamine ning läbi noorsootöö tervikuna abivajavate laste ning noorte toetamine. Ülal- kirjeldatud noorsootöös rakendatavad põhimõtted on heaks lähtealuseks erinoorsootööl ning nende alusel loodud meetmed peaksid olema kättesaadavad kõigile noortele, jagamata neid tavalis- teks ja erilisteks. Siiski, nagu päris artikli alguses märgitud, eeldab erinoorsootöö tegijatel erilist pädevust ning oskusi, et sihtgrupini jõuda ja abi osutada. Allpool on toodud vaid mõned näited, mis aitavad kaasa alaealiste komisjonide, võrgustiku- töö ja koostöö paranemisele; tõrjutuse/ vaesuse ja tööpuuduse vähendamisele; terviseteadlikkuse suurendamisele läbi noorsootöö.

Töö alaealiste õigusrikkujatega alaealiste komisjonides

Üheks õigusrikkumiste ennetamise võimaluseks on luua eeldused iga noore kaasamiseks ühiskonnaellu ning hoida ära tema marginaliseerimisest tingitud hälbiv käitumine. See omakorda eeldab nii noorsootöös üldiselt kui ka erinoorsootöös sotsiaalset ennetustööd ning ennetus- meetmete rakendamist: kuriteoennetuse-, noorsootöö-, sotsiaal-, haridus-, pere-, kultuuri-, tööhõive-, tervise-, keskkonna- jms poliitika abil.²³ Paraku ei ole eelnime- tatud ennetusmeetmete rakendamine ala- ti edukas ning leidub neid, kes erinevatel põhjustel vajavad abi ja juhendamist ning on ühiskonna silmis just need erinoor-

sootöö mõistes käsitletavat abi vajavad lapsed ja noored.

Selleks, et parandada alaealiste õigusrikkumiste ennetamist ning vähen- dada õigusrikkumiste arvu, on HTM koostanud dokumendi “Tegevuskava noorte toimetuleku toetamiseks, sh alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks ja vähendamiseks”²⁴, mis keskendub teiste tegevuste seas ka alaealiste komis- jonide kvaliteedi parendamisele, mõjutus- vahendite kättesaadavuse suurendamisele ning varajase märkamise ja sekkumise süsteemi arendamisele. Alaealiste komis- jonide kvaliteedi suurendamiseks on koostamisel ühtsed standardid alaealiste komisjonide edukaks toimimiseks ning väljaarendamisel süstemaatiline koolitus- süsteem, et suurendada alaealiste komis- jonide liikmete pädevust töös alaealiste õigusrikkujatega. Kokku on kutsutud alaealiste komisjonide koordinaatsiooni- kogu, mille eesmärgiks on kaasata alaea- liste õigusrikkumistega seonduva poliitika kujundamisse kõik partnerid (nii õigus- kui kasvatusteadlased; ametkonnad ning institutsioonid; praktikud, kes igapäevaselt teemaga kokku puutuvad). Koordina- tsioonikogu aitab suurendada koostööd erinevate osapoolte vahel.

Mõjutusvahendite puhul on oluline tagada kõikide seadusjärgsete mõjutus- vahendite kättesaadavus ning seetõttu on vaja toetada kogukonnas aktiivsete organisatsioonide ja asutuste kaasamist mõjutusvahendite pakkujate hulka, eriti noorsootöö valdkonnas (teadlikkuse tõstmise, koolituste, võrgustikutöö jt meetmete kaudu). Vajalik on mõjutusva- hendite pakkujate suurem nähtavus ning koostöö eelkõige alaealiste komisjoni- dega, aga ka vanemate ning koolidega.

Komisjonide töö tõhusamaks muutmiseks tuleks asjale vaadata ka teiselt poolt ehk läbi noorte silmade. See on oluline, et mõista nende laste ja noorte muresid, näha probleeme nende silme läbi ja õppida tundma, mida nemad ise probleemiks peavad. Eestis harjumus- pärane paternalistlik ült alla ehk täis- kasvanult lapsele suunatud lähenemine võib oodatud tulemuse asemel hoopis vastupanu tekitada ja selle kaudu noorte kõrvalejäämist ja tõrjutust suurendada.²⁵ Kuigi noorte kaasamine ja nende osaluse suurendamine, samuti noortelt noortele suunatud programmid on kasutusel ja tõhusaks osutunud noorsootöös, ei ole selline lähenemine Eesti erinoorsoo-

töös eriti levinud. Kuna sellised meetmed on end õigustanud lähiriikides, näiteks Soomes, tasuks panustada nendega tutvumisele ja mõelda rakendamisele.

Varajane märkamine ja sekkumine

Välisriikides, ja üha enam ka Eestis, on jõutud arusaamisele, et efektiivne töö alaealise õigusrikkujaga eeldab individuaal- set lähenemist ning tugevat meeskonna- ja võrgustikutööd. On tähtis, et alaealine õigusrikkuja ei jääks oma probleemiga ükski ja et tema õigusrikkumise põhjuste ning riskiteguritega tegeldakse järjepidevalt alates probleemi märkamisest kuni selle lahenumiseni.

Nii nagu kriminaalpoliitika arengu- suundades, on ka erinoorsootöös üheks ennetustöö keskseks märksõnaks varajane märkamine ja sekkumine. Varajase sekku- mise eesmärk on toetada last, perekonda ja valdkonnaga seotud asutusi kogukonnas, seejuures arvestades laste ja perede õigusi, vajadusi ning arendades nende iseseisvat toimetulekut. Alaealiste murede ja õigeaegne sekkumine on oluline osa kogukondlikust elust ja kõigi selle liikmete heaolu tagami- sest. Operatiivne tegutsemine ja probleemide ennetamine annab võimaluse ennetada koolikohustuse mittetäitmist, koolist väljalangemist, alaealiste kuritegelikule teele sattumist ja kuritegevuse kasvu.²⁶

Haridus- ja teadusministeeriumi algatusel käivitati koostöös justiitsminis- teeriumi, sotsiaalministeeriumi, siseminis- teeriumiga varajase märkamise ja sekku- mise koostöömudel, mille eestvedajaks on UNICEF Eesti. See mudel on suunatud eeskätt laste ja noortega seotud spetsia- listidele ning institutsioonidele, sh koolid, politsei, sotsiaaltöötajad, noorsootöötajad, perekond, kohalik omavalitsus, kolmas sektor jt. Kogukonnatasandi koostöömudel aitab hinnata regulatsioonide vajadust, mis pööraks tähelepanu raskuste tekkimise märkamisele ja noore toimetuleku toeta- misele mistahes eluvaldkonnas.

22 Epp Reedik, „Ülevaade hetkeolukorrast noorte tööhõives.“ 2009.a.

23 www.kuriteoennetus.ee; Noorsootöö strateegia 2006-2013

24 „Tegevuskava noorte toimetuleku toetamiseks, sh alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks ja vähendamiseks Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas aastatel 2009-2011“ kinnitati haridus- ja teadusministri 6.08.2009. 2. käskkirjaga nr 708. Tegevuskavas kirjeldatud tegevused on suunatud käitumishäiretega noortele tavakoolides, alaealiste komisjoni saadetud noortele, erikoolides õppivatele noortele, nende vanematele ning nendega töötavatele spetsialistidele.

25 Vt ka Young, J. (1999), The Exclusive Society. London: Macmillan; Terpstra, J. (2006) Youth Culture and Social Exclusion, Young 2006; Vol 14(2): 83-99.

26 Laste ja noorte murede ja probleemide varase märkamise ning sekkumise elluviimise põhimõtted kohalikus omavalitsuses www.kuriteoennetus.ee/39704

Lõpetuseks

Eelnevat kokku võttes sobib taas tsiteerida Ene Ergmat, kes tõdeb: „Aeg-ajalt tabame mõne vaidluse, kes peaks kandma suuremat rolli lapse arengus, kas kodu või kool. Kuid lapse arengus peavad ikkagi kõik osapooled oma tubli panuse andma, tuleb vaid tunnistada sama eesmärki.“²⁷ See on tähenduslik ka noorsootöö ja erinoorsootöö kontekstis, eeldades tihedat koostööd, paindlikkust ning stabiilsust. Erinoorsootöö on tänapäeva Eestis kahetsusväärset eraldatud noorsootööst. Samuti on see suhteliselt lai mõiste, mille alla võib koondada põhimõtteliselt kõik riskitegurid, mille tõttu lapsed ja noored võivad abi vajada. Taoline olukord on tinginud valdkonna killustatuse ja jaotamise erinevate ministriumide vastutuse alla, mistõttu võib asi vahel lootusetult ummikusse jooksnud ja segane tunduda. Siiski, nendele probleemidele ja valdkonna arenemisest tingitud raskustele vaatamata võib öelda, et erinoorsootöö, nagu ka noorsootöö üldse, on Eestis parima praktika kursil ja lähtumas kaasaegsest rahvusvaheliselt tunnustatud raamistikust. Aeg-ajalt on hea meenutada, kui noor on meie riik tervikuna, et ei tekiks soovi oodata võimatut või seada liiga kõrgeid nõudmisi. 20aastaselt riigilt ei saa oodata nii-öelda valmis noorsootööd ja erinoorsootööd, vaid tuleb anda aega ja võimalusi vigade tegemiseks ja neist õppimiseks. Sarnast lähenemist ootavad meilt, täiskasvanutelt ja riigiametnikelt, nii noorsootöö kui erinoorsootöö sihtrühmaks olevad lapsed ja noored.

Erinoorsootöö arendamisel tuleb lähtuda põhimõttest, et see peaks olema praktikas toetatud kõigi teiste noorsootöö valdkondade poolt, mis erinevate teemade lõikes abi vajavale lapsele ja noorele tuge pakuvad. Oma tegevustes ei ole oluline lähtuda mitte niivõrd valdkonnapõhiselt või ministriumite vastutusvaldkondadest, vaid tähtis on teemade integreeritus, koostöö ning ühine eesmärk, milleks on lapsed ja noored ning nende kvaliteetne tulevik, kuna just nemad on meie tuleviku VÕTI.

Helen Kereme
Eesti Noorsootöö Keskus
Peaekspert erinoorsootöö
valdkond

Kadi Ilves
Haridus-ja teadusministeeriumi
noorteosakond
Peaekspert

KOMMENTAAR

„ERINOORSOOTÖÖ – VÄLJAKUTSED JA VÕIMALUSED”

Alustuseks ütleksin, et õppejõuna soovitan antud artiklit lugeda kõigil noorsootöötajatel ja noorsootöö huvilistel. Õppeaine „Sissejuhatus erinoorsootöösse“ raames soovitan seda artiklit lugeda ka kõigil noorsootöö erialal õppivatel üliõpilastel. Miks? Vastus on väga lihtne – selleks, et nad saaksid teada, mida tegelikult tähendab erinoorsootöö Eestis. Oma tööelus olen tihti kokku puutunud sellega, et üliõpilased (tulevased noorsootöötajad), koostööpartnerid ja kolleegid on arvamusel, et erinoorsootöö on töö vaid erivajadustega noortega. Nimelt töö noortega, kellel on füüsiline puue. See on mõistetav, kuna termin erivajadusega tähendab, et tegemist on ennekõike füüsilise, kuid ka vaimse puudega. Erinoorsootöö tänapäeva Eestis on aga valdkond, mis tegeleb rohkem noorte deviantse käitumisega.

Erinoorsootöö Eestis on arendamisel ja mul on väga hea meel, et viimasel ajal pööratakse palju tähelepanu just selle valdkonna arengule. Kasvav vajadus erinoorsootöö järele näitab, et meie ühiskonnas on noorte kuritegevus kõrgel tasemel. Kuritegevus on aga teatud mõttes loomulik nähtus, kuna

ühiskond ei saa toimida ilma kuritegevuseta (Emile Durkheim, „Hälbekäitumise sotsioloogia“). See ei tähenda aga, et me ei pea võitlema noorte kuritegevuse vastu – vastupidi, peame. Aga kuritegevusega ei pea mitte võitlema, vaid aitama noori, kes on sattunud erinoorsootöö sihtgrupiks. Abi ei tohi piirduda ainult alaealiste komisjoni tegevusega. Alustada võiks sellest, et igas alaealiste komisjoni töös osaleb ka noorsootöötaja ning mõjutusvahenditena hakkatakse rohkem kasutama noorte programmidest osalemist. Noorsootöötajad peaksid looma mitmeid erinevaid programme noorte jaoks. Hea näitena võib esile tuua seikluskasvatuse programmi alaealiste kinnipeetavate jaoks. Taolise eesmärgiga programmid peavad olema pikaajalised ja organiseeritud koostöös sotsiaalvaldkonna spetsialistidega koos rehabilitatsiooni ja postrehabilitatsiooni programmidega. Selline koostöö kindlustaks kvaliteedi ja looks eeldused tulemuste saavutamiseks.

Alati valmis koostööks erinoorsootöö arendamise jaoks.

Maria Žuravljova
TÜ Narva Kolledž
Noorsootöö programmijuht

VAESUSES ELAVATE NOORTE ELUMUSTRID

Väga palju aastaid tagasi, mil käisin esimest korda tollasel Lääne-Saksamaal, viitas üks kohalikest saatjatest pargipingil istuvale naisele ja ütles, et too istuja olevat töötu. Vaatasin viidatud inimest ja ei mõistnud kuidagi, mil viisil saab töötut kaugelt ära tunda. Ma ei näinud ühtki märki, mis võinuks nimetatud staatuset iseloomustada. Põhjus, miks ma ei osanud töötust ära tunda, seostus minu kogenematusel. Ma ei olnud veel kunagi oma elus ühtki töötut näinud.

Nüüd on mul aga äratundmise oskus olemas, sest igal tööpäeval töökohta minnes näen ma töötuid. Põhjusiks asjaolu, et asun samas majas, kus ka töötukassa on ennast sisse seadnud. Ja nõnda näen töötuid päevast päeva. Sõltuvalt olukorrast Eestis muutub inimeste hulk, kes tuleb ennast töötuks registreerima, inimeste riietus, meeleolud. Ometi ühendab neid miski, sõltumata sellest, kas töötuks jäävad sinikraed või valgekraed. Seda nendevahelist lüli on keerukas kirjeldada, kuid ehk on selleks ebakindlus tuleviku ees. Selle loeb välja inimese silmadest, tema kehahoiakust ja paljudest muudest asjaoludest. Tööintervjuudel on seda karmi tunnet samuti küllaltki selgelt tunda, sest need inimesed ei ole enam oma valikutes vabad.

Töötukassa järjekorda tavaliselt ei võeta lapsi kaasa, kuigi nad on selles loos olulised tegijad. Neid puudutab vanemate töötus kõige otsesemalt. Töötus tähendab ju vältimatut elukvaliteedi langust. Vanemad püüavad küll laste arvelt kõige vähem kokku hoida, aga

ühel päeval jõuavad töötusest tingitud katsumused ka laste ja noorteni. Küllaltki paljudes peredes jõutakse seisuni, mida riik määratleb vaesuseks.

Paljud uuringud on korduvalt tõestanud, et nii vaesus kui ka rikkus toodavad iseennast. See ei puuduta küll ilmingimata suuremat osa uusriikastest ja lühiajaliselt vaeseks muutunud inimesi. Tegu on pikaajalise protsessiga. Rikkus ei ole reeglina ühiskonnale probleemiks, vaesus aga küll. Eriti selles osas, millisel viisil vaesust vähendada ning milliste meetmetega aidata inimestel vaesusest välja rabeleda. Need meetmed peavad olema väga mitmekesised ning arvestama inimeste eripärasid. Näiteks Eestis poliitikute poolt väga sageli pakutav nõuanne – hakake ettevõtjaks! Taoline loosung on enamikule töötutest nagu kurtidele öeldud hüüdlause – hakake kuuljateks. Sotsiaalne praktika näitab, et kui ühiskonnas leidub paarkümmend protsenti inimesi, kes soovivad oma ettevõtet, äri asutada, siis on tegu väga hea tulemusega. Enamikul inimestel puudub too miski (ettevõtlikkus, soov vastutada tööle võetud inimeste eest, tegeleda majandamisega jms), mis teeb neid ettevõtjaks. Ettevõtte loomist võib küll õpetada, kuid ettevõtlikkust vaevalt. Suurem osa inimesi soovib olla palgatöötajad. Kusjuures nad võivad palgatöötajatenäna olla loovad ja ettevõtlikud. Siit tulenevalt peavad olema soovitusel, kuidas tööd leida äärmiselt mitmekesised ja töötute ning vaeste olukorda arvestavad (näiteks suurpered, üksinda last kasvatavad naised, madala

haridusega inimesed jms). Fakt on aga see, et kui inimestel puudub ettevõtlikkuse vaim, siis ei aita küll enam mitte miski. Taolises situatsioonis on riigi otsustada, kuivõrd suurel määral peab ja saab aidata heitunud inimesi. Tegu on probleemi püstitamisega – kuivõrd suurt sotsiaalset ebavõrdsust ühiskond aktsepteerib.

Vaesus näitab oma nägu mitmel erineval moel. Kõige valusamalt lööb see kaitsetuid. Neid, kes ei saa enam või veel oma olukorra parandamiseks midagi teha. Nad sõltuvad teistest: perekonnast, sugulastest, omavalitsusest ja riigist. Kõigi loetletute ülesandeks on tagada kaitsetute heaolu. Kõige kaitsetumas olekorrast on aga lapsed ja noored. Nead ei suuda ennast mitte mingil viisil iseseisvalt kaitsta.

Vaesus karistab lapsi ja noori kõige rohkem, sest vaesuse tagajärjeks on reeglina tulevikulootuste ahenemine. Noor ei pruugi sellest aru saada. Tema tegeleb igapäevaste nähtustega ja tunnetega, mida saab küllaltki sageli viia ühisenimetaja alla – ilmajätus. Ilmajätus on oma olemuselt universaalne nähtus, sest puudutab praktiliselt kõiki noore elu sfääre. Vanemate armastus lapse vastu on vast ainus, mis võib kõige kauem püsida ning millest jääb laps kõige harvemini ilma.

Laps ei ole perekonnas ainult rõõmuallikas, vaid ta on paratamatult samas ka elatustaseme languse või ka vaesuse tootja, sest ta ei too midagi materiaalselt sisse, vaid viib ainult välja. Uuringud¹ on näidanud, et mida

¹ Esitatud statistikas on laste all mõeldud 0-17 aastaseid inimesi.

rohkem on peres lapsi, seda suurem on tõenäosus, et vaesuserisk suureneb. Allpool vaesuse piiri elas Eestis 2007. aastal 17% lastest, 43200 last elas aga suhtelises vaesuses. Praegu peaks vaesuses elavate laste ja noorte arv olema suurem, sest viimase kolme aastaga on oluliselt kasvanud nii registreeritud kui ka pikaajaline töötus. Töötus aga on kõige otsesem vaesuse tootja.

Peamine lastega perekondade vaesuse põhjus on töötus. Ilma tööta, lastega leibkondadest elas 2007ndal aastal vaesusriskis 89%. Mittetöötamine mõjutab peamiselt üksikvanema leibkondi, eelkõige töö- ja pereelu ühitamise raskuste tõttu. Lastega peredest olid kõige sagedamini ilma tööta üksikvanema leibkonnad. Perekonna elukoht on samuti oluline tegur. Väljaspool Tallinna ja Põhja-Eestit suureneb püsivaesuse oht.

Eriti suures vaesuseriskis on lapsed ja noored, kes elavad üksikvanemaga perekonnas. Üksikvanemad on Eestis reeglina naised. Üksikvanematest elavad suhtelises vaesuses 39%. Naiste puhul on probleemiks soolisest ebavõrdsusest tulenev madalam sissetulek. Probleemiks on ka sellised perekonnad, kus elab vähemalt kolm last. Nende perede puhul on vaesusriski oht suurem. Loomulikult ei ole probleemiks laste arvukus, vaid perekonnas töötavate inimeste arv ja nende sissetulekute suurus. Paraku näitab aga statistika, et leibkondades kus on keskmisest rohkem lapsi, ei saa vanemad ennast tööle väga palju pühendada ning nende karjäär on omamoodi pärsitud.

Vaesus toodab reeglina ka madalamat haridust. Seda põhjustavad vaeste laste suurem koolist väljalangevus ning väiksemad võimalused saada kõrgharidust, sest see on vanematele väga suur materiaalne koorem. Vanemad ei pruugi olla võimelised last koolitama ka siis, kui laps saab õppemaksust prii koha. Meie ühiskonnas on inimeste haridustase ja sissetuleku suurus selges korrelatsioonis: mida kõrgem on inimese haridus, seda suurem on tema sissetulek ja vastupidi. Madal haridus aga tähendab seda, et vaesest perekonnast pärit lapsed ei pruugi saada head töökohta. Tihti peale juhtub nõnda, et nad ei suuda teenida kõrgemat kui vaesuspiiri ületavat sissetulekut. Vaesus kandub edasi põlvkonnalt põlvkonnale.

Vaesuses üles kasvanud noorte puhul on suurem tõenäosus, et nad puutuvad kokku nende arengule ebasoodsate asjaoludega. Võrreldes jõukamatest peredest pärit noortega jätkavad nad sagedamini kooli pooleli või ei saa õppimisega hästi hakkama. Nende tervis on kehvem, sest keskkond, milles

nad elavad, ei võimalda neil tervislikku ja piisavat toitumist. Need noored on reeglina ka õnnetumad, kuigi alati võib tuua ka vastupidiseid näiteid.

Vaesuse tõttu peavad noored loobuma mitmesugustest enesearenduslikest või meelelahutuslikest tegevustest (kinos ja teatris käimine, väljasõidud, ekskursioonid, šoppamine jms) ja teatud vajalikest asjadest (arvuti, mobiiltelefon, rulluisud, suusad, jalgratas jms). Kõnelemata staatusekaupadest või -tegevustest, mis on noorte hulgas kõrgelt hinnatud. Kõik need asjaolud vähendavad noorte kontakte välismaailmaga ning vaesestavad nende maailma, suruvad selle märksa kitsamaks kui see võiks olla.

Et huviringid on paljuski tasuta või nendest osavõtt nõuab kulutusi nii transpordile kui ka erivarustusele, siis vaesuses elavatel noortel on piiratud võimalused osaleda huvihariduses. Seega jääb paljudel noortel nende geneetiline potentsiaal realiseerimata. 30% eestlastest ja 46% mitte-eestlastest arvab, et enamikul eestimaa lastest ja noortest puudub võimalus täisväärtuslikuks arenguks. Päril mõtlemapanevad arvud.

Kõige eelpoolnimetatud puudumine tähendab noore jaoks ilmajätust, mis omakorda toob endaga kaasa suurema ohu sattuda sotsiaalsesse isolatsiooni. Noore suhtlusring muutub ahtamaks. See tähendab sotsiaalse kogemuse vaesustumist, mistõttu jääb ka sotsialiseerimisprotsess poolikuks. Nii suureneb omakorda noore vastuvõtlikkus asotsiaalsele käitumisele, kuna see võimaldab tal kompenseerida ilmajätuse tunnet.

Vaesest perest pärit noorte unistused ja eesmärgid kalduvad olema taseme võrra madalamad kui jõukatest peredest pärit noortel. Siit tuleneb ka nende noorte enese piiramine, ilma et nad seda ise alati teadlikult aduaksid. Noor peab asuma võitlusse selle nimel, et perekonnas eksisteerivad vahendeid oma huvide tarbeks saada. Olevusvõitlus algab seega päris varakult. See võitlus käib reeglina mitte teisejärguliste, vaid oluliste vajaduste rahuldamise nimel. Perekonna majanduslikust olukorrast sõltuvad mõistetete "loobumine" ja "taganemine" esinemissagedus. Noor kohaneb vaesusega, ta allub sellele. Ta õpib arvestama oma vanemate väheste materiaalsete võimalustega ja ütleva "ei" omaenese vajadustele.

Vaesemate perede lapsed peavad läbi ajama minimaalsega, rikkamate kodude lapsed saavad aga valida erinevate ühiskonnas pakutavate võimaluste vahel nii enesearenduslikus kui ka eakaaslastega suhtlemise mõttes.

2010
vaesuse ja
sotsiaalse tõrjutuse
vastu võitlemise
Europa aasta

ESMAKOHTUMINE

Hullus ajas: viieteistaastane kriminaal hullumajas suitsetamas, üksi ja üksi oma hullude mõtetega tunnistajaks kui tuli sanitar ja võttis tobid gestaapo võtetega. Tobipakk rändas prügikonteinerisse, kriminaal jälgis mängu ja nagu bomš hüppas prügi sisse. Ta leidis oma sigaretid ja leidis ka mingid kassetid. Enne kui helid kõlasid pleierist, võib täna ta öelda, et oma hiphopi leidis ta hullumaja prügikonteinerist.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

Noortel, kes elavad vaesuses, võib suure tõenäosusega nende vaimne ja füüsiline potentsiaal jääda välja arendamata. Noor kogeb valikute puudumist eelkõige eakaaslastega suheldes. Kui perel ei ole raha, siis kogeb ta tõenäoliselt oluliste asjade puudumist, tunneb ennast eakaaslaste hulgas vähem soosituna ja tunnetab nende poolt erinevat kohtlemist. See, et noor on teistega võrreldes vähem õnnelik, väljendub paljudes asjaoludes. Näiteks on ta iseendaga vähem rahul. Rahulolematus võib puudutada nii tema välimust kui ka seda, mida ta teeb. See, mida tema teeb ja mida hindab kõrgelt, ei pruugi leida tunnustust teiste, eelkõige eakaaslaste poolt.

Vaesuses elamise riske kahandab märgatavalt lapse vahetu elukeskkond, kus teda mõistetakse, kuulatakse ära ning kaitstakse väärkohtlemise eest. Paraku kaldub last ümbritsev keskkond sageli olema vaenulik: vanemate vägivaldne käitumine, konfliktid, joomarlus, uimastisõltuvus jms. Taolistes peredes on laps sageli üksinda nii füüsilises (vanemad on kodunt ära) kui ka vaimses mõttes (lapsega ei suhelda teda arendavalt,

pigem pakutakse valdavalt käskude-keeldude maailma). Selliseid peresid iseloomustab ka kõige sagedamini lapse väärkohtlemine. Näiteks pidevalt pahandatakse, karjutakse nende peale, neid pekstakse, aetakse kodust välja, karistatakse iga võimaliku teo eest või siis nendega ei suhelda (mittesuhetlemine kui karistus). 28% täiskasvanud eestlastest on seisukohal, et lapsi ei kohelda meil lugupidavalt.

Rahvusvahelised uuringud ja praktika on näidanud, et mida kõrgemad on riigi sotsiaalkulutused, seda madalam on riigis vaesusmäär. Eesti riigi majanduslikud võimalused on piiratud. Seda enam tuleks tõsiselt mõelda sellele, kuidas seda raha otstarbekamalt kasutada. Praegune praktika näitab, et ühetaoline lähenemine sotsiaalabivahendite jagamisel ennast ei õigusta, sest ei arvesta abivajavate laste majandusliku seisu erinevusi.

Tuleks muuta ka hädas olevate laste abistamise loogikat. Mitte nõnda, et lapsevanem peab ise erinevate abistamise võimalustega kursis olema, vaid vastupidi – sotsiaaltöötaja pakub ise välja variante, kuidas oleks võimalik abivajajale maksimaalselt abi osutada. Tean väga palju juhtumeid, kus ka haritud lapsevanemad ei ole informeeritud mitmetest võimalikest abipakettidest ning on seetõttu abist ilma jäänud. Praktika näitab, et kogu info ei ole veebis saadaval ning selle otsimine ei pruugi alati olla kõige lihtsam.

Kuid ainuüksi majanduslikust abist vaesuses elavatele lastele ja noortele ei piisa. Vaesuses elavatele lastele on mõnikord olulisem kindlustunde tekitamine. See on üks olulisematest rollidest, mida sotsiaaltoetusstruktuurid saaksid täita. Mida lähemal on need vaesuses elavatele lastele, seda paremini tuntakse nende olukorda ja vajadusi ja seda paremini saab neile luua suuremat turvatunnet ning perspektiivi.

Abi osutamine on oma olemuselt väga delikaatne probleem. Too abi ei tohi olla afiseeritud, vaid peab olema äärmiselt delikaatne. Laps on nendes küsimustes väga tundlik. Kui temas tekib tunne, et ta on nn valla vaene, kes saab teiste armust teha üht või teist asja, siis võib temas tekkida teatud trots ja alandus. Sellist tunnet kannavad nad endas kogu elu ning see kunagi kogetud alandus võib teatud situatsioonides pöörduda purustavaks protestiks.

Peaksime välja töötama teatud elustandardid areneva lapse ja noore jaoks, mitte ainult arutama materiaalse vaesuse piire. Näiteks: igal lapsel peaks olema õigus osaleda ühes huvialaringis. Igal lapsel peab kodus olema arvuti. Igal lapsel peab olema võimalus aastas vähe-

malt kahel korral käia teatris või kinos jms. See oleks selline abi, mida ei antaks vaesest perekonnast pärit laste vanematele või hooldajatele rahalise abina, vaid nn teenusena. Laps saab arvuti, saab minna teatrisse, huvialaringi jms. Selle eest ei pea perekond maksma.

Sõltumata sellest, kas laps elab nn vaeses perekonnas, peab talle olema garanteeritud minimaalsed tingimused edukaks arenguks. Kõik Eestis elavad lapsed on seda väärt, et nad areneksid mitmekülgseks, et nende arenguteel ei oleks vaesusest tingitud karme takistusi. Eesti elanikke on sedavõrd vähe, et me peame oma inimvara iga lapse sünnist alates väärtustama, looma tema arenguks sellised tingimused, et kogu see vaimne ja füüsiline potentsiaal, mis neis lastes sisaldub, ei läheks kaotsi. Kui me teeme selleks kulutusi, siis ei pea me ka mõtlema võõrtööjõu sissetoomisele. Kasutaksime ikka kõigepealt oma kohaliku ressursi ära.

Andrus Saar

Sotsioloog

Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise Euroopa aasta hea tahte saadik Eestis

Ehkki noored ei ole minu spetsiifiline uurimistemaatika, ei ole noorte probleemide tuum mulle ometigi võõras. Viimase 30 aasta jooksul olen teinud mitmeidki ainult noorte probleemidele pühendatud sotsioloogilisi uuringuid, mis on käsitletud nii vaba aja ja meedia küsimusi nõukogude ajal, hiljem filmi ja noorte vahelisi seoseid, noorte vaba aja keskuste, haridus- ja rahvus- ja kodakondsuspoliitikat jms. Käesoleval aastal keskendun muuhulgas vaesusele ja tõrjutusele noorte hulgas. Pooldan seda, et valimisõigus antaks juba 16-17aastastele noortele. Nende sotsiaalne küpsus ei ole sugugi madalam võrreldes mõne teise demograafilise grupiga, kellele on valimisõigus juba antud.

NOORSOOTÖÖ KUULUVATE

Sissejuhatus

Kui minult paluti kaastööd ajakirjale MIHUS, siis esimese asjana lugesin läbi Eesti Noorsootöö strateegia 2006-2013. Tegemist on tõsiseltvõetava dokumendiga, kuid strateegiaid ei ole väga keeruline toota. Olen ise mitmeid kirjutanud ja veel rohkem neid lugenud! Tõeline väljakutse lasub rakendamisel, asjade ellu viimisel. Kriitiliselt võttes on täpsemaks väljakutseks asjade mõjus elluviimine õigete noorte inimestega õigel ajal. Raskustes ja probleemkäitumisega noorte puhul on seda kindlasti kergem öelda kui teostada.

Ja siis ma hakkasin mõtlema, mitte niivõrd soojade sõnade ja kiiduväärt põhimõtete üle, mis ümbritsevad strateegiad ja poliitika arutelusid, vaid pigem reaalsete praktiliste teemade üle, millega puutuvad kokku riskioludes elavad või (ja olgem ausad, pigem on siin tihti "ja") probleemkäitumisega noored. Kuigi minu praegune maine võib põhineda "noortepoliitika" maailmas kordasaadetule, olen aastaid selliste noortega praktilist tööd teinud. Seega, kuigi mõned mu märkused põhinevad mu arusaamadel poliitika ja uuringute vallas, alustan ma päriselulisest kogemusest.

Esimene asi, mis mulle pähe torkas, oli et noored, keda silmas peame ja kellest räägime – ning kellega proovime koostööd teha – on alati nii raskustes kui raskusi tekitavad. On erandeid, kuid enamik, kelle käitumine esitab väljakutse, on kas varasemalt olnud või parasjagu viibivad keerulises olukorras. Abiks võib olla, kui mõtleme nende noorte puhul, kuidas nende isiklik taust, hetke hoiakud ja käitumine ning praegune olukord ja elustiil on üheskoos loonud olukorra, kus nad hetkel asuvad. Klassikaline sotsioloogiline vaidlus isikliku kompetentsi ja struktuursete muutujate mõju vahel – mis piirini on need noored ise vastutavad selle väljapääsmatu olukorra ees, kus nad nüüd asuvad? Kirjutan sellest täpsemalt järgnevatel lõikudes.

Teine punkt, mille peale ma mõtlesin, oli kui "kövad" enamik neid noori olla püüab. Nad teavad kõike, nad on võitmatud. Aga saades nendega natuke lähedasemaks mõistame, et tihti teavad nad väga vähe väärtuslikku, mis aitaks maailmaga edukalt toime tulla ja nende kõva kest on sageli kaitseks varjaks nende sügavat haavatavust.

Ja siis ma mõtlesin mõningate sõnarühmade peale. Ligi-pääs, teadmised ja toetus. Usaldus (suhete kaudu), motivatsioon ja ajastus. Osalus, eesmärk ja läbirääkimine. Ma loodan, et need sõnad annavad aimu, otseselt või vähemalt kaudselt, millest ma järgnevalt rääkida kavatsen.

Noored

Väga keeruline ja suurtes raskustes noormees, kes mulle aastaid peavalu põhjustas, küsis mult ühel päeval, et milliseid oskusi on vaja, et olla noorsootöötaja. See tabas mind üllatusena. Me olime nädalavahetuse väljasõidul. Aastate jooksul olin saanud teda kohtus, sekknud vahele tema korduvatesse kakklustesse emaga, üritanud veenda teda tegelema oma narkoprobleemiga ja kostnud tema eest nendel hetkedel, kui kool taotles ta väljaviskamist. Tol kõne all oleval nädalavahetusel põhjustas ta mulle parasjagu uusi probleeme. Aga ta oli kutsunud mind kõrvale, et seda küsimust esitada. Silme eest jooksid läbi kõik "professionaalsed" noorsootöö vastused, aga lõpuks vastasin kolme sõnaga: kuulumisoskus, huumorimeel ja kannatlikkus. Ma selgitasin, et minu arvates on äärmiselt oluline kuulata noori inimesi nii, et sa tõesti kuuled, mida nad kavatsesid öelda (selle asemel, et eeldada, mida nad võisid öelda). See oli see tõsine osa. Aga suur osa noorsootööst oli lõbus ja hea (mõlemapoolne) huumorimeel aitas jõuda kaugele. See aitas luua sooja ja positiivse suhte, tingis usutavust ja aitas tekitada usaldust. Aga keerulised noored – minu väitel sellised nagu tema – ajasid sind tihti hulluks, heidutasid ning vahel oli kiusatus nendega alla anda, seega kannatlikkus ja taaspühendumine olid väga olulised. Sellised mõtted peas, ta naeratas. Ma arvan, et ta teadis, et need olid täpselt need omadused, mis olid meievahelise suhte jõesse jätnud.

Kunagi ühes noortevanglas paluti mul kõneleda ühe noore inimesega. Märkas, et talle meeldis joonistada Simpsonid. Tema märkas minu kullast käevõru ja ma näitasin talle sellele graveeritud Ameerika indiaanlaste sümbolileid. Ta tahtis ka neid joonistada. Lubasin talle saata selle tabeli koopiat, kust olin oma valiku teinud. Seda ma ka tegin. Tema kirjutas tagasi. Kohtusin temaga uuesti ühes teises hoolekande asutuses. Ja siis järgmises. Ja viiendas. Ta kandis pikaegset karistust, oli enesevigastaja ja omadega suurtes raskustes. Hoiame siiani aeg-ajalt sidet kirja teel, millele tema alati joonistab oma selle hetke lemmik indiaani sümboli, sellise, mis kõige paremini kajastab, mida ta hetkel tunneb. Praeguseks teab ta minu kohta väga palju ja mina tean rohkelt tema kohta. Ühes oma kirjas täheldas ta, et enamus inimesi tema elus olid ta alati „kaotanud“ ning märkis, et mina „leidsin ta alati üles“.

NOORISKIRÜHMA NOORTEGA

Ma räägin just neid kahte lugu, kuigi kogemusi on kõvasti rohkem, sest nad on illustratsiooniks sellele vundamendile, millele mõjus noorsootöö praktika (tegelikult igasugune töö noortega) peab tuginema. Strateegiad, uuringud, poliitikad ja koolitused peavad mõistma neid inimestevahelisi suhteid, mis toestavad seda, et võimaldada ja kindlustada meie „keeruliste“ noortele positiivne edasimineku oma eluga. Mõju suhtes ei ole mingeid garantiisid (kindlasti mitte kiireid), aga on kindel garantii, et mõju puudub, kui see ei põhine usaldusel või suhtel kõnealuse noorega. Eriti just need noored, kes esitavad suurima väljakutse, on väga osavad süsteemiga manipuleerijad; minu uuringus, mis puudutas alaealisi kurjategijaid kuni nende keskealiseks saamiseni (Williamson 2004), on ühe osaleja sõnul olemas ainult kahte tüüpi töötajaid – karmid tüübid, keda tuleb vältida ja memmekad, keda ära kasutada. Tõhus praktika peab kuidagi sellistest seisukohtadest üle olema! Noorsootöötajad käivad seda nagu katkist plaati, aga kuna sellist pehmemat lähenemist ei saa teaduslikult mõõta või selle kuluefektiivsust hinnata, siis projektihindamistesse või avalikesse audititesse seda sisse ei kirjutata. Praegu on tekkinud uus põnev paberimajanduse maailm, milles praktikud üritavad rahastajaid veenda, et nad suudavad üha suureneva arvu keeruliste noorte „vajaduste“ või „probleemidega“ tegeleda üha kiiremini ja üha odavamalt. Tegemist ei ole muu kui väärkujutluste tsükliga (vaata Williamson ja Middlemiss 1999), millel ei ole tegelikkuses mingit sidet ei nende noorte inimeste elude ega professionaalse noorsootöö praktikaga, millele sarnaselt paljude teiste professionaalsete sekkumistega saab vältimatult osaks mitmeid äraütlemisi ja kahtlustusi enne kui pööratakse uus lehekülg. Nendest teemadest tahangi järgnevalt kolmel viisil täpsemalt kirjutada.

Esiteks ei ole keerulised, ebasoodsas olukorras probleemkäitumisega noored ilmselgelt ühtne rühm. Isegi sarnaselt esitletud olukorrad ja käitumine võib varjata väga erinevaid põhjuseid. Kui me ei võta seda aega, et aru saada nende noorte taustast, hetke motivatsioonidest ning püüdlustest, riskime sellega, et saame asjadest väga valesti aru. On ilmatu suur vahe nende noorte inimeste vahel, kes on „kaotanud oma tee“ (põhjuseks võib olla perekonna lagunemine, probleemid eakaaslastega või koolist väljalangemine), aga tõepoolest tahavad leida teed tagasi peavoolu ühiskonda ja nende noorte vahel, kes on loobunud seaduslikest tuleviku väljavaadetest ning kehtestanud agulis alternatiivse eluviisi (nagu üks noor mulle kunagi

kirjeldas). Nende kahe esialgse klassifikatsiooni vahele jäävad teised vähemate võimalustega noored, keda ma kunagi nimetasin „ajutiselt eksiteel“, need, kes on hetkel teiste probleemide kütkes (nii nende enda kui oma lähedaste), aga kui see etapp on läbitud, on nad valmis teadlikult muutuste poole püüdlema.

Sõnaühend „siis, kui valmis“ on peamine. See ongi järgmine punkt. Enamik ebasoodsas olukorras noori on varasemalt tihti kogenud äraütlemisi ja murtud lubadusi. Isegi noorsootöötajad, keda nad usaldavad, liiguvad tihti edasi. Sellistel noortel on alust suhtuda ettevaatlikkusega uutesse pakkumistesse või osalusesse uutest projektides. Nad on sarnaseid olukordi enne näinud, varasemalt pole see neid kaugemale viinud. Selliste kahtluste hajutamine esitab suure väljakutse nii noortele, kellel on varasemalt eri asutustega olnud väga negatiivsed kokkupuuted kui ka noorsootöötajatele, kes üritavad sellistes noortes uut optimismi tekitada ja suuniseid anda. Neile noortele ei ole vaja üha uuesti öelda, et nende seaduserikkumised tingivad aina suuremaid kohtulikke karistusi või et nende kestev narkootiliste ainete väärkasutamine ohustab nii nende tervist kui ka vabadust. Neile on seda korduvalt öeldud, aga käesoleval hetkel ei näe nad mingit põhjust loobumiseks. Sellised põhjused aga ilmnevad ja üsna tihti. Avastamine, arreteerimine, valu, hospitaliseerimine, naeruvääristamine, alandamine – kõik need võivad olla katalüsaatoriks, et inimene hakkaks oma hetke olukorda analüüsima ning kaaluks muutust. Noorsootöötaja, kes on juba loonud selliste noortega sidemed, saab aidata neil seda teha. Sellistel noortel on vaja inimesi, keda ma nimetan „olulisteks inimesteks olulistel hetkedel“; kui õige hetk läheb mööda, on võimalus kadunud.

Esimene artikkel, mille ma avaldasin (1978!) oli pealkirjaga „Valik olla kurjategija“. Seda on nimetatud ratsionaalse valiku teooria arengu üheks alguspunktiks. Ja tõepoolest, esialgu panin pealkirjaks „Ratsionaalne kurjategija“. See põhines vestlusel ühe noore seaduserikkujaga, keda ma tol hetkel tundsin osalusvaatlusuringu kaudu, mida ma ebasoodsas piirkonnas elavate teismeliste kurjategijate hulgas läbi viisin. Ja see ongi kolmas punkt. Levinud poliitiline seisukoht sellel ajal oli, et sellised noored on „haiged“ ja vajavad ravi. Selline lähenemine viis aga mitmete ebaõiglaste juhtumiteni, kus noori „raviti“ viisil, mis oli põhjendamatult ebaproportsionaalne võrreldes nende sooritatud rikkumistega. Minu väide oli, et nad olid kõike muud

kui haiged. Nad olid tihti puudustkannatavad ja ebasoodsas olukorras. Nende sotsiaalset konteksti ilmestas võimaluste puudumine ja sellises kontekstis (oluline hetk) tegid nad otsuseid ja valikuid, mis olid seotud nii kuritegevuse kui vahendi kui ka kuritegevuse kui väljendusega. Neil oli vaja teenida raha ja kuidagi lõbutseda. Nad hindasid, kui suur on võimalus, et neid väärtelt või kohtuni jõudvatelt rängematelt rikkumistelt tabatakse ja mis on sellisel juhul tagajärjed. Tõenäosuse skaalal järeldasid nad, et rikkumine on mõistlik valik. Hiljem võtsin selle mõtteviisi kokku ütlusega, et noored ei pruugi küll alati teha mõistlikke otsuseid, kuid tavaliselt teevad nad otsuseid, mis tunduvad neile sellel hetkel mõistlikena. Ja seni kuni me ei mõista seda „mõistus-pärasust“ (nende mõistuspärasust), mis seisab otsuste taga, nagu koolist väljalangemine, narkootikumide tarbimine, kuritegude sooritamine, kodunt põgenemine, kutsenõustamisest loobumine ja muu, on vähetõenäoline, et professionaalne praktika seostuks nende (tajatud) tegelikkusega. Inglise keeles on selle kohta metafoor: nagu kaks rongi, mis vaid korraks öös üksteisest mööduvad.

Noorsootöö ja noortepoliitika

Tundub, et pidevalt on vajadus professionaalide järele, kes suudaks leida mugavaid, sujuvaid ja ladusaid lahendusi noortepoliitika ja praktika vahel, olles pidevalt surutud kahe tule vahele. Loomulikult pole selliste ideaalsete lahenduste leidmine võimalik ning seda iseloomustavad mitmed pidevad pinged igal tasandil. Kas noorsootöö praktika põhineb tõepoolest „noorte vajadustel, huvidel ja soovidel“? Kuidas haakuvad need „eetiliste põhimõtete ja võrdse kohtlemise põhimõtete“? Mõlemad on osa ka noorsootöö põhimõtetest Eesti noorsootöö strateegias (lk 21). Samas, rääkides „erinoorsootööst“, keskendutakse vältimatult ja etteaimatavalt kuritöö ja sõltuvusainete tarbimise ennetamisele. Laiemas noortepoliitika käsitluses pörkuvad omavahel noortepoliitika põhimõtted ja noorte väljendatud soovid ja vajadused. See ei muuda noorsootööd võimatuks, küll aga tähendab see, et noorsootöö peab nende pingetega tegelema. Kui mõelda noorsootööst kui tegutsemisest kolmnurga raames, mille tippudeks on poliitika, põhimõtted ja noorte vajadused, siis tuleb vältida olukorda, kus satutakse liiga ühe tipu lähedale, sest kui see juhtub (mis on vägagi võimalik), siis noorsootöö enam ei toimi ja kaotab oma mõju.

Noortepoliitika, nagu noorsootöögi, meelitab ligi mitmeid definitsioone ja seda iseloomustatakse mitmete eesmärkide kaudu. Kirjutasin kunagi, et kõigil riikidel on noortepoliitika, vaikumisi on see kas eirav või teadlik (Williamson 2002). Järjest rohkem on aktiivse ja selgesõnalise noortepoliitikaga riike, kuid mis piirini on neil paigas meetmed sõnadest tegudeni jõudmiseks, on vaieldav. Retoorika puudutab eranditult mitut omavahel seotud poliitikavaldkonda (nagu haridus, tööhõive, tervishoid, kriminaalõigus, pereelu ja kultuur), noorte osalust, toetamist ja siirdumist tööturule, kodanikuühiskonda ning isikliku helge tuleviku suunas.

Nagu mitmetes noortepoliitika dokumentides väidetakse, on noorsootööl võtmeroll selliste püüdluste ja eesmärkide soodustamisel. Viimastel aastatel on „noorsootöö“ laiem idee tugevalt juurdunud Euroopa institutsioonide (Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni) noortepoliitikas ning seotud ka hariduse, tööhõive ning vabaaja valdkonna poliitika eesmärkidega*. Samas, pikema „noorsootöö“ ajalooa riikides väljendatakse üha rohkem kahtlusi selle väärtuste ja mõju üle, isegi kui korduvalt on püütud rakendada seda selliste poliitiliste murekohtade nagu kutsealane ettevalmistus, terviseedendus või kuriteoennetus, lahendamiseks.

Siin peitubki Filip Coussée (2008) sõnade järgi paradoks. Tema väitel puutub noorsootöö ikka ja alati kokku identiteedikriisiga – milleks seda tehakse? Samuti valitseb pidev mõju kriis – jõutakse nendeni, kellel seda kõige vähem vaja on ning ei suudeta jõuda nendeni, kes (võib-olla) vajavad seda kõige rohkem. Ma arvan, et Coussée on mitmeid õigeid märkuseid, aga ma nõustun temaga ainult mingi piirini. Identiteedikriisi põhjuseks on see, et kui noorsootööd rakendatakse liiga jõuliselt laiemate noortepoliitika eesmärkide saavutamiseks, lakkab ta olemast noorsootöö. Noorsootöö peamine ülesanne on seista nende noorte kõrval, kellega seda seostatakse. Ainult siis saab see olla tõepoolest mõjus nende noortegruppidele, kes seda kõige rohkem vajavad.

Paraku on noorsootöö liiga tihti varjunud nende noorte taha, kellega tööd on tehtud. See on küll võibolla tõstnud usutavust noorte silmis (kuigi pole kindel, kuidas täpselt), kuid kahjustanud mainet (vähemalt mõnede) poliitikute ja rahastajate silmis. Noorsootöötajad ei raatsi tihti „oma“ noortest „loobuda“, sageli

alusetu põhjendusega, et need noored peavad naasma või alustama elu (isiklikus või tööalases) maailmas, mis tõenäoliselt ei paku neile samal tasemel toetust ja pühendumist nagu noorsootöö kogemus seda on teinud. See võib isegi nii olla, kuid varem või hiljem tuleb selle karmi tegelikkusega kokku puutuda, noored ei saa igavesti noorsootöö projektideks jääda. Seega on vaja „karmikäelist armastust“; nagu ma kunagi ühele kõrgelseisvale poliitikule selgitasin, peavad noorsootöötajad ühe käega õlale patsutama ja teisega tagumikule laksu andma. Nad peavad hoolitsema aga ka vajadusel mõjutama.

Selleks on ilmselgelt oma protsess, aga võimatu on sellele lisada täpset ajalist raamistikku. Erinevad noored reageerivad noorsootöö sekkumisele erinevalt. Olen mõnedest noortest inimestest „sotti saanud“ intensiivse 48 tunni järel (olles varasemalt nendega üsna pealiskaudselt kokku puutunud); teiste puhul on sõna otseses mõttes läinud aastaid, enne kui see „õige hetk“ esile kerkib. Kui aga noored tõepoolest edasi liiguvad, on äärmiselt oluline, et noorsootöötajad neid sellel vaheastmel aitaksid. Võimalik, et esialgu on pakutud ruumi suhtlemiseks ja vaba-aja tegevusteks, aga peagi saabub hetk, kui vajatakse nõuandeid, eestkostet ja tegutsemist**. See võib olla seotud noore pereeluga (koostöö pinged all oleva emaga), haridustega (pidades läbirääkimisi või tegeledes teemadega nagu tundides osalemine või käitumine), suhetes politseiga (olles kättesaadav, kui noor võetakse kinni juhusliku reidi käigus) või midagi muud.

See tähendab, et praktilisele noorsootööle peab olema loomuomane paindlikkus. Et olla see oluline inimene olulisel hetkel, peab olema valmis tegutsema. Võib olla põhjuseid, miks tegutsemine ei ole võimalik (kuigi see on täpselt see hetk, kui noorsootöötaja võib noore „kaotada“), aga kui see on võimalik, tuleb seda ka teha. Olen käinud noore juures kodus hommikusöögil (et toetada nii lapsevanemaid kui nende last), istunud kohtuistungitel, külastanud noori kinnipidamisasutustes peale arresterimist, saatnud neid töövestlustel, vahendanud pruutide ja peikade vahelisi tülisid ning seisnud keskööl tänavanurgal, et noortega vestelda. Noorteklubid, keskused ja projektid võivad anda noorsootööle selle teada-tuntud näo, aga mõjusa praktilise noorsootöö olemuse moodustab varjatud paindlik tegutsemine noorte ja noortegruppidega. Noored tahavad õigeaegset ja tähendusrikast tegutsemist.

Aga mõjus noorsootöö riskioludes ja probleemkäitumisega noorte puhul ei puuduta ainult reageerimist. Nagu ma eelnevalt ütlesin, see puudutab ka ennetavaid tegevusi. Meil peab olema julgust, et tuua need noored oma mugavustsoonest välja; eranditult on nad nutikad ja lahedad oma murulapil, aga hirmunud uute paikade, mõtete või kogemuste ees. Noorsootööl on kohustus nende maailma laiendada selliselt, et nad saaksid asjadest teisiti mõelda ja lõppkokkuvõttes (loodetavasti) teisiti käituda. Uute võimaluste ja kogemuste pakumine noortele on aluseks sellele, et nad hakkaksid kaaluma muutuste tegemist. Noorsootöötajad ei pea pelgalt ootama, et „oluline hetk“ esile kerkiks, vähemalt mingi piirini saab seda ka esile kutsuda. Sellega kaasneb, et noored saaksid olulist ja vajalikku infot, mis õlitab rattaid tulevikuvõimalusteks ning toetab nende osalemist.

Kõik see loob noorsootööle ja noorsootöötajatele lisapingeid. Mõjuv kohustus noorte ees ja noorte jaoks esitab paralleelse kohustuse ametkondade-vahelise poliitika ja ametliku konteksti raames, mis nende noorte inimeste elusid puudutavad nii kooli, politsei, tööandjate, meditsiinitöötajate või teistega suhtlemisel. Ilma sellise kontaktita ei ole noorsootöö nende noorte elus rohkem kui vaid oas kõrbes. Noorsootöö peab tagama, et noortel oleks ka teisi veevõtu kohti, kust vett ammutada. Sellise kontakti puhul aga kaasnevad tohutud dilemmad, mis puudutavad organiseeritust, konfidentsiaalsust ja sõltumatust.

Erinevalt teistest professionaalidest nagu sotsiaaltöötajad, politseinikud või narkoennetusega tegelevad ametnikud, puudub noorsootöötajatel oma rolliks otsene mandaat. Seda juhtub väga harva, kui üldse, et noorsootöö on seadusandluses täpselt paika pandud või vastutus kindlalt määratletud. Olen kirjutanud, et noorsootöö praktikas on tavapärane, et teekonda ei saa eelnevalt määratleda, sest arvesse tuleb võtta muutuvaid kontekste, sotsiaalseid noortegruppe ja teemasid, mis vajavad sekkumis- ja toetusmeetodite pidevat kohandamist ja arendamist. Kõik on omavahel seotud ning põhineb noorsootöötaja hinnangul, kuidas kõige paremini edasi liikuda.

Aga ka see ei ole kõik. Noorsootöötajad ei saa ja ei peagi ainult noortega töötama. Nad peavad liikuma ka valdkondadesse, mis noorte võimalusi laiendaks või riske vähendaks. Selline

koostöö näiteks õpetajate või politseiga võib noortele tunduda justkui kokkumänguna. Noored seavad kindlasti poolte valiku küsimärgi alla. See on põhjendatud küsimus ning noorsootöötajatel peab olema sellele põhjendatud vastus. Noorsootöötajad peavad leidma raja, kus nende eesmärgid teiste ametkondadega kokku põrkuvad või haakuvad. Esimesena turgatavad pähe valdkonnad nagu kuriteoennetus, terviseedendus või tööturule sisenemine, kuigi selle üle võib arutleda, milliste meetoditega seda eesmärkide sümbioosi saavutada. Noorsootööl on vastutus ehitada sildu nende laiemate maailmade vahel, kus noored inimesed elavad või tahaksid elada (pereelu, haridus, tööhõive, tervislikud eluviisid, kultuurialased tegevused) ja noorte inimeste vahel, kellega nad töötavad. Neil on kohustus märgata takistusi ja pakkuda lahendusi, et neid mõlemalt poolt ületada. Selleks on vaja infojagamist ja koostööd, mis vahel võib proovile panna noorsootööle südamelähedasi väärtusi nagu konfidentsiaalsus ja sõltumatus. Lihtsaid vastuseid ei ole, aga noorsootöötajad ei saa pead liiva alla peita; kui nad seda teevad, loobuvad nad oma vastutusest noorte ees. Nad peavad analüüsima erinevaid olukordi ja sellele vastavalt professionaaliseid otsuseid tegema. Selles ei ole loomulikult midagi uut. Läbi noorsootöö ajaloo on alati olnud surve vastata laiematele poliitilistele ootustele, eriti, mis puudutab ühiskondlikku muret noorte käitumise üle (eelkõige kuritegevuses ja sõltuvusainete tarvitamises). Noorsootöötajad ei saa ega peagi selliseid ootusi kõrvale heitma. Nad peavad lähtuma sellest, mis tunnetuslikult nendega haakub.

Lõppsõna

Olen korduvalt väitnud, et noorsootöö põhineb usul mitte teadusel. Ei ole olemas mingit võlujooki, mis saaks noorte inimeste elu täielikult muuta, eriti nende noorte, kes on mitmeti ebasoodsas olukorras. Noorsootöö annab tavaliselt tagasihoidliku, kuigi olulise, panuse noore inimese elus, väljavaadetes ja kogemustes. Seda selle tõttu, et noorsootöötajate suhtlus noortega peab olema erinev sellest lähenemisest, mille on valinud institutsioonid, millel on ametlikult suurem mõju noorte üle, nagu õpetajad, tööandjad, politseinikud või vanemad. Nagu Bernard Davies (1986) ammu ütles, noorsootöötajad peavad saama noortelt loa, nad ei saa kuuletuma sundida.

Seepärast peab noorsootöö olema mitmekülgne distsipliin, kus tasakaalustatakse mitmeid võistlevaid nõudmisi, kõndides nii noorte kui kogu maailma ootuste kõiel. Vähemate võimalustega ja probleemkäitumisega noorte puhul olen viidanud „kõrgemate oskustega praktikutele“. See, mida Eesti nimetab „erinoorsootööks“, vajab ka erioskustega noorsootöötajaid, kellel on piisavalt kogemusi ja lai valik oskusi. Kui piltlikult on noored auto ja noorsootöötaja juht, on probleemkäitumisega noored nagu kiired sportautod – riskantsed ja tõenäoliselt keerulised käsitleda. Nende noorsootöötajad peavad teadma, millal piduritele vajutada ja millal gaasi juurde panna, millal olla kannatlik ja anda noortele aega, millal mõjutada ja sundida neid edasi liikuma. Liiga palju esimest ja „auto“ jääb venima ning seiskub; liiga palju teist, sõidetakse teelt kõrvale ning juhtub õnnetus. See võib olla delikaatne ülesanne, kuid ainult nii käitudes on tõenäoline, et soovitud sihtkohtadesse ka jõutakse.

Ja see ongi viimane punkt. Noorsootöö ei ole, ja kindlasti ei peakski olema, kohustatud täitma ülisuuri ootusi. Tagasihoidlik panus noorte inimeste ellu ei hoiu iseenesest ära kuritegelikkust või muud negatiivset riskikäitumist. Selline käitumine on seotud palju laiemate olukordadega noorte elus. Mida noorsootöö teha saab ja teebki, on uute kogemuste, mõtete ja võrgustike kaudu laiendada silmapiiri, jagada lootust, anda enesekindlust, taastada usaldust, pakkuda võimalusi ja luua erinevaid sidemeid nii vaimselt kui füüsiliselt. Peale häid noorsootöökogemusi muutub kindlasti noorte mõtlemine ja vahel ka käitumine. Noorsootöö kaudu praktiliste võimaluste ja toetuse pakkumine on esile toonud muutusi noorte hoiakutes – nad on rohkem valmis kaaluma uusi suundi oma elus. Aga noorsootöö, isegi „erinoorsootöö“, saab viia inimese ainult teatud piirini. Teised avaliku sektori teenused ja erasektori võimalused peavad lisaks arengut toetama ja tugevdama, et see uus suund nende elus kestma jääks.

*Vaadake Euroopa institutsioonide kõige viimaseid noortepoliitika strateegiad: Euroopa Nõukogu Agenda 2020 (2008) ja Investing and Empowering of the European Commission (2009). Viimane defineerib noorsootöötajaid kui "sotsiaal-hariduslikud juhendajad". Vaata lisaks Declaration of the 1st European Youth Work Convention, held in Gent under the Belgium Presidency of the European Union in July 2010.

** Need kolm suunda põhinevad Inglismaa noorsooteenistuse raportil ning osaliselt põhinevad neil minu Walesis 1990ndatel läbiviidud noorsootöö uurimisprojekti järeldused.

Davies, B. (1986), *Threatening Youth: towards a national youth policy*, Buckingham: Open University Press
 Coussée, F. (2008), *A Century of Youth Work Policy*, Gent: Academia Press
 Williamson, H. (2002), *Supporting young people in Europe: principles, policy and practice*, Strasbourg: Council of Europe Publishing
 Williamson, H. (2004), *The Milltown Boys Revisited*, Oxford: Berg
 Williamson, H. and Middlemiss, R. (1999), *The Emperor has no clothes: Cycles of delusion in community interventions with 'disaffected' young men*, Youth and Policy 63 Spring

Howard Williamson
 Euroopa noortepoliitika professor
 Glamorgani Ülikool,
 Wales Suurbritannia

KOMMENTAAR

Töötan ise n-õ riskinoortega juba seitse aastat: tudengina alustasin tööd Tallinna Lastekodus, seejärel olin Kristiine Noortekeskuses noorsootöötaja ja viimased neli aastat olen töötanud Tallinna Laste Turvakeskuses (rehabilitatsioonikeskus sõltuvushäiretega noortele) sotsiaalpedagoogina. Samuti osalesin aasta tagasi MTÜ RuaCrew loomises, mis osutab alaealistele õigusrikkujatest neidudele ning sõltuvusprobleemidega noortele tugiteenuseid.

Minu arvates on antud artikkel informatiivne ja võtab väga hästi kokku olulised aspektid töös riskinoortega. Tooksin aga välja ka mõned enda tähelepanekud. Nagu artikliski öeldud, tuleb riskinoort märgata varakult. Milleks kustutada tulekahju, kui me saaksime seda ennetada? Näiteks noortekeskuses töötades puutusime noorsootöötajatega palju kokku selliste noortega, kellel oli erinevaid probleeme: koolikohustuse mittemäitmine, alkohol, narkootikumid, hulkurlus. Enamasti sattusid nad meie huviorbiiti noortekeskuses toimunud varguste, joobes oleku, kasimata väljanägemise või muu taolise tõttu. Nii mõnedki lapsed, kes olid sel ajal vanuses 12-14, lõpetasid aasta või kaks hiljem turvakeskuses. Kuid samas oli ka palju positiivseid näited: noored, kes näiteks koolis võisid olla tõrjutud, leidsid noortekeskuses endale mõne huviala või tegevuse, uusi sõpru, said abi koolitööde tegemisel jne. Sellepärast ongi oluline, et noorsootöötaja suudaks märgata selliseid noori ja neile vajaduse korral tuge pakkuda. Samas peab ta aga ka oskama teha koostööd linnaosa lastekaitsetöötajatega, erinoorsootöötajatega, politseiga jne.

Vestlustest turvakeskuse noortega on välja tulnud, et enamus neist on noortekeskusi külastanud, kuid pole leidnud endale seal huvipakkuvat tegevust. Samuti pole nad julgenud küsida näiteks mingi probleemi korral noorsootöötajalt abi või nõu. Käitumishäiretega noori on raskem kaasata tegevustesse ja kindlasti nõuab see noorsootöötajalt ekstra tähelepanu ja energiat, kuid positiivne motiveerimine õigel hetkel võib nii mõnegi noore elu muuta. Sellepärast ongi väga oluline, et noorsootöötaja oskaks selliseid noori märgata.

Leian, et Tallinnas asuvad noortekeskused võiksid läbi viia nii mõnedki muudatused. Üheks positiivseks näiteks Euroopa tasandil on minu arvates see, et paljud noortekeskused on spetsialiseerunud: näiteks Leedus tegutsevad n-õ Politsei Klubi, kuhu on suunatud noored, kellel on olnud kokkupuuteid politseiga. Nende keskuste eesmärgiks on koostöös politseiga läbi erinevate tegevuste riskinoortel silma peal hoida. Suuremate linnaosade (Mustamäe ja Lasnamäe) noortekeskused võiksid samuti olla suunatud pigem riskinoortele ning sealseid tegevused ja koostöö erinevate instantsidega sellest lähtuv.

Samuti meeldib mulle väga artikli see osa, kus räägitakse noorsootöötaja ja noore vahelisest suhtest. VÄGA oluline on noortega suhtlemise oskus – kuidas neile läheneda, neile tähelepanu pöörata, nende usaldus võita. Noortekeskused peaksid jääma eelkõige kohtadeks, kus noor probleemide korral abi võib leida, mitte pelgalt kohaks kus saab tasuta piljardit mängida ja internetis olla.

Nagu ütleb ka artikli kokkuvõtte, ei ole olemas võluva lemit, mis suudaks kõigi probleemidega noorte elu paremaks muuta. Meie töö on inimestega ja kõik inimesed on erinevad, kuid kompetentsus, motivatsioon ja kvaliteetne haridus tagavad selle, et suudame abi vajavat noort varakult märgata.

Kristiina Vares

Tallinna Laste Turvakeskus

Nõmme tee keskuse eesmärgiks on pakkuda sõltuvusprobleemidega lastele varjupaigateenust, selgitada välja lapse sõltuvusprobleemi ja muude probleemide olemus ning toetada last võõrutusprotsessis. Pakkuda lapsele turvalist kasvukeskkonda, õppimisvõimalusi ning erinevaid last arendavaid vabaaja sisustamise võimalusi. Intensiivse rehabilitatsiooni järgselt naaseb laps oma kasvukeskkonda (pere, hoolduspere, lastekodu).
<http://www.lasteturva.ee>
 MTÜ RuaCrew
<http://www.ruacrew.ee>

VIIA KOKKU ERINEVAD MAAILMAD

„Siis kui ema kodus ei olnud ja pidin väikeseid hoidma, olin õnnetu ja kurb. Ei jõua ju l—l 14aastaselt käisin kogu aeg sõbranna juures, ma elasin seal mitu nädalat ja mul oli seal nii hea olla, et ma ei tahtnud koju minna, sest ma ei saanud seal normaalselt elada ja mul oli teiste inimeste kodus parem elada.“ Tegemist on katkega autori 2000. aastal kaitsnud magistritöös „Riskikäitumisega noorte probleemidest ja toimetuleku toetamise võimalustest“ kasutatud intervjuust 16aastase erikooli tütarlapsena (Rannala 2000). Selliseid lugusid ja selliseid noori on enamik noorsootöötajaid (ja ka teised noortega töötavad inimesed) vähemalt korra oma tööelu jooksul kuulnud ja näinud.

Igal aastal jõuab alaealiste komisjoni ligikaudu 4000 õigusrikkujat noort (Keerme 2010). Aastate jooksul on muutunud suunajate osakaal ja õigusrikkumiste osakaal samuti: kasvanud on politsei poolt alaealiste komisjoni suunatute arv. Kui 2002. aastal oli see 44%, siis 2009. aastal juba 69%. Samal ajal on vähenenud kooli poolt suunatute arv – 2002. aastal 45% ja 2009. aastal 15% (Keerme 2010). See võiks justkui näidata, et koolides tegeletakse riskinoortega rohkem kui varem ning koolikohustuse mittetäitmine kui komisjoni suunamise põhjus on vähenenud. Selle oletuse lükkab aga ümber nii alaealiste komisjoni suunamiste üldine statistika – suunamiste arv tervikuna püsib aastast aastasse samas suurusjärgus – kui ka riigikontrolli 2007. aasta aruanne koolikohustuse mittetäitmise osas. Riigikontrolli aruanne jätab alles kahtluse koolikorralduslike mõjutusvahendite, alternatiivsete õppe-

vormide või ka tugiteenuste mõjususe osas (Riigikontrolli aruanne Riigikogule 2007). Enamgi veel, 2006. aastal justiitsministeeriumi tellitud uurimuses tõdetakse alaealiste komisjonide liikmete poolt, et kooliprobleemidega suunatud noored on enamasti kõige raskem kontingent, kuna tavaliselt on juba kuhjunud hulganisti ka muid probleeme: hulkumised, vargused, peksmised, alkoholi tarbimine, kiusamine jm (Rannala, Tiko, Rohtla 2006). Seega kui alaealiste komisjoni suunamise põhjus on varavastane tegu, mida ongi kõige rohkem, võib väga sageli kaasneda sellega ka muid probleeme, koolikohustuse mittetäitmine nende hulgas. Alaealiste komisjoni korduvalt suunatud noorte seas on juba kolmandikul koolikohustusega mured (ibid).

Huvitav selle juures on asjaolu, kuidas meie, täiskasvanud, noortega töötavad professionaalid, väga sagedasti lahterdame noored nende probleemide, kuuluvuse vm järgi. Oma tegevustes juhindume sellest, kus me töötame ja mis on meie asutuse eesmärgid. Koolis peab õpetama, kuid siis on klassis ees üks rüblük ja tülitokitaja kellel õpetajad ei saa hakkama ning kes segab õppetööd ja tekitab probleeme – tehke ta korda või viige ta kuhugi mujale. Selliseid arvamusi ja lähenemisviise eksisteerib paraku küll, ütlevad alaealiste komisjonide liikmed üle Eesti (ibid). Noorsootöötaja keskendub vaba aja sisukale veetmisele ja erinevatele programmidele ja projektidele, kuhu ta üldjuhul ootab kõiki noori, nende taustast sõltumata. Seetõttu ei tea temagi teinekord, millise taustaga noored on. Lastekaitsetöötaja rõhuasetus on tööl peredega ja perede toetamine ning lastekaitsetöötajate vähesus ja ülekoormatus Eestis on üldteada (Sotsiaalvaldkonna arengud 2000-2006).

Patrullid nagu raisakullid mul siin tänaval sabas
ja täpselt nii see ka algas:
perses olekus siin neetud tänavalagas.
Ma siin neetud tänavasalgas,
end harind juba lapsest saadik
ja täna ma nagu Hugo Paadik,
kes tänaval magas,
ütlen, et mo doktorikraadiks
on mo tänavapagas.
OK, võta lähem vaatlus,
näed, et nagu öökaste ja märja asfaldi lõhn
sobib valatult
siia tänavale ka mo hämar saatus.
Vaata mo seljataha,
sa näed mo perekonda.
Me küll mängime gängsterit, aga
kui hängime, ä mängi märtrit,
I 10 haara telefon sa,
sest meie mäng on reaalne,
gäng on kriminaalne,
ja dokumentaalne aguli ümbruskond
on ideaalne keskkond selleks,
et toime panna röövimine.
Täpselt, ma olen röövind, varastand,
müünd puru, kuid kes ma olen –
värvipime, kes ei tea oma nime.
Ma vihkan mente
ja mo paranoia on ehtne,
krooniline.
Kahtlustan kente juba ette,
et kuulub mentide leeri.
Mees – jutt on lakooniline,
siin kehtivad uulitsareeglid.
Seasilm jälgib mind läbi ufo toonklaasi,
sest ma olen kriminaalne kisendus,
kinni tänavaliinis nagu fossiil graniidis
ja väsind jamadest.
A ma ei suuda loobuda kuradiga loodud diilist,
mul alati on janu, sest
mo hammas on verel kriminaalsest eluviisist.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

Alaealiste komisjonidesse suunatud noortele kaasa antud kooli ja lastekaitsetöötaja iseloomustustest joonistub välja kuvand õigusrikkujast noorest, kelle õppeedukus on üldjuhul rahuldavast allpool, kelle käitumine on halb ning kellel ei ole mingeid vaba aja huvisid ega mõistlikke tegevusi. Veelgi enam, vaatamata oma väga tihedale kokkupuutele õigusrikkujate noortega vastavad ka osa alaealiste komisjonide liikmetest küsimusele, et mida teie meelest noor ise oma olukorrast arvab ja mõtleb, vaikusega, õlakehitusega või siis: „Ei mõtlegi midagi“. See ei ole muidugi üldine suhtumine, kuid esineb sedagi. Paljud alaealiste komisjonide liikmed on märksa avarama pilguga ning muuhulgas oskavad soovitada riskinoorte vaba aja sisustamiseks mitmeid häid tegevusi ja suundi: ekstreemsport, näitlemine ja esinemine, ürituste korraldamine, tehnika ja ka töö tegemine – põhiline, et tegevus oleks mitmekülgne, vahelduv ja adrenaliini tekitav (Rannala, Tiko, Rohtla 2006). Asjaolu, et koolides ega lastekaitsetöötajate hinnangutes ei peegeldu teavet noorte inimeste vaba aja veetmise ja huvide, ammugi mitte nende arvamuste ja ootuste kohta, näitab selgelt suhtumist nooresse kui objekti. Noor on erinevate asutuste ja valdkondade toimetata-

mise objektiks ja tema enda arvamus ei olegi siinkohal tähtis.

Kindlasti on noorsootöö põhimõtted, vähemalt üllalt paberil ja meie peades, hoopis positiivsemat ja subjektikesksemat lähenemist toetavad. Subjektsus ja individuaalsus on olulised nii pedagoogikas kui ka sotsiaaltöös. Millesse meie üllad põhimõtted ja väärtused takerduvad? Kaasarääkimise võimaldamine, osaluskogemuse pakkumine erinevatel tasanditel, lapse ja noore individuaalsusega arvestamine jne. Kas ja kui palju need põhimõtted saavad töötada ja töötavad erinoorsootöö valdkonnas, kuhu töö õigusrikkujate noortega jääb?

Erinoorsootöö valdkond on noorsootöö strateegia alusel kitsalt seotud alaealiste komisjonide temaatikaga, mille tegutsemisraamid on omakorda piiratud kitsalt alaealise mõjutusvahendite seadusega (Alaealise mõjutusvahendite seadus 1998; Noorsootöö strateegia 2006-2013). Ootused alaealiste komisjonidele kui sisuliselt ainsale institutsioonile, millel lasub kohustus õigusrikkujate noortega tegeleda, neid mõjutades ja resotsialiseerides, on juhitud teiste institutsioonide tegutsemistavast ja vajadustest, kaudsemalt muidugi eelkõige ühiskonna ootustest. Noor suunatakse komisjoni ikkagi asjaolul, et ta ei ole ühel või teisel viisil saanud tema õpetamiseks ja kasvatamiseks mõeldud asutustes hakkama (võib ka öelda, et ta ei ole suutnud tava-pärastele ootustele vastata) ja on rikkunud kehtivaid norme, reegleid. Olemasolevas raamistikus on teda nüüd vaja mõjutada (millega needsamad muud noore jaoks tegelikult olulised asutused hakkama ei saa). Mõjutama peabki teda alaealiste komisjon, kellele on seadusega see kohustus pandud ja antud ka mõned mõjutusvahendid, millest leebeim ja enim kasutatavaim on hoiatus ja karmim erikooli suunamine. Kuidas aga peab keskmiselt 20 minutit iga noore peale aega kulutav seitsmeliikmeline komisjon seda tegema on vägagi mõistetamatu (Rannala, Tiko, Rohtla 2006). Komisjon peab panustama ja uuesti pöörduma nendesamade või ka uute asutuste ja partnerite poole, kes kohapeal noore jaoks olemas on, mis on omamoodi nokk lahti, saba kinni olukord. Võimalik, et uutest partneritest ja programmidest tõusebki kasu. Kolmanda sektori entusiasmi ja noortekeskuste programme ja projekte töös riskirühma noortega üle Eesti kiidetakse alaealiste komisjonide liikmete poolt paikkonniti väga, ent ühtlasi tõdetakse, et ikka ja jälle on samad tegijad, kelle entusiasmi tasapisi raugub, et tegevuste rahastamine on väga keeruline (ja majandussurutise tingimustes pea olematu), ideede nappus ja projektipõhisus takistuseks (ibid).

Töö tulemuslikkuse seisukohast on märksa olulisemad aga küsimused selles osas, kuidas noort ümbritsevat võrgustikku ja erinevaid organisatsioone ja asutusi panna koostööd tegema ning märkama noort kõigi tema vajadustega. Nende seas ka kooli – üht põhilisemat ja olulisemat kohta noore elus. Ei saa pidada normaalseks, et noori loobitakse nagu pingpongipalle – „meie ei saa hakkama, tehke teie ta korda ja sobivaks“ (sobivaks kellele – koolile, lastekaitsetöötajale, perele?). Kes ja kas aga püüab näha tervikut ning anda ruumi noorele inimesele oma tõlgenduste ja soovide väljendamiseks ning teostamiseks? Kas üldse on ruumi mõtlemisele, et see on ühe noore inimese elu, mis kujuneb ja mille kujundamisel temal sõnaõigus võiks olla. Lõppeks ei vastuta need noored selle eest, et õpetajakoolitus ei ole suutnud ette valmistada õpetajaid, kes suudaksid hakkama saada hüperaktiivsete lastega või ammugi selles, et kool ei pea vajalikuks kasvatusraskustega õpilaste klassi avada või selleski, et kohalik omavalitsus ei ole lastekaitsetöötajat tööle võtnud ega noortekeskust avanud. Kindlasti ei ühine õigusrikkujad noored üle Eesti ja ei hakka survestama dialoogi pidamist ja nendega arvestamist, nagu mitmed teised täisealiste

survegrupid seda teevad. Kuigi ometigi on omal viisil samuti tegemist grupiga, kelle identiteeti kujundavad ja mõjutavad erinevate institutsioonide ootused ja märgistamised, kelle valikud on piiratumad ja kaasaraäkimine keerulisem.

Miks ma kaasaraäkimist ja noorte arvamuse küsimist nn riskinoorte teema juures vast üldse kõige olulisemaks aspektiks pean? Olen kõrvutanud noorte ja professionaalide arvamusi ja hinnanguid noore elus toimuvast ning näinud, et rõhuasetused ja tõlgendused toimuvale, väärtustele ja paljule muule erinevad osapoolte kirjeldustes. Minu väga lihtne järeldus on, et kui noortega töötavad täiskasvanud looksid ja pakuksid sellist ruumi, aega ja võimalust, kus noored saavad oma hinnanguid ja mõtteid vabalt esitada ning osapoolte meeldivas, usalduslikus vastastikus suhtlemises sünniks ühised lahendused (ning mõistetavalt oleks ressursid nende lahenduste elluviimiseks), oleksid tulemused märksa paremad ja rahulolu mõlemapoolselt kõrgem. Toon alljärgnevalt lõpetuseks mõningad katkendid intervjuudest noortega, millest osa pärinevad aastast 2000 ja osad aastast 2007 ning on minu veel avaldamata doktoritööst.

„Räägiti ja küsiti mingeid imelikke küsimusi (alaealiste komisjonis) l—l noh näiteks, et kuidas sul koolis läheb – iga inimene vastab ju sellele, et normaalselt või hästi l—l ma ütlesin kogu aeg, et normaalselt.“ (Poiss eestikeelne, 2007, 14 a)

„Kui sul oleks võimalik midagi alaealiste komisjoni töö juures muuta, siis mis see oleks?“

„Ma ei tea, et nad kuulaksid rohkem noori (tõgedalt).“

„Sulle ei antud piisavalt sõna?“

„Jaa, seda küll, nad otsustasid kõik ise.“ (Tüdruk eestikeelne, 2007, 14 a)

„Kedagi ei huvitanud, ei käidud kodus ja keegi ei aidanud, sest nad ei teadnud minu probleemidest.“ (Tütarlaps eestikeelne, 2000, 16 a)

Noorte jaoks on üheks olulisimaks aspektiks kogu õigusrikkumise temaatika ja kehtivate reeglitega vastuollu mineku juures suhete küsimus, eelkõige suhete küsimus oluliste täiskasvanutega. Noorte jaoks ei ole lihtne olla vastuolus, kuid sageli ei ole täiskasvanute poolt (ja sealjuures ka võimupositsioonilt) püstitatud probleemid sugugi esmased ja sama tähendusega noorele. Nagu öeldi ühes alaealiste komisjonis väga tabavalt: „Tal võib olla 7 muud asja, mis tema elus on

märksa olulisemad lahendada, kui koolis mittekäimine.“ Väga sageli ei olegi esmajärjekorras vaja muud, kui usaldusväärset täiskasvanut, kes on noore jaoks olemas, mõistab, toetab ja tegutseb vajadusel koos temaga. Noored ootavad oma sassis olukorrale konkreetseid lahendusi, kuid nad ei vaja hukkamõistu, jooksutamist, kahtlustamist ning ei ole tegelikult enamasti ka ära teeninud halba suhtumist ega märgistamist. Lõpuks läheb enamikul tänastest riskinoortest siiski elu paika, isegi kui see ei lähe paika selles mõttes, nagu meie seda õigeks peame, suudavad nad ühel hetkel ise hakkama saada ja ühiskonnas valitsevate normide piires tegutseda. Muidugi jääb osa ka seaduste rikkujaks, kes kõiguvadki toimetuleku ja mittetoimetuleku piiril ning on ka neid, kes tõesti liiguvad pidevat allakäigutrepipiidi. Heaks ja huvitavaks lugemiseks võib siinkohal soovitada Howard Williamsoni uurimust „The Milltown Boys Revisited“ (Williamson 2004), mis on väga loetava ja huvitava tekstiga.

Kokkuvõtvalt ütlen, et artikli eesmärgiks ei ole niivõrd kiirete lahenduste ja praktiliste näpunäidete andmine, mida noorsootöötajad võiksid õigusrikkujate noortega kohe rakendada hakata, kuigi ka sellekohaseid vihjeid oli. Pigem soovin tõstatada laiemat arutelu sisulise töö üldiste põhimõtete osas ning möönan, et nende põhimõtete omaks võtmine ja rakendamine kõikides valdkondades, kus noortega tegeletakse, nõuab tahtmist, aega ja koolitust. Samas saab igaüks juba täna oma töös nende põhimõtete peale mõelda ja neid ellu viia. Dialoog ja arutelud ning erinevate arvamuste arvestamine ja kokkusobitamine on vajalikud mitte ainult n-ö platsitöös noortega, vaid ka võrgustikulikemete ja perede vastastikus toimetamises. Kõige lõpuks tuleb ka mõelda, kas olemasolev töö formaat alaealiste komisjonide näol end õigustab või soodustab see pigem jätkuvat noorte „pingpongipallitamist“ erinevate institutsioonide vahel (kus samamoodi on liiga palju vananenud töövõtteid ja vastutuse äraveeretamist). Ma olen uurinud käesolevat temaatikat aastast 1999 ja ei ole siiani veel aru saanud, kus on need inimesed ja asutused, kes võtaks endale vastutuse riskinoorte elu puudutavate seaduste, strateegiate ja praktikate tervikliku parendamise osas ning kas üldse on võimalik Eestis sellisesse protsessi algusest peale kaasata ka noored – viia kokku erinevad maailmad.

Ilona-Evelyn Rannala

Tallinna Spordi- ja Noorsooameti noorsootöö osakonna juhataja

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant

Kasutatud allikad:

Alaealise mõjutusvahendite seadus (1998). Riigi Teataja 1998, 17, 264

Noorsootöö strateegia 2006-2013 (2006). Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Tartu

Rannala, I-E; Tiko, A; Rohtla, A (2006). Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium, Tallinn

Riigikontrolli aruanne Riigikogule (27. aug 2007). Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Tallinn

Sotsiaalvaldkonna arengud 2000-2006 (2008) Sotsiaalministeeriumi toimetised 2/2008. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, Tallinn.

Williamson, H (2004). The Milltown Boys Revisited. Berg Publishers, Oxford.

Avaldamata allikad:

Keerme, H (2010) Alaealiste komisjonide tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinn.

Rannala, I-E (2000) Riskirühma noorte probleemidest ja toimetuleku toetamise võimalustest, magistratöö, Tallinna Pedagoogikaülikool.

MOBIILNE NOORSOOTÖÖ KUI ERINOORSOOTÖÖ MEETOD

Sissejuhatus

Ühiskond meie ümber on pidevas muutuses. Nii ka noored. Seetõttu peab muutuma ka noorsootöö. Et olla vastavuses noorte vajadustega, ei piisa vaid noortekeskustest, mis oma paiksete tegevustega ei jõua kõikide noorteni ega ka erialaspetsialistidest, kes istuvad kontoris laua taga. Noored on mobiilsed ning nendeni jõudmiseks on vaja uusi efektiivseid tõendus põhiseid meetodeid.

Triin Edovald (2005) on oma töös välja toonud, et efektiivseks sekkumismeetodiks on kambamõjude vähendamisele suunatud programmid. Ameerikas on populaarseks osutunud laiaulatuslikud kogukonnapõhised sekkumised, mis tulevad inimeste teadlikkuse kasvamisest erinevate faktorite mõjust antisotsiaalsele käitumisele. Kuna riskitegurid ilmnevad

erinevatel tasanditel, on vaja ka erinevatel tasanditel ennetustööd teha, vähendades riskitegureid ning tugevdades kaitsefaktoreid. Seetõttu on oluline roll kogukonnapõhistel sekkumistel, mis tegelevad erinevatel tasanditel erinevate teguritega – vähendades riskitegureid ning ühtlasi suurendades kaitsetegureid (Edovald 2005, 33-35).

Mobiilset noorsootööd võib lugeda üheks arvestatavaks meetodiks, jõudmaks noorteni, kelleni me muidu ehk ei jõuakski. See on sotsiaalpedagoogiline meetod, mis tugineb noorte positiivsetele omadustele, luues noorte gruppidega kontakti nende endi sotsiaalruumis, jõustades ning toetades noori nende toimetulekul ja pakkudes neile alternatiive sihitud hängimisele.

Antud artikli kirjutamisel on tuginetud Saksamaa mudelile.

Mobiilne noorsootöö kui erinoorsootöö üks võimalikest töömeetoditest

Noorsootöö üheks valdkonnaks on erinoorsootöö, mis tegeleb riskirühma noortega. Erinoorsootöö sihtgruppi moodustavad noored, kellel on õigusrikkumisi, kes tarvitavad sõltuvusaineid ja noored, kellel on koolikeskkonnast tekkinud probleemid (Noorsootöö strateegia 2006-2013, 26). Erinoorsootöö on preventiivne töö, millest lähtuvalt võib selle üheks töömeetodiks lugeda ka mobiilse noorsootöö teostamist noorte kogunemiskohtades ning noortegruppidega töötamist.

Mida tähendab mõiste mobiilne noorsootöö?

Mobiilse noorsootöö kontseptsioon on elumaailmale orienteeritud avatud noorsootöö ja sotsiaaltöö käsitusstrateegia, mida mõistetakse kui ülesotsivat, grupi- ja sotsiaalruumilist noorsoonõustamise kontseptsiooni (Kampermann, Wittmann 2006, 25).

Mobiilne noorsootöö leiutati 1967. aastal ning selle põhiülesanne on uute sotsiaalsete õpivaldkondade arengu toetamine toimetulekuraskustega laste ja noorte jaoks ja nendega koos. 1960ndate lõpus kontsentreerus vaatlus veelgi enam delinkventsetele noortele, kes olid kriminaalsed või keda nähti ühiskonnas kriminaalsetena (Specht 2010, 40).

Praktiline professionaalne mobiilne noorsootöö sai alguse diakoonias ning see ulatus Chicago koolkonda Ameerikas 1920ndatel aastatel. Saksamaal on mobiilne noorsootöö seotud ka kogukonnatöoga, mille traditsioonid said alguse Hollandist (Specht 2007, 28).

ISMO (International Society for Mobile Youth Work) esindatud mobiilse noorsootöö kontseptsioon (MJA – Mobile Jugendarbeit) töötati välja Tübingeni Ülikoolis Saksamaal 1970ndate aastate alguses ning sellele aitas kaasa pikaajaline rahvusvaheline suhtlemine Angloameerika riikidega (Mobile Jugendarbeit im System der deutschen Jugendhilfe 2006).

Algselt loodi antud kontseptsioon reaktioonina noorsookuritegevusele ja tekkinud kampadele, kuna analüüs näitas, et klassikaline noorsootöö avatud noortekeskuste näol ei suutnud nende noorteni jõuda ning kontakti saavutada. Järgnevatel aastatel kujunes mobiilsest noorsootööst arvestatav noorsootöö-kontseptsioon.

Professor Walther Spechti arendatud mobiilse noorsootöö kontseptsioonis mängivad kesksel rollil neli töömeetodit: tänavatöö, individuaalne töö, grupitöö ja kogukonnatöö. Kusjuures kõik need meetodid on üksteisega läbi põimunud.

Mobiilse noorsootöö esmaseks tööpiirkonnaks on nõ noorte “tegutsemise ala”, kus nad oma vaba aega veedavad – näiteks tänavad, pargid, kaubanduskeskused, keldrid, mänguplatsid jne. Oluline on tööd teha kogu noortegrupiga, mitte vaid üksikindiviididega.

Üldjuhul leiab kirjanduses teismee kirjeldamisel sõnu “probleemid” ja “mured”. Vastandina probleemikesksele lähenemisele lähtub mobiilne noorsootöö seisukohast, et noor on kui ressurss. Antud kontseptsiooni aluseks on, et igal inimesel, nii ka noorel, on potentsiaali ja ressursse arenguks. Mobiilsed noorsootöötajad ei keskendu mitte noorte puudustele, vaid nende positiivsetele külgedele ning püüavad noori suunata teistsugusele käitumisele ning tegevusviisile neid toetades ja erinevaid alternatiive pakkudes. Noortegrupid on sealjuures oluline ressurss, mis omakorda võimaldab sotsiaalset õppimist.

Noorte jõustamine tähendab, et neil on võimalus rääkida oma lugu keskkonnas, kus neil on kindel ja turvaline, kus nad tunnevad end aktsepteerituna ja kaitstuna. Keskkonnas, kus neid mõistetakse ning ei halvustata nende käitumise ning tehtud tegude eest (Geldar, Geldard 2002, 50). Seetõttu on mobiilse noorsootöö juures oluline ka töö kogukonnaga. Kui kogukonnaga tööd ei tehta, ei muutu keskkond, milles noor kasvab, ega seetõttu ka noor. Kogukonnatöö põhimõtteks on sotsiaalprobleemide ennetamine ja kodanikualgatuse toetamine (Roivanen 2005, 26). Mobiilne noorsootöö vajab intensiivset ja pidevat tööd ka avalikkuselt, seda ennekõike läbi

erinevate aktsioonide, näiteks linnaosa-lehed, foorumid, kodanike kogunemised jne (Banning 2006).

Fakt on, et mobiilne noorsootöö ja kogukonnatöö kuuluvad kokku. Juba W. Specht lõi 43 aasta eest Stuttgartis mobiilse noorsootöö linnaosatööna. Specht kirjutab (1987, 23): “Rändava noorsooabi vajalik tugevdamine/kinnitamine kogukonnas ei ole mitte ainult sotsiaalpedagoogilise sekkumise tõhusamaks muutmise, kuid kuna see ei ole sageli nähtav ja on keeruline mõista selle eesmärke ja tulemuslikkust, siis seetõttu mõistetakse selline noorsooabi sageli hukka”.

Specht (1987, 25) selgitab kogukonnatöö ülesannet mobiilse noorsootöös järgmiselt: “Mobiilne noorsootöö toonitab elanike huvide tõsiseltvõtmist ja sotsiaalsete elutingimuste muutmist. Siinjuures mängib kesksel rollil kogukonna, näiteks linnaosa, mobiliseerumine probleemilahendamisstrateegiateks”.

Sotsiaalruumi analüüsi abil selgitatakse välja konkreetse piirkonna vajadused ning ressursid. Suutmaks oma kontseptsiooni põhjendada, peab olema võimalik toetuda kvalitatiivsetele ja kvantitatiivsetele andmetele. Noori ei saa toetada, kui ei tunne nende täpset eluolu, kuna mobiilse noorsootöö kontseptsioon on orienteeritud põhjustele ja edule. Seega tuleb püüelda võimalikult rohke sihtgrupi osalemise ja nende endi organiseerimise poole.

Noortega kontakti loomine

Mobiilse noorsootöö meetodite hulka kuulub ka tänavatöö, töö tänavatel, välitöö – erinevates riikides kutsutakse seda erinevalt, kuid põhimõtte on sama. Tänavatööd tehakse kahekesi, enamasti mees- ja naissoost kolleegid. Kontaktloomisel on tänavatöö juures oluline roll, ükskõik kas see on siis tegevuse alguses, uue piirkonna hõivamisel või uute gruppide ning üksikisikute tundmaõppimisel.

Integreerimaks nõ kinniseid tänavagruppe mobiilse noorsootöö ruumides on vaja palju õnne ja juhus. Enamasti õnnestub alguses motiveerida enamasti 2-4 noort grupist kontorit/teenust külastama, millest kasvab välja edasine töö. Tänavatelt saab alguse ettepanekute tegemine erinevateks vaba aja tegevusteks, näiteks koos linnast välja sõiduks, muusika kuulamiseks, filmide vaatamiseks, kokkamiseks, jalgpalli mängimiseks jne. Pakkumised peavad aga olema sotsiaalpedagoogilisest kõnest ja käitumismuutuste eesmärkidest ning sisust vabad. Noored ei võta pakkumist tõsiselt, kui nende soove ei arvestata (Honari 2000, 36).

Noortega kontakti loomise viise on erinevaid, mis sõltuvalt noorsootöötaja aktiivsusest ja noortest, kes määravad võimaliku kontakti loomise viisi, jagunevad järgmiselt:

- Otsene kontakt. Sellisel juhul on tänavatöötaja ise aktiivne ning initsiatiiv esimesteks kontaktideks tuleb temalt. Ta proovib algusest peale noortele oma pedagoogilist rolli teadvustada, esitledes end ning öeldes, mida ta tahab nende noorte aitamiseks saavutada. Ta määrab kontaktide sageduse, sügavuse ja seotuse noortega, aga ka julgustab neid, et nad ta üles otsiksid, kuna ta käsitleb aktiivselt probleeme, millele tal oleks lahendus valmis.
- Pidev jälgimine. Sellisel puhul käitub tänavatöötaja salajase kõrvaltvaatajana ning silmapaistmatu osavõtjana noorte kohtumispaikades. Ta proovib niimoodi ennast sotsiaalsete struktuuride ja üksikute noortega kurssi viia. Pärast esimest usalduslikku pöördumist saab tänavatöötaja luua pildi oma tulevast töörollist noortega. Grupi noored määravad sealjuures tempo ja seotuse tänavatöötajaga. Tänavatöötajal on ülesanne luua tingimused, et noored saaksid tema poole pöörduda ja saavutaksid julguse temaga rääkida. See on reaktiivne meetod, kuna tänavatöötaja saab alles siis oma šansi, kui noortegrupp selle talle annab.
- Kaudne kontakt. Selle meetodi puhul proovib tänavatöötaja „vahendaja“ kaudu grupiga tutvuda. „Vahendaja“ saadab teda mõne aja, selgitab noortele, mida tänavatöötaja teeb, miks ta seal on, ning tõmbub siis natukese aja pärast jälle eemale. „Vahendaja“ all mõistetakse näiteks teiste asutuste töötajaid, sotsiaaltöötajaid vastavast kvartalist või noori väljastpoolt gruppi, keda grupp austab. Üheks kaudse kontakti alavormiks on kontakt võrgustiku teiste asutuste kaudu. Noortega ei ole kerge kontakti saavutada, seda eriti võõral isikul. Tihti võib juhtuda, et nooruk on koos täiskasvanuga, kes ilmselgelt ei ole ise samuti eluga järjel, kuid kes abipakkumisele võib hoopiski agressiivselt reageerida. Sellise juhtumi puhul tuleks käsitleda last täiskasvanust eraldi ning ühendust võtta võrgustikus olevate asutustega.
- Juhuslik kontakt. Tuleb ka ette, et tänavatöötajad kasutavad pärast pikaajalist jälgimist hoopis juhuslikku kontakti. Nad ei lähe noortega kontakti otsima, vaid ootavad, et noored ise tuleksid ja seda otsiksid. Seejärel hakkavad nad alles vaikselt uurima nende probleeme ja püüdma neile lahendusi otsida (Johanson 2008, 27-28).

Oluline on aga meeles pidada, et enne kontakti loomist, on tarvis noori jälgida ning olukorda hinnata, kas antud hetk on sobivaim kontakti astumiseks.

Tänavatöö mobiilse noorsootöö raames on sotsiaalruumile orienteeritud ning elumaailmaga seotud nõustamismeetod. Tänavatöö puhul on oluline kontaktide loomine ning säilitamine ja samas ka pidev teadmiste süvendamine ning aktuaalseerimine sihtgrupi elumaailma kohta. Tänavatööd tehakse regulaarselt, kindlatel kellaaegadel ja noorte kohtumiskohtades. Noorsootöötajad on noorte kogunemiskohtades külalised, kes vajadusel ja soovi korral pakuvad kohapeal nõustamist ja informatsiooni.

Töö indiviididega ja gruppidega

Mobiilne noorsootöö lähtub tõdemusest, et grupikuuluvus on teismeeas äärmiselt oluline etapp, mis on noore arengu seisukohalt normaalne nähtus (Chazan, Laing, Davies, Phillips 2001, 47). Noori tuleb aga antud etapis toetada, et grupis ei tekiks antisotsiaalset käitumismustrit või kui see on tekkinud, siis tuleks seda üheskoos muuta.

Noorte jaoks on oluline teadmine, et töötajad on paindlikud nii aja kui ka koha suhtes. Noorte jaoks on sõprusuhted ja kampadesse kuuluvus väga tähtis. Seetõttu kaasatakse mobiilse noorsootöös ka grupid/kambad rühma ja klubilise tegevuse kaudu. Töötajal on ligipääs noorele alles siis, kui on saavutatud usalduslik suhe (Honari 2000, 36).

Mobiilse noorsootöötajad toetavad noori peamiselt just kohtumise ja tegevusvõimaluste otsimisel. Grupi kontekstis õpitakse üheskoos uusi käitumismudeleid ning -harjumusi, unustades vanad, ning ühtlasi toimub sotsiaalne diskussioon. Töö noortegruppidega ei tohi olla manitsev, vaid neid toetav ning alternatiive pakkuv (Reuting 2007, 35).

Oluline märksõna on ka resilientsus. Seda iseloomustab riskinoorte positiivse arengu ja sisemiste tugevuste toetamine mitmete erinevate tegevustega, milleks võib olla nii aktsepteerivate täiskasvanute olemasoleku võimaldamine, sotsiaalse tugivõrgustiku olemasolu ning elu mõtestamine kui ka huvide-oskuste arendamine (Rannala 2006, 241).

Mobiilne noorsootöö Saksamaal võimaldab noortele kogunemisruume või -kohta, kus neil oleks võimalik kogeda grupi positiivset tunnustust ning muid funktsioone, näiteks üksteise

toetamine ning üksteiselt õppimine. Noored, kes muidu ehk tänaval kogevad ühise eduelamusena õigusrikkumiste sooritamist, võivad siinjuures kogeda ja leida teistsuguseid väljakutseid.

Saavutades läbi rühmatöö noortega usaldussuhte, hakkavad üksikindiviidid mobiilset noorsootöötajat austama kui rühma sotsiaalpedagoogi ning see annab võimaluse järgmiseks sammuks, mis on ligipääs indiviidideni ning seeläbi võimalus nendega tööd teha.

Mobiilse noorsootöötajad pakuvad oma abi kõikide individuaalsete probleemide lahendamisel, millega noored nende poole pöörduvad. See sisaldab endas nii nõustamist, mis võib algelt toimuda juba ka tänaval või mis algab ühiste tegevustega, kuid mis võivad toimuda ka pikkade kõnelustena büroos. Samuti kuuluvad sinna alla noorte õiguste eest seismine ja nende kaitsemine, näiteks õppimis- või elamisvõimalustega seondud ning suhtlemine erinevate institutsioonidega (Was leistet Mobile Jugendarbeit 2005, 22).

Mobilised noorsootöötajad juhivad enda töös järgnevalt: suhtuda austusega noorte kangekaelsusse maailma vastu. See tähendab, et proovitakse mõista, miks noor käitub sellisel nagu ta käitub ning selle seost tema keskkonna ja igapäevaelus toimetulekuga. Lähtutakse põhimõttest, et noored rajavad oma käitumisviisid kogemustele ning sellele ei suuda vastu hakata õpetused ega muu. Sellest tulenevalt ei ole mobiilne noorsootöö suunatud puudustele ja negatiivsete käitumisviiside vägisi muutmisele, vaid noortele võimaluse andmisele, et nad saaksid ise muutuda ja oma käitumisviise ümber kujundada.

Mobiilse noorsootöötajad peavad tähelepanu pöörama nii eesmärkide saavutamisele kui ka sellele, kuidas nad seda teevad ja millistele põhimõtetele tuginevad. Mobiilset noorsootööd tehes on oluline kinni pidada alljärgnevatest põhimõtetest (Johanson 2008, 30-31):

• **Vabatahtlikkus.** Noored otsus-

tavad kontakti ja abi liigi ning mahu üle. Tänavatööl on mobiilseid noorsootöötajad külalised. Noored otsustavad, milliseid pakkumisi nad töötajatelt vastu võtavad ning milliseid mitte ja samas ka vastutavad oma valikute eest.

• **Tervikliikkus.** Töötajad on avatud kõikidele noorte inimestega seotud teemadele.

• **Suhtetöö.** Töötajad hoiavad pidevalt, usaldusväärselt ja pikema aja jooksul kontakti, et võimaldada noortel üles ehitada usaldust.

• **Erapoolikus ja ressurssidele orienteerumine.** Mobiilse noorsootöös kehtib ütlus, et probleeme tekitavad noored, kellel endal on probleemid. Seega orienteeruvad töötajad nendele probleemidele, mida noored põhjustavad. Keskendutakse noorte tugevustele, et neid arendada. Töötajad võtavad üle huvide esindamise ja lobitöö funktsiooni.

• **Madal lävi ja paindlikkus.** Kellaajad, kohad ja töömeetodid pannakse paika noorte vajaduse järgi. Tänavatöö ajad pannakse paika selle järgi, millal noored kõige enam tänaval viibivad, mitte selle järgi, kuidas töötajatele sobib. Üksikjuhtumite puhul peab töötaja olema noortele kättesaadav vastuvõtuaegadel, telefoni, automaatvastaja ja e-maili teel.

• **Aktsepteerimine.** Töötajad kohtlevad noori austuse ja lugupidamisega, vaatamata sellele, milline noor välja näeb või mida teeb. Noort tuleb aktsepteerida sellisena nagu ta on, mitte panna rõhku tema puudustele. Lähtutakse sellest, et noorte otsustel ja käitumisel on omad põhjused. Samas aga ka arutatakse nendega sellel teemal ja püütakse võimaldada neile alternatiivseid kogemusi, millest edaspidi võivad tuleneda teistsugused käitumisviisid.

• **Usalduse tekitamine.** Töötajad peavad tagama noortele usalduse ja nende isikuandmete kaitse. Ilma noore loata ei anna töötaja kellelegi tema kohta infot. Kui aga noor seab ohtu ennast või kedagi teist, sekkub töötaja ilma noore loata, et kaitsta ohustatuid.

• **Multikultuuriline töö.** Mobiilne noorsootöö nõuab töötajatelt multikultuurilist pädevust. Tuleb mõista erinevaid kultuure ja nendest tingitud käitumismalle ning vastavalt sellele käituda ja tegutseda.

Mobiilse noorsootöö praktika Eestis

2005.-2006. aastal toimus Tallinna Laste Turvakeskuse ja ISMO (International Society for Mobile Youth Work) koostööprojekti raames Tallinnas kolm mobiilse noorsootöö seminari, millest võtsid osa riskinoortega tegelevad spetsialistid üle Eesti. Nendel seminaridel olid koolitajateks praktikud Saksamaalt, kes tutvustasid mobiilse noorsootöö kontseptsiooni.

2007. aastal alustas MTÜ BonaFide pilootprojekti „Mobiilne noorsootöö Mustamäel“, kus esimese etapina kaardistati olukord linnaosas, millele järgnes kontakti loomine noortega ning noortekohviku asutamine, mis oleks noortele alternatiivseks kohaks, kus oma vaba aega veeta.

2009. aasta alguses alustasid koostööd mobiilse noorsootöö kontseptsiooni rakendamiseks kaks Tallinna linnaosa – Kesklinn ja Kristiine. Ühiselt käidi õhtuti tänavatel, loodi noortega kontakte ning vajadusel nõustati neid. 2009. aasta sügisel, ilmade muutumisega, võeti huviorbiiti kaubanduskeskused ning koolikohustuse mittetäitjad.

2009. aastal alustas MTÜ RuaCrew grupitööd noortega. Üha enam on hakanud gruppidesse tulema noori, kellega esmased kontaktid on loodud tänavatel või kaubanduskeskustes. Kuid on ka vastupidiseid olukordasid – kontakti loomine on toimunud grupitöö kontekstis, kuid teostades tänavatööd ning omades noortegrupis juba tuttavaid nägusid, on ka grupiga kergem suhtlust alustada.

2010. aasta aprillikuus korraldasid nimetatud kaks linnaosa ühiseminar Tallinna riskinoortega tegelevatele spetsialistidele. Erinevate ettekannetega juhiti tähelepanu erinoorsootöö ebapiisava uurimis- ja arendustegevuse prob-

leemidele, tuues välja erinevad ressursi puudused. Sisukaks kujunesid fookusgruppide arutelud, mille raames kaardistati 68 erinoorsootöö sihtgrupiga töötava spetsialisti nägemused, kogemused ja arvamused erinoorsootöö valupunktide ja arengute kohta. Rühmatöödest selgus, et vajadus on erinoorsootöötaja ametikohatade loomise ja noortega töötavate sidusrühmade täpsema tööjaotuse määratlemise, piisavate ressursside planeerimise ning erinevate uurimis- ja koolitustegevuste juurutamise järgi.

Eesti Noorsootöö Keskuse eestvedamisel on Eestis läbi viidud üks otsiva noorsootöö koolitus ja üks mobiilse noorsootöö koolitus, lisaks toimus mobiilse noorsootöö koolitus 2010. aasta septembrikuus ka Tallinnas.

Meie kogemused on näidanud, et mobiilse noorsootöö praktiseerimine on olnud edukas, kuid see vajab enam süsteemset lähenemist ning inimressurssi.

Annegrete Johanson

Tallinna Ülikooli sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistrant ning Tallinna Kesklinna Valitsuse erinoorsootöö spetsialist. Oma magistritöös soovib ta uurida mobiilse noorsootöö kui erinoorsootöö meetodi rakendamise võimaluste ja -vajaduste kohta Eestis Tallinna linna näitel. Oma kursuse- ja diplomitöö on ta teinud samuti mobiilsest noorsootööst. 2005.-2006. aastal toimunud Tallinnas Tallinna Laste Turvakeskuse ja ISMO koostööprojekti koordinaator. Osalenud kahekuulisele praktilisele Saksamaal, Stuttgarti Hallschlagi linnaosas. 2007. aasta sügisel algatas Mustamäe linnaosa koostöös Mustamäe Avatud Noortekeskuse ja MTÜ BonaFidega mobiilse noorsootöö pilootprojekti, milles Annegrete osales.

2009. aasta jaanuarikuust on Annegrete koostöös Kristiine linnaosa alaealiste komisjoni sekretäri Maris Raudami, nõuniku Ester Põikliku ja noorsoopolitseiniku Merilin Sääsikiga teinud tänavatööd.

Kasutatud kirjandus:

- Edovald, T. (2005). Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Banning, S. (2006). Kogukonnakeskne noorsoo- ja sotsiaaltöö riskilaste ja -noortega. Ettekan- ded seminaril III. Tallinna Pedagoogiline Seminar. Tallinn.
- Chazan, M., Laing, A. F., Davies, D., Phillips, R. (2001). Eemaletõmbunud, üksildaste laste ja noorukite abistamine. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Gerald, K., Gerald, D. (2002). Counselling Children. A Practical Introduction. SAGE Publication. UK.
- Honari, M. (2000). Chancen und Grenzen der Cliquenorientierung in der Offenen und Mobil- en Jugendarbeit. Fachhochschule für Sozialwe- sen Esslingen.
- Johanson, A. (2008). Mobiilse noorsootöö kontseptsioon projekti „Mobiilne noorsootöö Mustamäel“ näitel. Diplomitöö. Tallinna Peda- googiline Seminar. Tallinn.
- Kampermann, K., Wittmann, M. (2006). Das Konzept der Mobilen Jugendarbeit. Eine empir- isch orientierte Wirkungsanalyse der Mobilen Jugendarbeit Stuttgart aus Sicht der Adressatinnen und Adressaten. Diplomitöö. Eberhard-Kars-Universität Tübin- gen. Tübingen.
- Mobile Jugendarbeit im System der deutschen Jugendhilfe (2006). http://www.ismo-online.de/ismo_german/ismo_frameset_g.htm 23.10.2006.
- Noorsootöö strateegia 2006-2013. (2006). Haridus- ja Teadusministeerium. Tartu.
- Rannala, I.-E. (2006). Erivajadusega noor – ühtse lähenemise vajadusele viitavad probleemid. Artiklite kogumikus: Doktorantidelt sotsiaal- ja kasvatusteadustele. Sotsiaal- ja kasvatusteaduste doktorantide III teaduskonverents 21.-22.aprillil 2005 TLÜs (koost. A.Lepik, M.Pihlak, K.Sepp, M.Veisson). TLÜ Kirjastus, Tallinn.
- Reuting, M. (2007). Mobiilse noorsootöö töövormide ja tööprintsipi rakendamine Saksamaal. Toim. Korp, E., Specht, W. Mobiilse noorsootöö kontseptsioon. Tallinn.
- Roivanen, I. (2005). Kohalik kogukond kui kogu- konna sotsiaaltöö tegevusväli. Sotsiaaltöö. Tallinn.
- Specht, W. (1987). Die gefährliche Straße. Karin Böllert Verlag. Bielefeld.
- Specht, W. (2007). Mobiilne noorsootöö Euroopas. Toim. Korp, E., Specht, W. Mobiilse noorsootöö kontseptsioon. Tallinn.
- Specht, W. (2010). Mobile Jugendarbeit im Globalen Wandel. Reaching the Unreachable. Stuttgart.
- Was leistet Mobile Jugendarbeit 2005 (2005). Baden-Württemberg.

FOORUMTEATER KUI MÕNED RAKENDUSLI TÖÖS NOORTEGA

Foorumteater kui kogukonda kaasav teatrivorm

Foorumteater on üks osa rõhutute teatri (The Theatre of the Oppressed) tehnikate süsteemist, mille lõi Augusto Boal 1960ndatel aastatel Brasiilias. Rõhutute teatri ideoloogia baseerub usule, et kõigil inimestel on võime mõjutada sotsiaalset muutust ja et rõhutus ilmneb, kui inimeste vaheline kommunikatsioon ei toimi – kui dialoog muutub monoloogiks. Seetõttu võib foorumteatri meetodit nimetada ka osalusteatrriks, kaasavaks teatrriks või interaktiivseks teatrriks. **Eriti oluline märksõna foorumteatri puhul on dialoog.**

Foorumteater on teatri ja kogukonnatöö kohtumispunkt ja seal räägitakse ühiskonnas toimetulekust - rõhumisest, kannatamisest ja ohvrirollist ülesaamisest. Antud meetodi kaudu näeme me neid sihte, millest inimestena unistame ja mille poole püüdleme. Urime üheskoos, kuidas ületada takistust, mis on tahte saavutamise teel. Foorumis nuputame, kuidas leida enda südamesoovile ja vajadusele kohane tegutsemine, õige käitumine teatud sotsiaalses olukorras.

Foorumteatriga on seotud mitmeid võimalusi, kuid üks neist on, et foorumis saab selgeks, et tegelikult ei ole ükski probleem või mure ainult ühele inimesele iseloomulik, vaid see puudutab ühiskonna liikmetena ühel või teisel moel meid kõiki. See on MEIE teema, meie mure, meie vastutus midagi ette võtta ja vähemalt püüda muutuda ise, et maailm muutuks meie ümber. Kui me jagame seda muret, siis on meil võimalik panna pead kokku ja nuputada, mis oleks lahendused. Ja me saame neid lahendusmõtteid teatrrikeeles katsetada ja uurida.

Kui juba noorele inimesele anda võimalus teha kaasa mängudes, kus ta saab edukalt ja rõõmsalt hakkama iseenda ja teistega, siis võib ta mingil hetkel ka täiskasvanute maailmas, nn suurte inimeste mängudesse olla enesekindlalt kaasatud. Augusto Boal oli foorumteatri meetodit välja töötades veendunud, et teatril ei ole mitte mingit pistmist mingite hoonete või muude füüsiliste konstruktsioonidega, vaid teater on seotud inimesele kuuluva varandusega, mis võimaldab neil end eemalt vaadelda mingis tegevuses.

Lapsed ja noored on loovale ja avatud lähenemisele tundlikud. Kui täiskasvanu võimaldab neile ruumi, kus saab olla ausas dialoogis ja läheneb tõesti siira sooviga mõista ja kuulata, mis noorel on öelda oma reaalsuse ja vajadusel ka selle muutmise kohta, siis tasub see end kuhjaga ära. Kui mitte veel täna, siis homme või ülehommel. Aga kindlasti on see võti, mille kaudu saab noori paremini suunata ise vastutust võtma. Südamest südamesse koos mingeid meile ühiselt olulisi teemasid uurides. Selleks on palju eri võimalusi. Foorumteater on üks neist, olles paljukordselt maailmapraktikas end tõestanud, kui hea loov meetod, tegelemaks mistahes inimestega, sealhulgas loomulikult ka noortega.

Käesoleva artikli eesmärk on anda sissejuhatav ülevaade foorumteatri meetodi olemuse kohta, tuua mõned praktilised näited VAT Teatri Foorumgrupi kogemuste põhjal ning ühtlasi anda soovitusi, kuhu foorumteatri meetodi areng Eestis edasi võiks liikuda. Soovitused on mõeldud just eelkõige laste ja noortega tegelejatele.

TEEKONDA: KUD VÕIMALUSED

Foorumteater kui protsess

Foorum oli Vana-Rooma ühiskonnaelus keskuseks, kus arutleti oluliste teemade üle. Foorumteatri teekonna alustamise eelduseks on see, et peab olema mingi ühine teema, mingi probleem, mis vajab valgustamist. Et inimestel on soov ja kirm seda uurida ning nad valivad selleks uurimise mooduseks paljude teiste keelte seast näiteks teatrikeele. Kui on olemas grupp inimesi ja üks oluline teema, siis võtab keegi vastutuse, et vahendada ja juhendada dialoogi ning erinevaid mängulisi tehnikaid, et käsitleda ühiselt seda teemat. Foorumteater pakub kogukonnatöö tegijatele rikkaliku valiku jõustavaid ja innustavaid võtteid.

Foorumteatri töötoa kestvus

sõltub sihtgrupist. Mõeldud on see teatud probleemide identifitseerimiseks ja uurimiseks ja sellele võib järgneda (aga ei pea) ka avalik foorumetendus. Mõistlik oleks planeerida oma kogukonnaga pikemaajalisi projekte, et mõju oleks pikemaajsem (vähemalt 3-5 töötuba).

Foorumteatri protsessi läbiviijat nimetatakse Jokkeriks ja tema puhul on väga tähtis neutraalsus. Jokker on vahendaja, kes peegeldab nagu nõustajagi seda, mida töötoas või etenduses osalejad arvavad. Kindlasti ei tule ta oma arvamust peale suruma või tõde manifesteerima. Ta on üks suur kõrv ja uurija, imestaja ja kirmlik seikleja koos osalajetega käesoleva teema, probleemistiku ja loo raames. Ta loob üldistusi ning küsib võimalikult palju avavaid küsimusi. **Jokker toimib kui sotsiaalpedagoog, sest ta kasutab loovaid võtteid.**

Foorumteater on teekond. Võib juhtuda, et töötubade väljundina valmib etendus, mida mängitakse teistele inimestele, st laiemale avalikkusele,

et tõmmata tähelepanu teatud olulisele sotsiaalsele probleemile ja ühtlasi arutleda, mis oleks olukorra parandamise võimalused. Kuid võib-olla mängitakse töötoas leitud lugusid hoopis oma grupi siseselt, et katsetada turvaliselt väiksema grupiga erinevaid lahendusi. Võimalusi on mitmeid.

Foorumteatri etenduse raames

mängitakse osalejatele ette stseen (antimudel), kus peategelane püüab ebaõnnestunult ületada rõhumist, mis on asjakohane mingile kindlale publikule. Seejärel katsetatakse koos publikuga erinevaid võimalusi, kuidas olukorda lahendada. Protsessi vahendab Jokker. Kestvus võib olla näiteks 1–2 tundi. Etenduse vorm sobib näiteks eri teemasündmuste avamiseks (nt seminarid) või väiksemale grupile (nt kool, klass või töökollektiiv). Eesmärk on teatud teemasid uurida, teadlikkust tõsta ning tekitada dialoogi.

Enne etendust toimub **põhjalik eeltöö**, mille raames kogutakse infot vastava teema kohta (näiteks koolivägi-vald). Eesmärk on leida puudutav õige lugu, mida noored tõesti soovivad üheskoos lahendada. Selleks oleme VAT Teatri Foorumgrupiga näiteks teinud õpetajatega vestlusringi enne etendust. Samuti oleme näiteks palunud lastel vastata mõnele etenduse teemat puudutavale küsimusele või kirjutada teemaga haakuvaid lugusid oma kogemusest. Näiteks missuguseid küsimusi juhtumeid on nad oma koolis või klassis kohanud. Loomulikult on vastused anonüümsed. Põhjaliku eeltöö puhul võivad toimuda ka töötöad. Eeltööst lähtuvalt pannakse kokku just sellele grupile sobilik foorumlugu. Eeltöö võimalusi on mitmeid ja nendest saab valida sobivaima. Peale etendust on võimalik ka erineval moel koguda tagasisidet. Näiteks saab paluda kirjutada, mis mõtteid etendus tekitas.

Võimalikke eesmärke töös noortega

Foorumteater õpetab noort mõistma, kuidas tema käitumine mõjutab teda ennast ja teisi inimesi ning annab võimaluse tööks mitmel tasandil, olenevalt laste kaasamise eesmärgist. Foorumteater pakub lastele võimaluse õppida läbi mängu, st neile kõige loomulikumal moel.

Siinkohal on toodud mõned intensioonid, mis võivad kanda foorumteatri läbiviimist:

- Laste teadlikkuse tõstmine, ennetustöö mingi sotsiaalse teema/probleemi osas
- Laste jaoks oluliste teemade ja probleemide identifitseerimine ja uurimine mingis keskkonnas
- Laste kaasamine ja probleemidele ühiste lahenduste ja toimetulekunippide otsimine ning erinevate käitumisviiside katsetamine
- Laste omavahelise ning laste ja täiskasvanute vahelise kommunikatsiooni (dialoogi) aktiveerimine
- Motiveerimine ja jõustamine läbi kaasahaarava mängulise tegutsemisrõõmu, lusti ja lõõgastuse pakkumine

Juhul, kui etendus ei sünni mitte konkreetse sihtgrupiga töötuba läbiviies, vaid seda valmistab ette näiteks foorumteatriga tegelev noortegrupp, siis on oluline välja tuua, et ka need inimesed, kes osalevad foorumteatri töötoas probleemlooleidmise protsessis võidaksid sellest protsessist midagi. Et see protsess oleks ka nende jaoks omalaadselt tervendav. Sel juhul võib see mõjuda sügavamalt ja muutmalt ka publikule, kellele lugu mängitakse. Seega foorumteatri läbiviimise üks olulisematest eeldustest on, et lugu, mida mängitakse, läheb korda nii läbiviijatele kui osalejatele.

VAT Teatri Foorumgrupi kogemused töös koolinoortega

VAT Teatri Foorumgrupp on vanim foorumteatrigrupp Eestis ja foorumteatri alast teavitustööd Eestis edendanud alates 1999. aastast. Arendanud oleme nii Eesti-sisest kui rahvusvahelist koostööd. Ühelt poolt oleme ise initsieerinud mitmeid ennetus- ja teavitustprojekte, teisalt on meid kutsunud eri sündmuseid üle Eesti läbi viima, sh ka alaealiste komisjonide projektide raames.

Sihtgrupiks on seni olnud põhiliselt koolinoored, kuid ka õpetajad, tudengid, noorsoo- ja sotsiaaltöötajad, TORE tugiõpilasliikumine, kinnipidamisasutustega seotud inimesed, erivajadusega noored (nt alaealiste komisjonid, erikoolid, turvakeskused), harrastusteatri noored ja juhendajad. Peamised teemad, mida oleme käsitlenud on koolivägivald, tänavavägivald, pereprobleemid jt suhte probleemid, sõltuvuskäitumine, karjäärinõustamine, seksuaalkäitumine ja tervis.

Mõned näited meie ennetusalasest tegevusest

- Tallinna Laste Turvakeskuse lapsed (2003/2004) – töötoad sõltuvusprobleemidega lastele
- Tallinna Laste Tugikeskuse projekt „Kõik Noored Vägivalda Vastu!” (2004/2005) – 12 vägivallateemalist töötuba Tallinna ülikoolide sotsiaalvaldkonna tudengitele
- Vasalemma Põhikooli projekt “Sul on valikuvõimalus!” (2005) – koolikohustuse mittetäitmise ja konfliktide ennetamise eesmärgil töötoad õpilastele ja etendus kooliperele ja AK liikmetele
- Kadrioru Saksa Gümnaasium (2005) - vägivallateemalised etendused 5.- 7. klassidele
- Tartu Laste Turvakodu projekt „Loo-vusega pingetest priiks!” (2005) – töötoad vabatahtlikele ja AKist suunatud lastele
- Tallinna Laste Tugikeskus (2005) – töötoad AKist suunatud lastele
- Projekt “ValikuVabadus”(2005) – koolivägivalda teemalised etendused 6 Tallinna kooli 6. klasside õpilastele
- Projekt “Valikuvõimalus – foorumteatri ID!” (2006-2007) – foorumteatri ja uut sõnaseletusmängu “ENTER” kui kahte loovat vägivalla ennetusmeetodit tutvustavad infopäevad 8 Eesti maakonnavalitsuse juures ning Tallinnas. Sihtgrupi moodustasid koolide, noortekeskuste jt sotsiaalse suunitlusega asutuste spetsialistid

- Tartu Laste Turvakodu projekt „Loo-me koos parema homse!” (2007) – töötoad AKist suunatud ning Tartu Laste Turvakodus elavatele lastele. Vägivalla ja kuritegeliku käitumise ennetamine

Seega mitmed projektid on olnud AK poolt ellukutsutud ja keskendunud ennetustemaatikale. Teiste projektinäidete kohta saab lugeda lisaks www.vatteater.ee Ka 2010. aasta alguses osalesid Tallinna eri linnaosade ühise projekti raames AK poolt suunatud noored etendusel, mille teemaks „Kambad“. Kuid on olnud ka mitmetel teistel teemadel sündmuseid. 2009. aastal toimusid näiteks nii Rapla koolides kui Eesti Seksuaaltervise Liidu nõustajatele seksuaaltervise teemalised etendused. 2010. aastal toimusid näiteks toitumishäirete teemalised etendused Pirita Majandusgümnaasiumis. Samuti mängisime sel aastal rakendusteatri konverentsi “Teater kogukonna hüvanaguks” raames avalikku foorumetendust “Kas sa oled valmis?”, mis oli poiste ja tüdrukute suhete ja rasestumise teemal.

Lisaks praktilisele tegevusele oleme uurinud meetodi mõjusid, küsides just sihtgrupilt tagasisidet. Põhjalikumalt oleme uurinud foorumteatri mõjusid koolivägivalda ennetuse kontekstis. Nii noorte kui täiskasvanute tagasiside on enamasti olnud väga poolehoidev ja foorumteatrit soosiv.

Laste arvates võiks foorumteatri kaudu käsitleda veel näiteks selliseid teemasid nagu probleemid (sh vägivald) suhetes: koolis, sõpradega ja/või tänaval, kodus esinevad peresisesed probleemid, suhted vanematega, narkootikumide tarvitamine, probleemid õppimisega, alkoholi tarvitamine, armastus ja seksuaalsus, suitsetamine, vargused jm varavastane seaduserikkumine, vaesus ja HIV.

Lastega tegelevad spetsialistid on pakkunud teemadeks: sõltuvusained, sh oskus öelda „EI”, enesekehtestamine, sotsiaalsed suhted, igapäevaeluga seotud käitumine ja suhtlemine, kodused probleemid, perede nõustamine/generatsioonide vahelised arusaamatused, vanemate kasvatuslikud lahkkelid, mida laps saaks ära teha kodus enda kaitseks, kooliga seotud probleemid, sh koolist puudumine, õppeedukuse parandamine ja õpilaste-õpetajate vahelised tülid, seksuaalteemad, tunnete teema, kuidas toime tulla suure õnne, armumisega, teismeliste rasestumine, (sugu-) haigused ja õige tervisekäitumine, kaaluprobleemid, tabude-hirmude hajutamine ja tööalased situatsioonid.

Seega VAT Teatri Foorumgrupp on viinud

läbi etendusi ja töötubasid eri sündmustel üle Eesti just peamiselt eesmärgiga ennetada noorte riskikäitumisi – kuritegelikkude ja vägivaldset, kuid ka sõltuvuskäitumist. Enamasti on kutsunud koolid ja noortekeskused meie gruppi sotsiaalse suunitlusega teemapäevadele, festivalidele jt sündmustele.

VAT Teatri Foorumgrupi töö suund

Koolinoored kui sihtgrupp ja ennetustemaatika on meie jaoks endiselt südameasi. Foorumgrupi jaoks on oluline ka teavitustöö ja rahvusvaheline koostöö. Tähtis on nii juhendajatele mõeldud koolitus kui kogukonnas etenduste ja töötubade läbiviimine. Foorumgruppi kuuluvad nii pikaajase kui lühema kogemusega noored inimesed. Igaks sündmuseks, kuhu meid kutsutakse ja kuhu otsustame, et läheme, tuleme uuesti kokku ja loome grupitööna etenduse või töötoa süsteemi. Üheks oluliseks märksõnaks on põhjalik eeltöö. Kokku saame Tallinnas, Rahvusraamatukogus, kus asub ka VAT Teatri Teatrisaal. Huvikorral saab meie tegemisi uudistama tulla või liituda, kirjutades mariliis@vatteater.ee.

Foorumteater on ka alates 2009. aastast VAT Teatri juures hoogu koguva uuendusliku tegevuse – **educationi ehk haridustöö** – üks osa. Samast aastast on VAT Teater kaasatud rahvusvahelise projekti Platform I I+, mis koosneb paljust tegevusest, kuid mille üheks osaks on ka eelmainitud education. Sellega seoses on meile avanenud uus teekond – hakkasime uurima, kuidas leida foorumlugusid näidendist ja kuidas kasutada foorumteatrit nn traditsioonilise teatri-etenduse sotsiaalse sügavuse avajana, kus pärast teatud VAT Teatri etenduse vaatamist on foorumteatri kaudu võimalik lastega käsitleda eri teemasid ja otsida üheskoos lahendusi. Projekti raames teeme koostööd ka tearikunstniku ja dramaturgiga. Lähemalt saab lugeda www.vatteater.ee (Õpetajad ja Projektid alt).

Edaspidiseks oluliseks märksõnaks on ka **koostöö**. Jälgime väga innustunult, kuidas Eestis tekib juurde foorumgruppe ja südamega harrastajaid, häid Jokkereid, kes mõistavad meetodi sügavust ja mõtet. Juba kaks aastat on toimunud ka foorumteatri festival ja plaanime seda teha ka järgmisel aastal koostöös Tartu Lille Majaga. Eesmärgiks taas eesti foorumteatri gruppide ja Jokkeritega ühine jagamine ja õppimine. Osalemisvõimaluste kohta saab infot küsida artikli autorilt.

Hetkel seega VAT Teatri Foorumgrupi töö suund kokkuvõtlikult: projektid kogukonnas; teavitustöö; noortele meetodi edasi andmine; noortega tegelejatele meetodi edasi andmine; foorumteatri uute **kasutusvõimaluste uurimine ja ise õppimine**.

Üks näide foorumteatri etenduse loomisest

Kevadel 2010. võtsime ette põneva teekonna, mille tulemusena valmis foorumetendus erinoorsootöö konverentsiks „**Väljakutseid ja võimalusi töös alaealise õigusrikkujaga**”.

Selleks sündmuseks valmistas Foorumgrupp koostöös noorte ja alaealiste komisjonide esindajatega foorumteatri etenduse ja ettekande. Eesmärgiks oli foorumteatri meetodi tutvustus ning teavitustöö, kuidas seda loovat meetodit saaks kasutada ka nt töös probleemsete lastega.

Etenduse eeltöö taotlus oli leida AKga seotud inimeste enda reaalne lugu, mida konverentsil käsitleda. Selleks viisime kõigepealt e-maili teel läbi küsitluse, millele vastasid Eesti eri paigus töötavad AK liikmed. Seeläbi saime teada, mis on need ühised probleemid ja mured, mis AK töötajaid seovad ja puudutavad. Vastustest leidsime olukorrad, kus AK või koolis lastega töötajad tunnevad end oma tööd tehes rõhutuna. Seejärel toimusid Tallinnas töötoad, kus osalesid ka kaks AK liiget, kes aitasid foorumteatri noortega koos veelkord kitsendada teemat ja leida lugu, mis tõesti võiks olla antud konverentsil AKga seotud spetsialiste silmas pidades kõige õigem. Üheskoos valmis foorumteatri etendus, mida grupp mängis konverentsil. Lugu peegeldas juhtumit, kus nii kooli kui ka AK töötaja on teatud olukorras, kus ta omamoodi kannatab ja mis vajab lahendamist. Etenduse käigus katsetatigi koos publikuga eri võimalusi, mida saaks spetsialist teisiti teha, et lugu lõppeks paremini. Kui sama lugu oleks mängitud lastele või noortele, oleks rõhuasetus sellel, mida laps või noor saaks selles olukorras teisiti teha, et ta ei kannataks.

Tuleb meeles pidada, et foorumetenduse eesmärk ei ole leida ühte ideaalset lahendust, vaid katsetada erinevaid võimalusi, mida kannataja (foorumloos peategelane), saab teisiti teha. Kõige olulisem on, et inimeste vahel tekib dialoog ning ruumis öeldakse kõva häälega välja mitmeid võimalusi, mis võiks aidata olukorda parandada.

Millest siis tuleneb ennetuslik mõju?

Nagu ka erinoorsootöös, on foorumteatri puhul eriti olulisel kohal just ennetuse aspekt ja loomulikult osalejate aktiveerimine ja muutuma innustamine.

Foorumteater on ennetav, sest avab osalejate tunded käsitletavale teemale. Puudutades südant, on lootust panna noort inimest mõistma, mis on õige ning mis vale. Näiteks etenduse puhul on laval üks situatsioon, üks lugu, milles on kohe näha, millised on vastava käitumise tagajärjed. Seejuures teeb vastavad otsused ja järeldused noor ise. Seega emotsionaalne kaasatus võib tekitada motivatsiooni midagi muuta.

Foorumteatri kui preventiivse hariduse eesmärgid on toodud kokkuvõtlikult allpool (M. Rohd):

- Luua turvaline ruum ja olla dialoogis
- Uurida võimalusi ja käitumise tagajärge, praktiseerida reaalse elu jaoks
- Panna proovile ja täiustada oma kommunikatsioonioskusi ja võimet teha otsuseid
- Mõista kuidas enesehinnang mõjutab otsustamise hetke

- Võtta riske väljamõeldud maailmades, potentsiaaliga pigem õppida kui läbi kukkuda
- Tegutseda ja olla peategelane-kangelane oma enese elus
- Kriitiliselt analüüsida situatsioone ja enese vastuseid
- Kogeda mitmeid võimalusi, mida inimesed loovad oma interaktsiooniga

Foorumteatri kaudu on eriti hea õpetada lastele põhjus-tagajärg seoseid ja soodustada empaatilise maailmapildi arengut. EQ (emotsionaalse intelligentuse) ja SQ (sotsiaalse intelligentuse) arendamise kaudu on võimalik ennetada vägivaldset ja kuritegelikku käitumist. Foorumteater on oma olemuselt sotsiaalpedagoogiline meetod ja edukalt rakendatav töös mistahes kogukonnaga, kes vajab võimalust oma häält kuuldavaks teha ja probleemidele läbi tervisliku dialoogi ühiselt lahendusi leida. Rõhuasetus on foorumteatri rakendamisel probleemide ennetustöös – seega alustades just lastest ja noortest.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

Nii teooria kui VAT Teatri Foorumgrupi poolt läbiviidud uurimused näitavad, et foorumteater võib olla efektiivne koolivägivalla ennetusmeetod. Pikemalt on võimalik lugeda foorumteatri kui koolivägivalla ennetusmeetodi kohta raamatuna väljaantud magistritööst „Foorumteatri rakendamise võimalusi koolivägivalla ennetustöö näitel“ (Mari-Liis Velberg, 2006), mida on võimalik laenutada VAT Teatrist. Samuti on raamat olemas suuremates raamatukogudes üle Eesti.

Foorumteatri rakendamise suund Eestis

Meetodi looja Augusto Boal: *Teekonna suund on tähtsam, kui astunud sammude pikkus.*

Eriti oluline on, et Eestis oleks aina enam kompetentseid Jokkereid, kellega teha koostööd ja arendada võrgustikku. Seega tahaks teha üleskutse, et Eestis õpiks foorumteatrit aina rohkem inimesi ja toimetaks veel enam julgeid ja innukaid foorumteatri vedajaid! Hetkel on selleks kindlasti suur vajadus, sest kahjuks VAT Teatri Foorumgrupp kõikjale ei jõua. Kevadel 2010 tegime uurimuse kust saime teada, et Eestis on olemas päris mitmeid grupikesi – kõik nad võiksid end arendada ja kindlasti edasi toimetada. Samuti rakendavad meetodi elemente oma töös näiteks sotsiaalpedagoogid, noorsootöötajad, huvijuhid, näiteringi juhendajad jt spetsialistid. Varem on tegutsenud foorumgrupp ka näiteks Kaagvere kooli juures.

Tartu piirkonnas tegutseb samuti mitu gruppi. Üks neist näiteks ka **Lille-Anne noorsootöötajate grupp** (Jokkeri kontakt: Hele Riit-Vällik hele@lille.tartu.ee). Nad on teinud foorumsündmuseid näiteks koolide direktori-

tele. Samuti etendusi tervisekäitumise teemadel.

Oma oskuste täiendamine, meetodi rikastamine, arendamine just omas suunas, sh uute sihtgruppide kaasaamine (nt erinevad vähemused, lasteaialapsed, lapsevanemad, töötud jt) ja uute teemade käsitlemine võiks olla kindlasti oluline foorumteatri suund. Uurida foorumteatri metoodika tulemuslikkust võiks olla samuti tähtis, kui grupp juba meetodit rakendama on asunud. Üks oluline suund on ka ülikoolis sotsiaal jt valdkondade tudengitele foorumteatri õpetuse sisse viimine. Seda on tehtud juba Tartu Ülikooli VKAs huvijuhtidele ning ühele sotsiaaltöö kursusele ka Tallinna Ülikoolis.

Võimalusi foorumteatri kasutamisel töös laste ja noortega: kuidas alustada?

Meetodit on võimalik rakendada laste-aegade, koolide, noortekeskuste, huvikeskuste, (ka harrastusteatri te) ning teiste sotsiaalse suunitlusega asutuste töös. Siiski tuleb mees pidada, et foorumteater on rohkem kui etendus ja töötuba. See on omaette sügav ja filosoofiline lähenemine oma tööle. Kõige lihtsam ongi näiteks alustada tutvumist teiste foorumgruppide tegemistega ning uurida ka internetist infot maailmas toimivate gruppide praktika kohta. Samuti oleks hea osaleda pädevate läbiviijatega foorumteatri koolitustel ning tutvuda ka juba Eesti raamatukogudes saadaval oleva kirjandusega. Eelkõige Augusto Boali raamatuga „**Games for Actors and Non-Actors**“.

Foorumteatri meetodi kui rõhutatud teatri ühe liigi rakendamise lähtekohtade kohta on võimalik lugeda ka deklaratsioonist, mille leiab rõhutatud teatri kodulehelt, kust saab ka infot maailma eri paigus tegutsevate gruppide kohta (www.theatreoftheoppressed.org).

Lisainfot saab küsida ka meilt. Laenutada või vajadusel koos koolitusega omandada saab artiklis juba eelpool mainitud õppematerjali „Foorumteatri rakendamise võimalusi koolivägivalla ennetustöö näitel“. Samuti on võimalik huvi korral kutsuda VAT Teatri Foorumgrupp läbi viima foorumteatri sündmuseid. Selleks palume kirjutada: mariliis@vatteater.ee.

Võimalusi alustada on loomulikult mitmeid, kuid see peaks olema siiski kooskõlas selle teatrimeetodi algsete põhimõtetega. Täiskasvanu jaoks esitab see väljakutse kuulata ilma hinnangu-teta ja omapoolse õige-vale arvamusega last ja noort. Foorumteatri kaudu on kõige suurem oht püüda öelda midagi, mis on õige. Näiteks tehes foorumteatri etendust koolivägivalla teemal tahaks ju kangesti öelda lastele, et koolivägivald ei ole õige. Aga seda ei saa foorumteatri läbiviija öelda, ta saab vaid minna ja küsida, mis lapsed nähtust arvavad. Foorumteatri läbiviija küsib, lapsed ja noored vastavad. Ja nad teavad, mis on õige ja mis on vale – see sünnib läbi dialoogi. Pole kahtlustki.

Foorumteatri meetod võib leida rakendust näiteks koolis või noortekeskuses põhimõtteliselt kahel moel:

- **Foorumteatri lähenemine ja võtted kui omaette filosoofia** ja käsitlus ning rõhutatud pedagoogika põhimõtted (Paulo Freire pedagoogilised ideed on Augusto Boalile eeskujuks olnud) – alustame näiteks foorumteatri mängude läbiviimist lastega, nt kasutame huvigrupi või tunni alustamisel ringi, tähtsustame rohkem tundetarkust ja EQd, arendame läbi ürituste vms dialoogi õpilaste ja õpetajate vahel jne.
- **Võimalus kasutada foorumteatri tehnikat**, kui tekib selleks vajadus ja mistahes muutus on vajalik – nt teeme oma koolis foorumteatri etenduse sellest, kuidas vanemad poisid kiusavad nooremaid.

Kõige lihtsam on praktikas õpetajal või noorsootöötajal alustada mängude rakendamisest. Sest nagu ka eelpool mainitud – foorumteater ei tähenda alati etenduse mängimist. Foorumteater on eri tegevusi hõlmav protsess, mida Jokker noorte või laste grupiga läbi viib. Mängudel on foorumteatris väga suur roll. Loomulikult on võimalik korraldada ka foorumteatri laagrit, pikemaajaseid projekte, luua oma foorumgrupp jne jne. Jokker, kes võtab ette foorumteatri teekonna võiks uurida seega kirjandust,

osaleda koolitustel, katsetada, praktiseerida, jagada siis oma kogemusi teiste Jokkeritega, ühiselt õppida ja taas praktiseerida. Nagu ka artikli alguses kirjas, siis kõige olulisem on, et Jokker on südamega asja juures ja siiralt soovib mingeid sotsiaalseid teemasid läbi teatrikeele uurida.

Nüüd aga mõned näited võimalustest foorumteatri rakendamiseks koolivägivalga tegelemisel. Foorumteatri protsess võib alguse saada näiteks nii:

- **Foorumteatri grupp läheb ise abivajaja juurde** – inimesed, kes tegelevad foorumteatriga ja oskavad seda rakendada, lähevad mingi inimgrupi (nt noortekeskuse noored) juurde ja viivad läbi foorumi. A) Grupp võib olla kutsutud teiste inimeste poolt, kes leiavad, et nende läheduses olev inimgrupp vajab abi. Näiteks kutsuvad õpetajad, et aidata oma kooli õpilasi, keda kiusatakse. Või kutsuvad noorsootöötajad oma noortele. Selleks loovad nad näiteks projekti, mille raames teatud aja vältel toimuvad töötoad. B) Foorumgrupp võib ise näha vajadust sekkuda ja pakuda võimalust foorumteatri meetodi abil mingit teemat käsitleda. Näiteks võtab grupp ühendust kooliga, kust on palju lapsi AKI suunatud ja pakub koolile võimalust lastele töötubasid korraldada.
- **Inimgrupp, kes vajab abi, otsib ise abi** – mingi probleemi küüsis vaevlev või seda ennetada sooviv grupp inimesi otsib üles foorumteatri meetodit valdava grupi inimesi (nt mõne kooli juures oleva või oma piirkonnas toimetava foorumgrupi või VAT Teatri Foorumgrupi) ja palub teha vastavalt teemale töötoa või etenduse. Näiteks õpetajad, kes kannatavad direktori autoritaarsuse all paluvad foorumgrupil teemat käsitleda ja end aidata.
- **Inimgrupp koolis või mujal asutuses omandab foorumteatri tehnika ja aitab ennast ise** – inimesed on õppinud tehnikat mõne foorumteatrit valdava grupi käest ja vastavat kirjandust studeerides ning on teadlikud kuidas seda kasutada, et oma heaolu hoida või taastada. Näiteks inimeseõpetuse õpetajad või kooliteatri näitlejad oskavad käsitleda oma koolis toimuvaid vägivalda juhtumeid foorumteatri tehnikat rakendades. Foorumid võivad toimuda väikestes gruppides, aulas lastevanemate koosolekul, mõne spetsiaalse sündmuse vms raames.

Need on vaid mõned võimalused. Allpool on toodud ka soovitusel, mis tuginevad meie kogemustele ja uurimustele ja on mõeldud foorumteatri praktiseerijatele ning lastega ja noortega töötavatele spetsialistidele, kes soovivad oma tööd rikkalikumaks muuta.

Ettepanekuid foorumteatri rakendamiseks noortega üle Eesti:

- Lasteaedades, koolides, noortekeskustes jt sotsiaalse suunitlusega asutustes võiks toimuda regulaarsed etendused ja töötoad, milleks kutsuda väljast grupp või luua see ise. Rõhuasetus võiks olla ennetusel. Tänuväärt oleks, kui ka noortele, kes eriti tuge ja loovaid võtteid vajavad (erinoorsootöö sihtgrupp), seda võimalust pakutaks.
- Parim iga, kus võiks ennetuse eesmärgil foorumteatri rakendamist alustada, on 10-12 aastat.
- Seoses koolivägivalga ennetustööga: lisaks kiusamist ennetavatele põhimõtetele võiks igas koolis olla mitmekülgne nimekirja erinevatest (ka loovatest) meetmetest, mida laste murede lahendamiseks kasutada saab. Senisest enam võiks olla tähtsustatud laste ja noorte IQ kõrval ka EQ arendamine. Üks meetod selles nimekirjas võiks olla foorumteater.
- Osalejateks võivad olla väga erinevad sihtrühmad: lapsevanemad, lapsed, noored, õpetajad, noorsootöötajad jt spetsialistid.

Rõhk on seega hetkel sellel, et Eesti eri paigus oleks omad Jokkerid ja foorumgrupid, kes oma piirkonnas saaksid teha foorumsündmuseid. Oleks tore, kui igas koolis ja noortekeskustes või vähemalt teatud piirkonna peale oleks olemas foorumteatri grupp, kes saab vastavalt vajadusele luua töötubasid ja etendusi. Meetod liigub ja areneb selles suunas, kuhu liiguvad selle meetodi Eestisse toojad ja edasised rakendajad. Mida rohkem gruppe ja Jokkereid tekib, seda enam saab jagada kogemusi ning pakkuda loovaid ja arendavaid foorumsündmuseid Eesti noortele, kes seda väga vajavad. Seega oleme põnevil uute Jokkeritega koostöö ja koostöö osas!

Mari-Liis Velberg

VAT Teatri Foorumgrupi foorumteatri projektijuht ja educator

Peamised kasutatud materjalid:

Foorumteatri rakendamise võimalusi koolivägivalga ennetustöö näitel (Mari-Liis Velberg, Magistritöö 2006, Tallinna Ülikool)

VAT Teater www.vatteater.ee (Projektid)

Artikkel „Loovad koolivägivalga ennetamise meetodid ehk liikumine mitte vägivalda vastu, vaid rõõmu poolt: ülevaade projektist “Valikuvõimalus – foorumteatri ID!”“ (Artiklite kogumik. Tagasisaade tulevikku. MTÜ Tallinna Laste Tugikeskus)

VAT Teatri Foorumgrupi õppematerjalid

Lisainfot:

Games for Actors and Non-Actors Augusto Boal

<http://www.tkk.utu.fi/dramaway/>

<http://www.formaat.org>

<http://www.theatrforwmcymru.org.uk/english/default.asp>

<http://www.maaleht.ee/?page=Elu&grupp=artikkel&artikkel=679>

<http://www.kuriteoennetus.ee/19273>

<http://www.epl.ee/?artikkel=305671>

<http://www.epl.ee/?artikkel=292800>

<http://www.opleht.ee/Arhiiv/2004/22.10.04/aine/11.shtml>

paber.maaleht.ee/?page=Elu&grupp=artikkel&artikkel=679

Nele Mets

KANGUS

Mind ei hoiatud ette, et nad külvavad mõneste viha, kuid vihast süsteemi ette ei lange mitte üks viha pisar.

Nii nagu te enamus retse, ei-ei! te ei pressi mind standardvormi. Persse teie kasvatuse tehted, mulle pähe te ei pane suukorvi.

Ma jään ellu aint lihtsas hetkes, ei märatse mendile ootuspärasel moel. Ärkan ellu ning most saab ketser, ja ment vahib mind vihast lõrisedes kui marutaud-koer, sest hirmu mõ silmist ta välja loeb.

Kuid mitte allavandumist. Ta teab, et ma tean, et mõ südametunnistus on süsimust, kuid vaatamata hirmule, kui ilmuda mendi ees argpükslikkust.

Andrus Elbing

KÕIKVÕIMALIKUD VÕIMALUSED

Tühjad mõtted järvavad kõikvõimalike võimaluste värvat nagu koer konti. Elurusude all nüüd vedelevad mõ vaimu räbalad, kõiges näen tonti.

Näib, et aeg on vale, see reaalsus pole mulle. Ei-ei, see tige lõust pole mõ õige pale, lihtsalt – siin end avades viskuksin kui põrgutulle.

Pelgan, inimlikult pelgan kõrvetavat valu, kuigi mõ sisu psühhoose põeb ja põleb leekides, mida vaevu talun.

Elu, sa paljastamatu mõistatus, sa sunnik mind sunnid sind pingsalt kaema.

So kõikvõimalikud võimalused, tundub, et on mõ võimatus... ma vist sattund valesse aega.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

NOORSOOTÖÖ REAALSEL EL

Mis te arvate, kes ja mis loob tänapäeva Pöial-Liisid ja Tuhkatriinusid? Mis aitab rasketes olukordades noortel vastu pidada ja keeruliste tingimuste kiuste hästi hakkama saada, ennast teostada ja ka ühiskonda panustada? Oma sel kevadel Tallinna Ülikoolis kaitstud magistritöös "Eesti noorte resilientsust toetavad kaitsefaktorid" püüdsingi just seda teada saada ning siinkohal soovin saadud tulemusi ning nende taustal noorsootöoga seoses tekkinud mõtteid ka teiega jagada.

Alustasin viitest muinaslugudele, sest nii nendes kui ka müütides ja kunstis on läbi aegade kajastatud ideed sellest, et inimesed suudavad raskustega edukalt toime tulla (Masten et al, vt Greene, 2008, 318 järgi). Muinaslugudest kindlamat pinda annab aga kasvav hulk tõendeid erinevates riikides tehtud uuringutest (Werner, Rutter jt), mis tõepoolest demonstree-rivad inimeste võimet äärmuslikest kaotustest ja traumadest üle saada ning keeruliste olukordadega kohaneda (Elder et al, vt Schoon, 2006, 1 järgi). Raskustega edukalt toime tulevaid inimesi nimetatakse resilientseteks (Schoon, 2006, 1) ning käsitletakse resilientsuse teoorias, mis hakkas laiemalt levima 20. sajandi teisel poolel (Ungar, vt Sapien, 2008, 57 järgi). Kuna vähesed asjad on vaid mustvalged, siis tasub kindlasti meeles pidada, et resilientsust on defineeritud erinevate uurijate poolt mitmeti – nii tulemuse ehk eduka kohanemisena (Norman vt Besthorn, 2005, 122 järgi), võimena edukaks kohanemiseks (Egeland et al, vt DuPlessis VanBreda, 2001, 5 järgi), kui ka protsessina, läbi mille inividid näitavad kohanemisvõimelist toimimist märkimisväärsete raskuste olukorras (Luther et al, vt Schoon, 2006, 6 järgi). Eestis on resilientsuse

teooria suhteliselt vähelevinud ning resilientsuse mõistet on tõlgitud mitmeti. Kasutatud on näiteks nii säilnõtkuse (Vanistendael, 1998; tõlge Ester ja Kalle Laane) ja paindlikkuse (Rannala, 2007, 57) mõistet, kui ka põhiideed edasi andvat väljendit võilillelaps (Velthut-Sokka, 1999).

Resilientsuse teooria oluliseks osaks on erinevatel (nt keskkonna, perekonna, indiviidi) tasanditel määratletavad riski- ja kaitsetegurid, millest esimene seostub sündmuste, olukordade või kogemustega, mis suurendavad tõenäosust, et probleem formuleerub, säilib või süveneb (Fraseri et al, vt Jenson & Fraser, 2006a, 6 järgi), teine aga sündmuste või tingimustega, mis aitavad vähendada riski ning suurendavad kohanemist (Greene, 2008, 321).

Usun, et enamik noorsootöötajaid on kokku puutunud mõne noorega, kes on kas perekonna, kooli, elusündmuste või muu mõju tõttu sattunud raskesse olukorda. Elu on näidanud, et paraku ei ole alati võimalik riskifaktorite halba mõju ära hoida. Küll aga tasuks mõelda, kuidas saaks toetada seda, et noored suurema tõenäosusega tekkinud raskustest võimalikult tervena välja tuleks. Selle teada saamiseks tegin oma uurimistöökäigus üheksa poolstruktureeritud intervjuud noorte täiskasvanutega (vanuses 23-28), kes oma nooruses erinevate raskustega (näiteks perevägivald, ratas-tööriist jäämise, vanemate alkoholismiga) silmitsi seisid. Nad rääkisid sellest, mis neid aitas, mis oleks saanud veel aidata ning kuidas tuleks nende arvates praegu sarnases olukorras olevaid noori toetada. Lisaks pöörasin tähelepanu sellele, kas ja millised on erinevused nende Eesti noorte ja resilientsuse alases kirjanduses välja toodud resilientsust toetavate kaitsefaktorite vahel. Kindlasti pean oluliseks välja tuua, et nii nagu iga teooria puhul, tasuks ka resilientsuse teooria puhul hoida alles kriitikameel. Samas, jättes kõrvale spetsiifiline teooria, kas pole juba kasu sellestki, kui teame, loome ja

ÕÕ KOHT U MUINASJUTUS

arendame tegureid, mida noored on välja toonud kui neid raskustes abistavaid?

Eesti noorte kaitsefaktorid ehk mida on muinasjutuks vaja

Läbi viidud uurimistöö tulemusena tekkis ülevaade uurimustöös osalenud noorte resilentsuse kaitsefaktoritest indiviidi-, perekonna- ja ühiskonnatasandil, mis kokkuvõttes olid suurel määral sarnased resilentsusealases kirjanduses nimetatutega. Kinnitust leidis tõsiasi, et rasketes olukordades vastupidamiseks on vajalik mitme kaitsefaktori olemasolu ning määravaks on ka kaitsefaktorite tugevus.

Indiviiditasandi kaitsefaktorid on seotud ennekõike isiku enda omaduste ja oskustega. Noored tõid selliste raskustes aidanud teguritena enam välja iseseisvuse, sihi-, enese-, ja põhimõttekindluse, positiivsuse, töökuse, analüüsi- võime, suhtlemis-, probleemilahendus- ja eneseväljendusoskuse ning põhimõtte, et alla ei tohi anda. Kõik vastajad kinnitasid sisemise kontrollkeskme olemasolu, oskust anda sündmustele tähendusrikkus ning positiivset tulevikutunnetust. Resilentsusealases kirjanduses mittemainitud teguritest tõid Eesti noored välja julguse, kui omaduse proovida erinevaid asju, teadmata, kas need õnnestuvad ning teadmiste ja laia silmaringi olulisuse, mis annab neile omamoodi võimaluse näha enda olukorda laiemal skaalal.

Perekonnatasandil kajastasid noored selliseid kaitsefaktoreid nagu pere toetus ja üttehoidvus, hea õdedevendade vaheline läbisaamine, vähe- malt ühe kindla peresuhte olemasolu ning kodutööde tegemise kaasamine. Uurimuses osalenutest enamuse noorte rasked olukorrad olid vähemal või rohkemal määral seotud ka pereprobleemidega ning sellest tulenevalt ilmnis, et sellised raskused viivad mitmel juhul mitte peretasandi kaitsefaktorite kadumiseni, vaid nende muutumisele vastavalt võimalustele ja vajadustele. Näiteks nime-

tati pere üttehoidmise ja toetuse kinnitamise tingimusena probleemsete pere- liikmete mitteamvestamist. Resilentsuse alase kirjanduse seisukohast uudemate kaitsefaktoritena mainisid noored vabakasvatust ning sellega seotud vabaduse ja iseseisvuse olulisust, millele lisandus vanematepoolne iseseisvaks kasvatamine ning vastutuse õpetamine.

Ühiskonnatasandi kaitsefaktoritena nimetasid noored näiteks turvalise keskkonna, sealhulgas looduse lähedal kasvamise, positiivsed kogemused kooli, koolikaaslaste või õpetajatega, kuuluvustunde, sõprade olemasolu ning probleemset olukorrast eemale saamise võimaluse, mis mõnel juhul tundub noorele kui võimalus uueks alguseks. Mitmekesise kaitsetegurina toodi välja tunniväliste huvitegevustega tegelemine, mis muuhulgas toetas grupitunde teket, parandas sotsiaalseid oskusi, pakkus võimalust konstruktiivseks eneseväljenduseks ja hetkeks probleemidele mittemõtlemist ning arendas mitte alla andmist toetavat mõtteviisi. Äärmiselt olulisena toodi välja perekonnast väljaspool oleva usaldatava täiskasvanu olemasolu. Resilentsusealase kirjanduse vaatekohast uuenduslikuna lisati asjaolu, et toetavamad sõbrad on need, kel ka endal elus raskusi olnud.

Ühiskonnatasand oli ainus, millel esinevate kaitsetegurite kohta märkisid uurimuses osalenud eesti noored, et kui need oleksid olnud paremini ja tugevamalt esindatud, siis oleksid nad raskustega veelgi paremini hakkama saanud. Ühe suurima kitsaskohana tõid noored välja usaldatava täiskasvanu puudumise. Paljudel neist lihtsalt polnud inimest, kellega oleks saanud rääkida, kes oleks julgustanud, suunanud, utsitanud või toetanud. Ja ometi võib noore elu positiivselt mõjutavaks kujuneda ka mõni põgus jutuajamine olulise inimesega. Mitmel juhul kritiseerisid noored koolisüsteemi, kus ei õpetata teadmiste jagamise hulgas reaalselt eluks vajalikke oskusi nagu konfliktilahendus- või suhtlemisoskus. Samuti on vähelevinud

interaktiivsete õpetamismeetodite kasutamine. Tuli välja, et paraku ei ole kõigil noortel olnud võimalik tegeleda huvitegevustega. Mitmel juhul oli takistavaks teguriks kas majanduslik olukord või geograafiline asetus. Noortel oli puudu ka suunamisest – vähe öeldi, et mine proovi, katseta, vaata ja ära anna liiga kergelt alla. Seetõttu aga paljud huvitegevuseni ei jõudnudki. Nad lihtsalt ei osanud veel mõista selle võimalikku kasu hetkes või tulevikus. Uurimuses osalenud noored tõid ka välja, et neil pole võimalusi rasket olukorrast eemale pääsemiseks. Puuduvad piisavad lahendused näiteks õpilaskodude, turvakeskuste või muude sarnaste asutuste näol. Samas polnud harvad juhtumid, mil võimalus abi saamiseks eksisteeris, kuid noor ei olnud sellest lihtsalt teadlik. Vaatamata infoajastule on noored vastamisi vajaliku teabe puudumise või selle kättesaadavuse keerukusega – sageli ja siiaamaani ei teata, kuhu abi järele pöörduda, millist toetust ja kust võiks saada. Paraku on see seotud ka regionaalse ebaühtluse ja kartusega abi küsida. Viimane seostub alusetult hirmuga näida nõrk või ise mitte hakkama saav.

Välja toodud puuduste valguses on oluline arvestada, et ühiskonnatasandi kaitsefaktorid on väliselt kõige otsesemalt mõjutatavad ning läbi nende on üldjuhul võimalik muuta ka teiste tasemete tegureid. See aga annab olulise võimaluse noortega töötavatele inimestele positiivseks sekkumiseks.

Näpunäited võluvitsa hoidjatele ehk noorsootöö kui võluvitsa võimalused

Uurimistulemustega tõtt vaadates mõistsin, et tegelikult on palju, mida läbi noorsootöö noorte resilentsuse edendamiseks teha saab, sest eespool nimetatud kaitsefaktorid tunduvad tõesti ju tuttavad. Kas mitmed neist ei ole mitte osa sellest, mida noorsootöötajad noortele ja noortes luua püüavad? Lisaks usun, et noorsootöö kaudu saab parandada mitmeid

aspekte, mille noored hetkel natukene puudulikena välja tõid.

Mõne võimaluse arendamine vajab natuke laialdasemat tähelepanu või koostööd...

- Noorsootõtaja peaks noore jaoks olema olema nii toetava isiku, suunaja, oskusliku huvitegevuse läbiviija, kui ka väga paljude teiste rollide täitjana ehk tõepoolest võluvitsa hoidjana. Oskus seda parimal viisil teha ning teenida välja noorte austus ja usaldus on noortega töötavate inimeste ning pakutavate tegevuste kvaliteedi märk. Siin saab igaüks ise hakkaja ning tubli õppija olla ning oma pädevust täiendada, kuid kindlasti on olulisel kohal mitmekülgsete ja süsteemsete õppimisvõimaluste pakkumine ning nendega seotud erinevad programmid.
- Noorte toetamiseks on vaja täiendada, arendada ja toetada neid programme, mis pakuvad noortele tugiisiku või mentori võimalust. Noorsootõtaja oskused on kindlasti vajalikud nii programmi ülesehitamisel, kui ka tegelikul noore tugiisikuks olemisel.
- Kooli ja kohaliku omavalitsuse koostöös peaks olema loodud süsteem, mille kaudu tagatakse, et iga noor leiab vähemalt ühe meelepärase huviringi, kus ta saab tasuta osaleda. Noorsootõtaja saab siinkohal olla nii vajalikuks lülis noore ja asutuse vahel, kui ka huvitegevuse loojaks. Ta saab aidata noorel jõuda meelepäraste tegevuste leidmiseni ning selgitada ja näidata kohalikele omavalitsusele, milline ime võib sellisest ressurside kasutusest tekkida. Ühtses süsteemis, ei piisa pelgalt huvitegevuste pakkumisest, on vaja tagada nende kättesaadavus ning oskuslik noorte suunamine nende valikul.
- Noorsootõtajad on ühed neist inimestest, kes on noortega pidevalt lähedases kontaktis. Seeläbi on nad oluliseks infoallikaks, ressursiks ja võimaluseks, et toetada, parendada ja analüüsida süsteemselt koos erinevate instantsidega noori toetavate inimeste võrgustikku, selle kättesaadavust ja noorte vajadustele vastamist. Selleks, et üheskoos ühtset noori toetavat süsteemi järjepidevalt luua, parandada ja edendada.
- Noorsootõtajad saavad olla oluliseks noorte ja erinevatest valdkondadest pärit info vahelülis, selle noorte enda keeles nendeni toimetajateks. Oluline koht on ka oskusel ja teadmistel suunata noor edasisiste vajalike asutusteni. Siinkohal on aga vajalik noorsootöö ning teiste valdkondade vaheline koostöö tagamiseks, et jagatav info oleks adekvaatne.

Mõne eeltoodud aspekti edendamine nõuab ehk võluvitsa hoidjalt täpsemat läbimõtlemit või ülevaatamist ning seega noorsootõtajana...

- Olge noorte jaoks päriselt olemas. Nii nagu neil seda vaja on. Nii, et nad tunneks, et nad saavad teid usaldada ning teiega ka nende jaoks olulisi asju arutada. Olge noore utsitajaks, suunajaks ja toetajaks – just sel ajal ja just niimoodi, nagu tema seda vajab.
- Veenduge, et tegutsete nii, et noortega koos tehtu tõepoolest toetaks nende isiksuse, analüüsi-, mõtlemis- ning sotsiaalsete oskuste arengut. Et nad õpiks mõistma ja kasutama vabaduse ja vastutuse kooskõla.
- Soodustage neis huvi ja uudishimu teket, tutvustage võimalusi, julgustage proovima ja katsetama seda, mis arendab.
- Mitmekesisstage tegevusi, mõelge koos noortega uuenduslikke lahendusi ja alternatiive. Pöörake tähelepanu omavahelisel suhtluse soosivatele ja laiendavatele (st ka noore tavapärasest grupist või noortekeskusest väljapoole suunatud) tegevustele.
- Looge tegevusi, mis toetavad noorte omavahelist mõistmist ning sallimist. Miks mitte tõstatada noortega taas näiteks koolivägivalla ja küberkiusamise teema?
- Looge keskkond ja tegutsege nii, et iga noor tunneb, et teda toetatakse, hinnatakse ja tunnustatakse.
- Uurige koos noortega uusi teemasid, valdkondi ja probleeme. Avastage koos maailma mitmekesisus, mis aitab mõista suhtelisust ning õppida väärtustama tõeliselt olulist.
- Tehke pinnas, millest noorel on võimalik näha laimat pilti – mitte näitamaks, et nende probleemid on väheolulised, vaid selleks, et avardada ja arendada nende mõtlemist ja hakkama saamiseks lahenduste leidmist.
- Märkake ja reageerige. Ühest ilma teiseta ei piisa. See on oluline, sest noorel endal võib keerulises olukorras abi või toe küsima tulemine olla veelgi raskem. Oluliste aspektide tähelepanuta jätmine võib aga luua ja suurendada tõrjutust.

Mõnda võluvitsa võimalust saab iga noorsootõtaja kohe kasutada...

- Kuulake – päriselt.
- Toetage – mitmekülgset.
- Uskuge – siiralt.

Kirjas on vähe, aga tegelikkuses saab sellest palju. Palju imelist. Nii nagu muinasjutuski.

Nele Mets

SA Archimedes Euroopa Noored Eesti büroos noortealgatuste, noorte demokraatiaprojektide ja noorteseminaride konsultant. Aitan noortel maailma natukene paremaks muuta. Sest nad suudavad seda! Me kõik suudame, kui tahame.

Foto: Lisa Kärp

Kasutatud kirjandus:

- Besthorn, F. H. (2005). Beetles, Bullfrogs and Butterflies. Contributions of Natural Environment to Childhood Development and Resilience. Ungar, M., *Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts* (121-129). London, New Delhi: SAGE Publications.
- DuPlessis VanBreda, A. (2001). Resilience Review: A Literature Review. URL: <http://www.vanbreda.org/adrian/resilience.htm> (19.03.07)
- Green, R. (2008). Risk and Resilience Theory: A Social Work Perspective. Green, R., *Human Behaviour and Social Work Practice* (315-342). New Brunswick: Aldine Transaction
- Jenson, J. M. & Fraser, M. W. (2006a). A Risk and Resilience Framework for Child, Youth, and Family Policy. Jenson, J. M. & Fraser, M. W., *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective* (1-18). London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks.
- Rannala, I-E. (2007). Alaealiste komisjoni suunatud noor ning tema vaba aja sisustamine – kas, mida ja kuidas? Rannala, I-E. (toimetaja) *Noortest ja noorusest täna. Noorsootõalaste artiklite kogumik* (57-66). Tallinn: Eesti Noorsootõtajate Ühendus
- Sapién, H. (2008). Attracting Resilience: Helping kids do better. *Relational Child & Youth Care Practice*, 21 (2), 51-57. EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete (29.10.2009)
- Schoon, I. (2006). Risk and resilience. Adaptations in changing times. New York: Cambridge University Press.
- Vanistendaal, S. (1998). Säilnõtkus: rajatud inimvõimetele. Käsikirjaline tõlge E. Laane ja K. Laane
- Artikkel põhineb Nele Metsa magistritööl „Eesti noorte resilientsust toetavad kaitsefaktorid“

KOMMENTAAR

Artikli lugemine pani mõtlema sellele, et noorsootöötajate endi jaoks on vaieldamatult selge, kuivõrd oluline on olla olemas, kuulata mida noored meile räägivad, uskuda neisse ja toetada nende tegemisi. Just sisemine vajadus seda teha on ka üks faktor, miks paljud noorsootöötajad on jõudnud oma valikutes just selle ameti juurde.

Kahjuks seab aga elu omad piirid. Käitumine vastavalt artiklis soovitatule eeldab individuaalset tööd noortega ning mitme noorsootöötaja olemasolu ühes noortekeskuses. Kahjuks võimaldab meie rahastuse süsteem ja ühiskond peamiselt tööd massidega. See väljendub kasvõi selles, et noorsootöötajaks olemine tähendab liiga sageli mitme ametikoha ülesannete täitmist – noorsootöötaja, juhataja, koristaja, projektijuht, majahoidja jne.

Hea on teada resilientsuse teemast laiemalt ning tõdeda, et noori on sel teemal uuritud ja noorsootöö tähtsus teaduslikult lahti kirjutatud. Selle laiem tutvustamine aitab loodetavasti ka süsteemist väljaspool olevatel inimestel paremini noorsootöö olemust mõista ja loodame, et ühel hetkel on noorsootöötajal rohkem võimalusi võluvitsa kasutamiseks.

Heli Erik

MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus
Tegevjuht

MONOLOOG ELUGA

Läbi kannatuste mind surudes põlvili,
ah et nii, elu,
sa mind kavatsedki murda.

A miks ma sind trotsides pean astuma lõpuni,
teades, et so võit ju nagutni,
so olemus mind sünnitas,
see mind suunab ka mulda.

Enesetapjana, miks mitte nii surra,
Elu, ma võiksin endalt sind võtta nüüd ja kohe.
On ju mõttetu so´st mõtet otsida,
kui sa selle salastanud oled.

Elu, anna nõu:
lootus, püüdlus, õnnehetked,
lõputud lõputud otsimisretked.
Elu, kui sa oma kiusliku palgega mind piinad,
sis milleks küll need tehted,
mis mulle annavad so jõu.

Elu, sind elada ihates tundub tobe,
et tihti sind vihates ep´sa ma õelda,
et ma pole sind armastand, sest ma olen.

Sind armastades
ja jällegi vihates, elu,
miks kuradi pärast ma sind elan nii.
Mind sünnitades
andsid sa mulle oma kannatamisvõime,
elu, selle kuradi pärast ma sind elangi.

MONOLOOG ELUGA 2

Elu,
võimatu on joosta so eest pakku.
Ha-ha-ha,
ma parem naeran sulle näkku.

Mida muud so tõsiduses teha,
kui aint naerda
ja lasta so tormides end kanda,
nagu murtud mastidega laeva.

Andrus Elbing

MA TEIEVEND

Tundub tobe, kuid ikka ja jälle painab mind üks küsimus,
kes ja miks ma olen?
Vastust otsides mind haarab mõistmatus,
sest vastust pole.

Nii istun vastuseta vastuolude risu:
kas ma oma sisemine mõistatus
või on mõistatus mo sisu?

Kõike muud
võib lihtsalt panna sõnadesse,
kuid raske leida mõõdupuud,
sellele, mis täpselt mahub südamesse.

No mis muud süda,
sul tuleb mulle vastata
–
kes ja miks ma olen?
Kahjur või ürask,
poet või röövel
siin maailma üsas?

Ja ükskord see süda haaraski mind endasse
või haarasin ma südame.
Ei tea, kuid see üks kord ma kohtasin hinge
ja see hing olin ma ise.

Sel hetkel ma tundsin ära iseend,
et ma teie
ja kõiksuse eeterlik vend.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

TUGI NOORSOOTÖÖTAJAJA ISIKUSLIKULE ARTELUS, SUPERVIS

Arutelu- ja mõtisklusküsimusi noorsootöötaja arengu toetamiseks:

- 👁️ Kes ma olen noorsootöötaja ja inimesena ja mille nimel tegutsen? Mida tasub mult oodata?
- 👁️ Mida lugeda normaalseks minu, mu sihtgruppi noorte ja erinevate kogukonna liikmete silmis?
- 👁️ Kuidas ma lähenen siis, kui juhtub positiivne või negatiivne sündmus või avaneb ootamatu võimalus, näiteks:
 - tüli noortega, altvedamine, küberkius, poliitilise toetuse kadu pärast KOV valimisi
 - rahvusvaheline noortevahetus, projektikonkurss, noorsootöötaja kutse taotlemine
- 👁️ Mis on mu enda inimlikud vajadused, kuidas nende eest seista ja end väri- kaitse kehtestada?
- 👁️ Kust tulevad minu ressursid ja milliseid külgpean endas arendama?
- 👁️ Kuhu kaldun takerduma, mis on mu energiaröövliid? Milliseid piiranguid seab mu mõtlemine?
- 👁️ Mis mind rõõmustab ja värskendab?
- 👁️ Kuidas ja mille puhul end kiidan ja premeerin?
- 👁️ Mille toel oskan välja tulla keerulistest olukordadest ja raskeid suhteid lahti harutada?
- 👁️ Kuhu ja kellega edasi liikuma asun? Mis on mu järgmised konkreetsed sammud?

Eesti noorsootöötajad on varmad oma kogemusest ning kolleegidelt õppima¹. Mida teadlikumalt vabatahtlikud ja kutselised noorsootöötajad mitmesuguseid toetus- ja arenguvõimalusi kasutavad, seda parem noortele, töötajatele ja noortevaldkonnale tervikuna. Kuidas?

Noorsootöös mentorlust, super- ja kovisiooni laialdaselt ei tunta ega rakedata. Artikkel toetub üksikutele edulugudele, neid tuleb kindlasti veel. Üks lootustandev hoob on programm „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“, teine on pikaajaline noorsootöötaja põhiteadmiste ja -oskuste koolitus Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Põhiline liikumapanev jõud peaks olema noorsootöö tegijate ja korraldajate huvi.

Vahel on noorsootöötaja silmitsi järeldusega, et tegin, mis suutsin, kuid pingutus luhtus. Mõne sihtgrupiga ja lähenemisega töötades on vaja sama paksu nahka kui tihtipeale erinoorsootöös. Noortel vahel ikka „unub“, motivatsioon muutub, on raskusi kokkulepetega jne. Mentorluse, super- ja kovisiooni abil saab hästi ennetada väsimist ja läbipõlemist, tulla välja tupikutest, olla üle enda ebatäiuslikkusest ning viltuvedamistest, leida trööst ja meelerahu selles osas, mida muuta ei saa.

Teisalt tõuseb neid võimalusi kasutades inimestega, sh noortega, töötaja eneseusk, suureneb tema võimekus ning veenvus. Ta saab süvitsi aru oma rollist ja sellega kaasnevast võimust, vastutusest ning iseenda potentsiaalset seda välja kanda. Ta hakkab end selgemini teadvustama kui eetilist toimijat ja maailmaparandajat. Tal kasvab empaatia noorte, kolleegide ja juhtide suhtes. Tal on kergem sallida ja armastada ka iseend sellisena nagu ta on ja käia sihiteadlikult elukestva õppimise radu.

Sinna on võimalik jõuda omal käel kirjandusesse ja oma elukogemusesse, süüvides. Mõni avastab tõe suhtelisuse ja

võtme inimeste juurde näiteks Umberto Eco² või eri rahvaste muinaslugude kaudu. Kuid paljude jaoks on kiirem ja viljakam areneda koostöös ja arutelus teiste helgete peadega.

Lisaks on tähtis, et mentorluse, super- ja kovisiooni abil arenevad võrgustikud ja kogukonnad – see on ka igapäevase noorsootöö võtmeküsimus. Tõdemus, et minu mured ja rõõmud polegi unikaalsed, ka teised on vahel samasugustega silmitsi, annab paljudele jõudu ja käivitab loovaid arutelusid. Sellega koos tekivad vastastikune usaldus ja nakkav tegutsemisind.

Mentorlus

Mentorlus on pikaajaline turvaline arendav suhe kahe inimese vahel, kellest üks on mentori ja teine mentee (mõnikord öeldakse ka inglise keelest „mentii“) rollis. Mentorilt oodatakse kuhjaga praktilisi kogemusi, head valdkonnatundmist, isiksuslikku küpsust ja suurepäraselt suhtlemisoskust, mille abil ta suunab vestlust, teeb vahekokkuvõtteid ning aitab sõnastada sihte ja järeldusi. Juhan Peegel õpetas oma tudengeid, et ajakirjanik võid sa olla, inimene pead sa olema. Mentor laiemas tähenduses aitab olla inimene, mitte pelgalt rollikandja, teha elulisi valikuid, leida üles endale olulisi väärtusi, lahendada eetilisi dilemmasid ning sõnastada elufilosoofiat, olles ise eeskujuks ja mudeliks. Mentorilt oodatakse ka head kooskõla iseendaga – tee, kuidas õpetad.

Levinud kujutus mentorist on vana tark mees, kellega ei pruugi olla lihtne, aga kes on kui otsatu elutarkuse allikas. Noortevaldkonnas pole just palju vanu tarku mehi, aga pole viga – mentoriks võib olla keegi, kes sellele portreele ei vasta, kui mentee ta valib. Vaba valik ja kokkulepe on mentorluse võtmesõnad – kedagi ei saa mentoriks määrata (määrata

¹ Ligi 90% vastanutel on oluliseks enesearenduse võimaluseks täiendkoolituste kõrval ka mitteformaalse ja informaalise õppimise vormid nagu kaastelid, kolleegidelt ja oma kogemustest õppimine. Uuring „Pädevused ja pädevuste arendamine noorsootöö valdkonnas: Eesti noorsootöötajate professionaalne taust“ (TLÜ, 2005)

² Kuula põnevast enda teed noorest punkarist maakooli õpetajaks reflekteerivat Raadio Ööülikooli loengut „Ökopunk“ http://www.ylikool.ee/et/13/kristjan_piiirmae

JA PROFESSIONAALSELE ENGULE IOON JA KOVISIOON

saab juhendaja) ja ise ei saa mentoriks asuda.

Mentee roll on tulla avatud meele ja enda jaoks olulise teemaga. Koostööd kiirendab, kui menteel on ka konkreetne küsimus, mis tema kogemusi või hetkel kuuma teemat aitab piiritleda ja koostööd fookuseerida. Eri pilgud samale kogemusele annavad vahel silmiavavaid tulemusi. Kuidas asjadest räägitakse – vastastikuse respektiga, konstruktiivselt ja süviti – on paljude menteede jaoks väärtus iseenesest.

Levinsoni arenguteooria järgi on inimese elus periood, kus huvi mentorit leida on suur – noviitsiiga (umbes aastates 17–33) – sel ajal kujundatakse selgemalt välja oma unistus, eriala, lähedussuhted. Sarnases vanuses (18–30) pakutakse Euroopa vabatahtliku teenistusega (levinud lühend inglise keeles EVS) maale tulevatele vabatahtlikele vastuvõtvast organisatsioonist mentorit, kes mitte ainult ei aita olmega, vaid võtab enda hooleks, et toimuks kultuuridevaheline õppimine.

Noortevaldkonna mentorlus kitsamas tähenduses keskendub näiteks värske noorsootöötaja rolli sisse elamisele või mõne uue valdkonna või sihtgrupi avastamisele. Kui noorsootöötajate põhiteadmiste ja -oskuste koolituse käigus leidis osaleja töövarjunduse raames põneva kolleegi huvitava noorsootöö meetodiga, siis ta võis kasutada võimalust lühiajaliseks mentorluseks, et ka ise edaspidi näiteks Elavat Raamatukogu³ rakendada.

Kovisioon

Kovisioon on paljuski nagu ülalkirjeldatud mentorlus kitsamas tähenduses, kuid eeldatakse, et osapooled on võrdsel tasandil kolleegid, kes suudavad arutleda ka metatase tasandil, see tähendab arutleda arutlusest endast, jätta vahepeal kõrvale algse teema ja keskenduda sellele, milleks ja kuidas

räägitakse. Kovisiooni fookuseks on sageli mõni konkreetne juhtum – kuidas ma sellises või teistsuguses situatsioonis toiminis ja mida oleks veel saanud teha. Kolleeg kuulab ära ja peegeldab kuuldust olulist tagasi, küsib vajadusel täpsustavaid ja suunavaid küsimusi ja mõtleb kaasa. Kui vaja, tutvustab mõnd enda haakuvat kogemust või tõekspidamist.

Aina vähem toimub noortevaldkonnas “tagumiku laiaks istumise koolitusi”, kus tuleb vaikselt esinejat kuulata. Sellegipoolest saaks mentori või kolleegiga edasi mõelda koolituselt saadud mõtteid ja põimida tervikuks suhteliselt juhuslike koolituste vilju.

„Põhiline, mis erinoorsootöös reaalselt toimib, on isetegevuslik kovisioon, ent seegi on juhuslik ja on olnud palju kohalikest oludest.“ Tiiu Aasmäe, Tallinna Mustamäe linnaosa erinoorsootöö peaspetsialist.

Noortevaldkonna koolitaja arengul on üheks mentorlus- ja kovisiooni mudeliks koos kogenud tegijaga:

- Koolitus ette valmistada – uurida noortegrupi vajadusi, sõnastada eesmärgid
- Viia koolitus üheskoos ellu – igapähele on jõukohased ülesanded
- Toimunut analüüsida – arutleda, mis kuidas töötas ja milliseks kogemuse kujunes

Olen viimastel aastatel seda kasutanud algajate koolitushuvilistega, kes tahaks saada oma esimest kogemust. Selle käigus õpivad alati mõlemad osapooled. Algaja otsingud, tema värske pilk ja siirad küsimused sunnivad lahti seletama põhitõdesid ja koos väärtusi ning printsiipe sõnastama. Selle käigus küpseb ka mentor. Kui mentee teadvustab, et partnerlusest on võimalik palju kasu saada ka mentoril, on ta ehk julgem mentorlust küsima.

Supervisioon

Eesti Supervisiooni ja Coachingu Ühingu veebis (<http://www.suprvision.ee>) toonitatakse: „Tunnustatud superviisor (töönõustaja) aitab tõsta inimese suutlikkust oma tööd edukamalt teha“. Igaüks ei või end aga nimetada superviisoriks. Noortevaldkonnas tegutseda sooviv superviisor peab olema kas ise noorsootöös kogenud või valdkonna endale korralikult selgeks teinud. Vastasel juhul võib juhtuda, et sessioon kulub selle peale, et talle tuleb selgitada, et noorsootöö pole noorte vaba aja sisustamine, vaid arenguks tingimuste loomine. Seda on juhtunud ja head nahka sellest koostööst ei tulnud. Supervisioon on professionaalne teenus, mis võib esineda mitmes tähenduses:

1. Supervisioon ehk tööalane nõustamine on erilise väljaõppega ja samas (noorte)valdkonda hästi tundva psühholoogi/nõustaja pakutav teenus, kusjuures see võib toimuda nii nelja silma all kui grupiviisiliselt. Enamasti on superviisor keegi väljastpoolt oma kogukonda ja asutust. Peetakse tähtsaks, et superviisoril poleks osalejatega muid paralleelseid rolle, et ta saaks olla kõigi suhtes ühtviisi neutraalne ja toetav. On organisatsioone, kes tellivad regulaarset supervisiooni samadelt spetsialistidelt. Kinnipeetavatega, sh noortega, kokku puutuvatele inimestele võimaldatakse vanglasüsteemis vähemalt kord aastas supervisiooni, mis toob väiksesse gruppi kokku erinevad spetsialistid asutuse seest.

2. Noorsootöökaugemas tähenduses on supervisioon tööalane juhendamine – näiteks kiirtoidukohas on superviisoriks ülemus, kes juhendab algajat tööalasel. See mudel võib osutada alluva jaoks problemaatiliseks, sest ühelt ja samalt inimeselt tuleb kontroll – tema silme all tuleb olla tubli ja toimetulev – ning toetus – temaga võib olla ekslik ja katsetav. Kui hästi kavandada, siis võib

³ Stereotüüpide vähendamisele suunatud meetod, milles on võimalik “nim-raamatuid” 20-60 minutiks laenutada, nendega vesteldes.

ka see hästi töötada. Näiteks õpetaja ja õppejõud rakendavad vaheldumisi kujundavat⁴ ja traditsioonilist⁵ hindamist, mis pakub heas kombinatsioonis vaheldumisi turvalises keskkonnas tagasisidet, soorituse mõõtmist ning suuniseid.

Supervisiooni meetodeid on palju, näiteks:

- 45–90-minutiline individuaalne vestlus, kuhu superviseeritav tuleb oma konkreetse juhtumiga. Ta avab oma juhtumi-kogemuse, nagu tema seda näeb, ja ütleb välja, kuhu soovib sellega välja jõuda ning mis tema jaoks on segane või problemaatiline. Koostöös superviisoriga täpsustatakse, milliste tulemusteni seekord jõuda soovitakse ja siis järgneb arutelu, kus vajadusel kasutatakse loovaid lähenemisi, pliiatsipaberi-küsimustikke, rollimänge, tühja tooli jms võtteid.
- Superviisor kuulab ära noorsootõtaja eesmärgid ja tegevuskavad, vaatleb kokkulepitud ajal noorsootõtajat tegetsemas ning suunab seejärel arutelule.

Mõlemat ülaltoodud lähenemist saab rakendada ka väikeses grupis.

- Mõnetunnine psühhodraama sessioon, kus lavale tuuakse osalejate abiga situatsioon, mis peegeldab ühe osaleja kogemust või eelseisvat (valiku)olukorda ning pärast selle mängulist uurimist jagavad kohalolijad enda haakuvaid kogemusi, õpetamata ja nõu andmata.
- Mõne tunni kuni päeva pikkune luguteater, kus erilise väljaõppega näitlejate trupp esitab lühikesi etüüde, mis peegeldavad publikuliikmete jutustatud lugusid. See aitab soojeneda ja teemasid leida. Järgneb ühine materjali põhjalik läbitöötamine.

Mida direktiivsem on superviisori lähenemine, seda enam pakub ta välja konkreetseid lahendusi, aga vastutus enda jaoks sobiv välja valida on ikkagi superviseeritaval. Välja arvatud üksikud erandlikud juhtumid, pole see kohtumõistmise ega korralduste saamise koht. Üldiselt ei peeta nõustamises, sh supervisioonis, lahenduste etteütlemist ega paikapanevaid hinnanguid heaks tooniks. Ühest küljest oleks nõnda pragmaatiliselt rumal, sest inimene õpib sellest kõige vähem, teisest küljest riivataks nii teise enesemääratlemise õigust ja röövitakse talt vastutus iseenda ja oma arengu eest.

Suur osa superviisori rollist on hõlmatud järgmisega:

- Loob turvalise keskkonna, kus tekib soov end avada
- Peegeldab tagasi kuuldu-nähtut
- Aitab leida värskaid vaatenurki ja tõlgendusi
- Toob sisse tähtsaid küsimusi
- Jagab tunnustust ning toetust ning loob eeldusi, et ka grupis toetav õhkkond tekiks – noorsootõtajalgi on hea saada aeg-ajalt kinnitust, et ta on õigel teel
- Korraldab ja juhendab supervisiooni kui protsessi.

Kuidas need võimalused toimivad?

Sotsiaalkonstruktivistlikust vaatenurgast on õppimises keskne tegevus teise inimesega arutamine, olemasolevate teadmiste ja kogemustega seostamine uuega. Oluline osa täiskasvanu õppimisest toimub selle kaudu, et inimesed koos mõtestavad, lammutavad ja ehitavad. Selle võtmeküsimuseks on ligipääs kogemusele, mis eeldab väga head kontakti ja suhtlemisoskust.

Kõik kolm loetletud lähenemist toetavad inimestega töötaja eneserefleksiooni. Reflekterimine on tulevikku vaatav õpetlik arutelu või mõtisklus enda rollist, enda väärtuste, oma tegevuse ja selle tulemuslikkuse, mõjude, tagajärgede kohta. Reflekteerida saab omaette, paaris või mitmekesi: kahel viimasel juhul võib tegemist olla kovisiooniga (kaks või enam kolleegi reflekterivad koos) või mentorlusega. Superviisori ja mentori käest saab õppida efektiivseid eneserefleksiooni mudeleid.

Supervisiooni, mentorluse ja kovisiooni muud vormid ja lõimimine teiste arenguvõimalustega

Programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ raames toimunud arenguprogrammis „Omaeliste koolitus“ tuli koolitushuvilistel viia ellu üks jõukohane koolitus eakaaslastele ja seda superviisoriga arutada. Sellest loe lähemalt AKEN nr 33, juuli 2010.

Tallinna Pedagoogilises Seminaris toimival noorsootõtaja põhiteadmiste ja -oskuste koolitusel tuleb osalejatel mõne akadeemilise tunni mahu võtta mentorlust või konsultatsiooni. Korraldajad on leidnud mõned mentoripotentiaaliga noorsootõtajad, keda pakutakse

osalejatele välja, lisaks võib igaüks leida oma väljastpoolt seda ringi.

Mudeldusmängude ehk simulatsioonide järel toimuv rühmarutelu on sarnane grupisupervisioonile, kui arutelu all on osalejate tõstatatud kogemused ja neile tähtsad teemad ja kui see toimub turvalises õhkkonnas ning viib õppimiseni.

Tuleb ette ka seda, et koolituse käigus hakkavad noorsootõtajad jutustama oma elust ja tegemisest, mille koolitaja suunab kulgema refleksiooniradu pidi. Kui palju peegeldab see olukorda, kus noorsootõtajatel pole piisavalt võimalusi mujal neil teemadel emotsioone välja ventileerida ja mõtteid vahetada?

Miks siis neid võimalusi piisavalt ei kasutata ja mida teha saaks?

Millest kõnelevad uuringud? Selgunud on kaks tähelepanuväärset leidu:

On valdkondi, mida paljud noortega töötajad peavad oma töös tähtsaks, aga vähesed kavatsesid noid koolitusele õppima minna. Üllatus: need valdkonnad on suhtlemisoskus, kuulamisoskus, organisatoorsed ja meeskonnatöö oskused, õppimis- ja arenemisvõime.⁶

Kes teab, mil määral see kajastab olukorda, kus vastanul on juba meisterlikud sotsiaalsed oskused, või hoopis, et ta hindab enda tegelikult kesiseid oskusi piisavateks ja oma koolitusvajadust ei märka. Noorsootõtajal võiks olla hoiak, et suhtlemis- ja koostööoskused on midagi sellist, mida õpitakse läbi terve elu. Noorsootöö korraldajad võiks koolituste kõrval soodustada ka teisi siinmainitud arenguvõimalusi, et need tähtsaks oskused saaks areneda ka neil, kes vastavale koolitusele minemul mõtet ei näe. Kui suur on tööandjate huvi selleks?

Tööandjad toovad 2005. aasta uuringu andmetel noorsootõtajatest oluliselt vähem välja seda, et stressijuhtimise oskus on tähtis. Küllap selle kivi all on peidus juurikas – nad leiavad võimalusi koolituste jaoks, kuid mitte mainitud kolmeks arenguvõimaluseks. Tasand, mida tööandjad rohkem märkavad, on suur personali voolavus. Pahatihti süüdistatakse noorsootõtajat selles, et ta on nõrk ja ei saa hakkama – „järelikult valis vale valdkonna“, selmet pakkuda tuge näiteks supervisiooni alalt. Noorsootõtaja peaks aga ka ise oskama seda küsida.

4 Kujundava e formatiivse (formative assessment) hindamise puhul on õppija päralt õpetaja konstruktivne tagasiside ja eesmärgiks on soorituse jooksev parandamine. Näiteks võib teha tagasisidele toetudes projekti ümber. Lõpphindide veel ei panda, eksimustele viltu ei vaadata.

5 Traditsioonilise kokkuvõtte e summatiivse (summative assessment) hindamise käigus mõõdetakse sooritust ja selle alusel otsustatakse, kes kui hästi hakkama sai. Tavaliselt pannakse hindend välja sellise mõõtmise alusel ja kui parandamist üldse lubatakse, siis vaid negatiivse hinde korral. Selgeks saab see, kes oli tulbi ja kes kukkus läbi.

6 Andmed kokkuvõtete faasis olevast Noorsootõtajate pädevuste ja koolitusvajaduste uuringust (TÜ, 2010)

Kuidas edasi?

Supervisiooniteenus on kallis: superviisori ettevalmistus võtab aastaid, tema kättesaadavust piirab ka see, et on vaja kohtuda silmast silma, tavaliselt kusagil keskuses ja regulaarselt. Sellegipoolest tuleb valmistada ette ka noortevaldkonnas superviisoreid, sest nad suudavad palju ära teha, ka kovisiooni ja mentorluse käivitamiseks. Kas noorsootöötaja on piisavalt tähtis, et tema hüvanguks palju rahalisi ja muid ressursse rakendada? Kas ta ise usub, et on? Või usub, et peab ise omal käel toime tulema?

Uku Visnapuu
koolitaja

Loe kõrvalt kaht innustavat näidet Tartu noorsootöö korraldajatelt.

Täna taustinfo eest: Tiiu Aasmäe, Endel Hango, Marit Kannelmäe-Geerts, Kaia Kastepõld-Tõrs, Rein Murakas, Andu Rämmer, Kaupo Saue, Peeter Taim, Riina Vaap, Anne Õuemaa, Lahendus.net portaaliiga seotud psühholoogiatudengid. Haakuvad lood: Aken nr 33, juuli 2010: „Supervisioon – mis see on ja miks vajalik noorsootöötajale?“ <http://aken.enl.ee/8350> Maarja Pruuli ja sealsamas „Tõhus tugi algajatele noortekoolitajatele“ Uku Visnapuu <http://aken.enl.ee/8359>

Noorsootöötaja pikaajalise enesearengu kolm kuni viis „kilpkonna“

Lisaks mitmesugustele lühiajalistele enesetäienduse võimalustele võiks noorsootöötaja valida endale viiest vähesti kolm „kilpkonna“, millele toetuda. See aitab ühelt poolt hoida end värsket, motiveeritu ja kompetentsena ning olla sees võrgustikes, teisest küljest ennetab läbipõlemist ja ajast maha jäämist, mandumist, üksiolekut.

- Praktiseerimine ja iseenda praktika reflekteerimine mõtiskluse ja kirjanduse abil
- Pikaajalised kursused ja arenguprogrammid noorsootöö alal või sellega haakuvalt
- Kavakindel kovisioon või aktiivne kaasalöömine noorsootöötajate võrgustikutöös, mille käigus regulaarselt koostööd mitteformaalselt reflekteeritakse
- Pikaajaline mentorlus või isiksusliku arengu programm
- Regulaarne individuaalne või grupisupervisioon

KOMMENTAAR

Grupisupervisioonis kujuneb võrgustiku sotsiaalne mälu

Oleme jõudnud Tartu Linnavalitsuse noorsooteenistuse meeskonnaga kindlale seisukohale, et noortekeskuste töötajate supervisioon peaks olema tavapärane noorsootöö protsessi osa. Sellele seisukohale aitavad jõuda mitmed tõsiasiad. Töötajate voolavus on olnud noortekeskustes suur. Noorsootöötajat, kes on töötanud noortekeskuses juba kolm aastat, peetakse „väga staažikaks“. Paraku lahkusid noorsootöötajad noortekeskustest koos oma kogemustega. Uued tulijad hakkasid leiutama jalgratast ning looma kogu keskuse kontseptsiooni otsast peale. Erinevate noortekeskuste töö põhimõtted ja kohati ka arusaam noorsootööst kui professionaalsest valdkonnast võisid olla noortekeskuste lõikes kaunisti erinevad. Säärane olukord tundus olevat Eesti kontekstis pigem reegel kui erand. Nägime noorsooteenistuse meeskonnaga suurt vajadust sellise noorsootöötajate koostöövormi järele, mis aitaks talletada noorsootöölalast sotsiaalset mälu ehk know-how'd. Nii tuligi mängu grupisupervisioon, mida aastaid tagasi paari projekti raames oli katsetatud. Supervisiooni eesmärgiks sai ühtse võrgustiku loomine, mille liikmed kohtuvad regulaarselt, et arutada noorsootöö põhiväärtuste üle, reflekteerida oma tegevust, jagada kogemusi keerukamate tööalaste probleemide lahendamisel, õppida uusi oskusi ja kogeda uusi vaatenurki. Supervisioon on nagu neutraalne tsoon, mis võimaldab kõikidel osalejatel tuua kaasa oma lugu ja leida sellele vajadusel uudne lähenemine või

kinkida oma väärtuslik kogemus mõnele teisele abivajajale. Nii on võimalik luua noortekeskuse töötajate ühtne sotsiaalne mälu, mis jääb toetama uusi noorsootöötajaid ka siis, kui mõni praegusest aktiivsetest noorsootöötajatest kuskile edasi liigub. Praeguseks on saanud Tartu noortekeskuste töötajate supervisioonigrupist alguse mitmed noorsootöölalased koostööprojektid.

FOTO: Ragnar Kekkonen

Anne Õuemaa

Tartu Linnavalitsuse kultuuriosakonna noorsooteenistuse peaspetsialist

Ettevaatust – kovisioon!

Noortetöös on kovisioon sageli kõige kiirem ja parem tööõõ saamise võimalus, kuid iga kohvinurkaarutelu ei ole veel kovisioon. Oskamatust kovisioonist võib sündida palju paha. Kuidas toimida, et asi õnnestuks?

- ✿ Mõelge järele, kui palju usaldate oma kaaslast? Kas peate oluliseks nende arvamust?
- ✿ Otsustage, kes osalevad kovisioonis
- ✿ Täpsustage, millest tuleb jutt
- ✿ Leppige kokku, et see, mida teete kella X ja Y vahel, on justnimelt kovisioon
- ✿ Leppige kokku kovisiooni ajal kehtivad reeglid, näiteks:
 - jätame kõrvale isiklikud ja alluvussuhted
 - oleme võrdselt targad või võrdselt rumalad
 - oleme ausad, kuid tingimusteta toetavad
 - otsime lahendusi
 - ei (kuri)tarvita ilmnenu infot, kuid võime kokku leppida, et “räägime sellest pärast veel”
- ✿ On hea, kui kovisioonil on oma “raamishoidja”, mitte “juht”
- ✿ Kovisioonist ei ole abi, kui üleval on suurem grupikonflikt. Sel juhul on õigem kutsuda professionaalne superviisor väljast-poolt.

Tiiu Aasmäe

Mustamäe linnaosa valitsuse erinoorsootöö peaspetsialist

Ärge kutsuge mind luuletajaks, pole ma isegi luuletaja loode. Ekslikult te peate mind tähtsaks, sest see mo luule pole mo – see on universumi toode.

Andrus Elbing

*luuletuste valik ajakirja toimetaja poolt

ÕELDES ÕELMATUT

Ärge mulle seda pange pahaks,
et tunda tundmatut
ja mõõta mõõtmatus ma tahaks,
Mõelda mõelmatut,
kuulda kuulmatut,
ja ärge pange mulle pahaks ka,
et öelda öelmatut ma tahaks ka.

Mulle pahaks ärge pange,
et seada seadmatut tahaks ma,
suuta suutmatut,
teada teadmatut,
tunda tundmatut
ja mõõta mõõtmatus...
Ärge seda mulle pahaks pange,
öelmatut, kui ütlen.

Andrus Elbing

HULL

Sa oled hull!
Ei-ei ma pole!
Noh nii need hullud väidavadki,
et nad hullud pole.
No olgu – ma olen siis hull,
kui see teile normaalsena tundub.

A kui ma olen hull,
siis järelikult pole sa piisavalt hull,
et mo hullust mõista,
või äkki just sina oled see hull,
keda mo normaalsus ei suuda kõita.

Hull tundub hull,
sest hullu hullus
seisneb aja normaalsuses
või hullu normaalsus
aja hulluses.

Oi-oi,
mulle tundub,
et sa vajad spetsialisti abi,
see jutt pole ju normaalne.
Bast kiinni vana kabi! Aga olgu peale,
ma olen siis hull,
seega hullus mo puhul on normaalne,
aga sina,
kes sa hullu endasse sulgesid,
võiksid ka hull olla,
kui aint julgeksid.

Andrus Elbing

REPORTAAŽ: LAHENDUS.NET KUI HEA SISSETÖÖTATUD NÄIDE SUPERVISIOONIST NOORTEVALDKONNAS

Enne, kui sain loa sessiooni vaadelda, arutati põhjalikult mu palvet. Lubasin kaitsta kuuldu konfidentsiaalsust, istuda väljaspool ringi ja saata artikkel avaldamise eel superviisorile ülevaatamiseks. Kedagi teist kõrvalist ruumis ei viibinud ja ka arutlajad ei nimetanud nimesid. Kõik see tagas turvalise arutelukeskkonna.

Kuidas asi algas?

Sessioon kestis 25-päises psühholoogia- tudengite seltskonnas kaks tundi. Alguses täpsustati tööformaati – superviisor Kaia Kastepöld-Tõrs: „Minu ootuse kohaselt teeb juhtumi omanik kõigepealt kokkuvõtte juhtumist, räägib enda arvates olulise ja esitab siis oma küsimuse. Meie grupina otsustame siis, mil viisil vastuseid otsime, kas teeme suure ringi arutelu, ajurünnaku vms“.

Juhtumite järjekord pandi paika ja algas kokkulepitud formaadis töö. Räägiti lugusid, küsiti täpsustusi ja sõnastati asju ümber. Rohkelt heatahtlikke naeruturtsatusi, vastastikku abistavaid küsimusi, värskeid vaatenurki ja ideid tuli nii grupilt kui superviisorilt.

Mida superviisor tegi ja tegema suunas?

Kuulas tähelepanelikult ning juhtis protsessi paindlikult, kuid kavakindlalt. Jutustas oma kogemustest ja “ämbritest” ning vajadusel pakkus välja konkreetseid suuniseid ja näidislauseid kuidas midagi sõnastada ja kuidas mitte.

Aeg-ajalt peegeldusid nägudel hämming ja üllatus. Edasi läks nii, et üks andis küsimuse või toore idee ja teine sõnastas selle suupärasesse keelde ning kolmas tegi kokkuvõtte, lisas julgustuse. Kaia üt-

les ise vähe ja harva, aga tabavalt ja vaimukalt. Ta andis võimaluse küsida ning kommenteerida kõigil, kellel haakumist oli. Sõnastati läbi olulisi aspekte, peegeldati emotsioone ning arutati eri stsenaariumeid, mis võiks olla kindlam ette võtta, isegi kui me ei tea seda või teist taustinfot. Vahel aitas superviisor keskenduda põhiteemale ja andis sõna neile, kel mõte pooleli. Iga juhtumiarutelu lõpus oli taas sõna teema algatajal, superviisor küsis talt umbes nii: „Kuidas sinuga praegu on? Suudad sa praegu mingi kokkuvõtte teha – mida need asjad sinu jaoks tähendavad?“

Kuidas see mõjus?

Kõik see lõi eeldusi, et osalejad saaksid olla kohal iseendana, tuua arutellu oma kõhklusi, viltumineid ja lahendusideid. Kuigi teemad olid tõsised ja arutelu tihe, tõusti lõpuks püsti heas meeleolus. Järgnenud kohvipausil sõnas osalenud 20ndates noormees: „Kõige tähtsam on see, et tead, et sa pole kunagi üksi“. Õlatunne on tähtis algajale, aga ka kogenule.

Uku Visnapuu
koolitaja

AJAKIRJA VÄLJAANDJA:
SIHTASUTUS ARCHIMEDES
EUROOPA NOORED EESTI BÜROO
KOIDULA 13A
10125 TALLINN
TEL: 6979236
FAKS: 6979226
EUROOPA.NOORED.EE
WWW.MITTEFORMAALNE.EE

AJAKIRI MIHUSVÄLJAANDMIST
TOETATAKSE EUROOPA SOTSIAALFONDI
JA EESTI VABARIIGI KAASRAHASTUSEL
ELLUVIIDAVAST PROGRAMMIST
"NOORSOOTÖÖ KVALITEEDI ARENDAMINE"
TOIMETAJA: MARIT KANNELMÄE-GEERTS
KEELETOIMETAJA: ERLE LUUK
AJAKIRI ON TRÜKITUD FSC CERTIFIKAADIGA
PABERILE LOODUSSÕBRALIKE VÄRVIDEGA.

**Suur aitäh kõigile, kes käesolevasse
numrbrisse ideeliselt, sisuliselt ja
praktiliselt panustasid!**